

גיליון מקיף לבירורי הלכה ומנהג

אליבא דהלכתא

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום"

רמת בית שמש, ביתר עילית, אלעד, מודיעין עילית, רמות, בית וגן, רוממה, תל ציון, נוה יעקב, רמת שלמה,

בירור הלכה

בש"ע סי' ק"ח הובא כל הלכות תשלומי תפילה. והנה כתב בש"ע סי' פ"ט ס"א [מדברי הר"מ בפ"ג תפילה ה"א] דמצות תפילת שחרית עד ארבע שעות, ואם עבר או טעה והתפלל אחר ארבע עד חצות היום יצא ידי חובת תפילה, אבל לא יצא ידי חובת תפילה בזמנה, ותמה הכס"מ דכיון דזמן הקרבת התמיד אינו אלא עד ד' שעות, ואשר מה"ט אף תפילת שחרית עד ד' שעות, היאך יתפלל תפילת שחרית אחר זמנה, ותיריך שהוא באמת מדין תשלומין, ואך דכיון שעדיין לא הגיע זמן תפילת המנחה א"כ שפיר יכול להתפלל תפילת שחרית לבדה, אך יסודה מדין תשלומין, אלא דיעוי"ש שהעיר בזה בדין תפילה בחצי שעה שאחר חצות, דעדיין לא הגיע זמן מנחה, וברשב"א כתב דאי אפשר להתפלל תפלת תשלומין באותה חצי שעה, ואם נימא דכל זמן שלא הגיע זמן מנחה יכול להתפלל שחרית בתורת תשלומין א"כ אף בחצי שעה יהא מותר, וצ"ע.

והנראה דהנה כתב הר"מ בפ"א תפילה ה"א מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה. מפורש בזה דחובת התפילה עיקרה חובת עבודה, ודבר זה מכוון מאד עם מה דמבואר בברכות כו: דתפילות כנגד תמידין תקנום, וכ"ה בר"מ בפ"א תפילה ה"ה, וכ"ז מכוון מאד לאשר דעיקר עמוד העבודה הוא בעבודת המקדש, ולכן תיקנו דין התפילה כזמני קרבנות. ולשון הש"ע סי' צ"ח ס"ד, התפלה היא במקום הקרבן, ולכך צריך ליזהר שתהא זוגמת הקרבן בכוונה ולא יערב בה מחשבה אחרת, כמו מחשבה שפוסלת בקדשים, ומעומד דומיא דעבודה, קביעות מקום כמו הקרבנות שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו, ושלא יחויך דבר בינו לקרי דומיא דקרבן שהחציצה פוסלת בינו לקרי, וראוי שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה כגון בגדי כהונה וכו'.

אמנם מאידך מצינו דעיקר חובת התפילה באה בתורת בקשת רחמים, וכמבואר בברכות כ: וברש"י שם [ד"ה וחייבין] דאף הנשים חייבות בתפילה, ואף דהוא מצות עשה שהזמן גרמא, מ"מ חייבות הואיל והוא בקשת רחמים, וכן הוא בירושלמי ברכות פ"ג ה"ג [כה] שגשים חייבות בתפילה כדי שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו, הרי דחובת התפילה היא כדי שיהא כל אחד מבקש רחמים על צרכי עצמו, וצ"ב. ובירושלמי ברכות פ"ג ה"ג [כה:] איתא דבכל הברכות אע"פ שיצא מוציא, מ"מ בתפילה אינו יכול להוציא, וכך אמרו שם, לא מסתברא בתפילה, שיהא כל אחד ואחד מבקש רחמים על עצמו, והובא בב"י או"ח סי' קכ"ד וסי' תקצ"ד, [והנה כתבו הראשונים דמ"מ הסופר מוציא את הבור, והוכיחו לזה מברכות מה: ובאגרו"מ או"ח ח"ד ס"ט האריך דאף זה אינו אלא תקנה מיוחדת של חזרת הש"ץ כאשר הציבור שומעין.]

אשר נראה דבאמת ב' דינים וחובות חלוקות נאמרו בחובת התפילה, דהנה בברכות כו: נחלקו בתקנת התפילה, דדעת ריב"ח דתפילות אבות תקנום, אברהם תיקן שחרית, יצחק תיקן מנחה, ויעקב תיקן ערבית, וריב"ח אמר דתפילות כנגד זמני קרבנות תקנום, ומיית דמפורש בברייתא כריב"ל, ומסיק הש"ס דאף לריב"ח דתפילות אבות תקנום, מ"מ אח"כ באו חכמים והסמיכו את זמני התפילות לזמני הקרבנות. והנה כתב הר"מ בפ"א תפילה ה"ה ושם פ"ג ה"ב דתפילות נתקנו כנגד תמידים כמו שכתב בכס"מ שם, וכ"ה להדיא בספה"מ עשה י', ובפ"י מלכים ה"א כתב הר"מ דאברהם יצחק ויעקב התפללו התפילות, אשר ע"כ דדעת הר"מ כדמסיק לדעת ריב"ח, דאבות תיקנו את התפילות, וחכמים הסמיכו את חובת התפילות לפי זמן הקרבת התמידים, וכ"כ במהרצ"ח שם ובאו"ש פ"ג תפילה ה"ט יעוי"ש.

אשר נראה בזה, דבאמת שני חיוכים חלוקים המה, "תקנת האבות" לחוד, ו"תקנת חכמים" לחוד, ומכח ב' חיוכים נחתחייבנו בגי תפילות כל יום, חדא מחמת לתא דתקנת האבות שתיקנו וקבעו להתפלל ג' תפילות ביום כמבואר בתנ"י יומא כח:, ושנית שחכמים תיקנום כנגד הקרבנות שיהיו מתפללים כנגד תמיד של שחר ותמיד של ביה"ע וכנגד הקסרת אימורים, ושני דינים חלוקים המה ושניהם נצרכה וכפי שיבואר. מעתה נראה בישוב דעת הר"מ, דדינא דתפילה בתורת עבודה [שמקורו מדכתיב ולעבדו בכל לבבכם] העמידוהו חכמים כנגד זמני הקרבנות שעיקרה עבודה, [ובספרי איתא על הכתוב ולעבדו בכל לבבכם עבדהו במקדשו, ולמשנ"ה הוא מבואר, אך עספה"מ שם], אכן דין נוסף נתחדש בחיוב התפילה, והוא מה שתיקנו האבות להתפלל ג' פעמים ביום, ויסוד הדין בזה אינו דין עבודה, אלא יסודו דין בקשת רחמים, וכמש"נ. ומעתה נשוב לדברי הר"מ, דאף אחר שעבר ד' שעות מתפלל שחרית, אף שכבר עבר זמנה, ותמה הלח"מ דכיון דזמן הקרבת התמיד אינו אלא עד ד' שעות היאך יתפלל תפילת שחרית אחר זמנה, וצ"ע. הנראה עפ"י משנ"י, דבאמת חובת עבודת התמיד הוא רק עד ד' שעות, וא"כ ה"נ דין תפילת שחרית בתורת עבודה ליכא אלא עד ד' שעות, וחלות שם תפילה בזמנה ליכא אלא כאשר העבודה מתקיימת בזמנה ובשעתה עד ד' שעות, אכן עדיין לא פקעה חובת תפילה שתיקן אברהם לבקש רחמים בבוקר, ובקשת רחמים אין לה שעה, כי כל הבוקר כשר לבקשת רחמים, ולכן אם עבר זמנה מבקש רחמים עד חצות. ובאו"ש שם הביא הא דאיתא בברכות כו. דמי שלא התפלל תפילה

אחת משלים אותה תפילה, וכתב דכל זה נכון רק למ"ד תפילות אבות תקנום, אך למ"ד דתפילות נתקנו כנגד תמידין אם לא התפלל תפילה אחת שוב אינו יכול להשלים, שהרי לענין קרבן הדין הוא שאם עבר זמנו בטל קרבנו, א"כ הוא הדין לענין תפילה שנתקנה כנגד תמידים שאם עבר זמנו בטל קרבנו, וממילא דלדידיה באמת אין דין תשלומין. דהנה בחובת עבודה בזמנה כיון שעבר יומו בטל קרבנו, עכ"ד. ומתפלל מערבי ב' פעמים, דכיון דתפילה במקום קרבן הוא כיון דעבר יומו בטל קרבנו, או דילמא כיון דצלותא רחמי היא כל אימת דבעי מצלי ואזיל, ומסיק דמתפלל ערבית ב' פעמים, ועל זה באו דברי האו"ש, דאף למסקנה דמתפלל ב' ערבית, אין זה אלא מפאת דין בקשת רחמי, דאם כלפי חובת עבודה בזמנה כיון שעבר יומו בטל קרבנו, עכ"ד.

ויסוד הדברים בדברי התוס' שם [ד"ה איבעיא] שכתבו דבתפילת המוספין אין דין תשלומין, דדין תשלומין אינו אלא משום בקשת רחמים, ותפילת מוסף אינה אלא משום ונשלמה פרים שפתינו שיעלה קרבן מוסף, לכן אין בה דין תשלומין, עכ"ד, והדברים מכוונים עם משנ"י, דדין תשלומי תפילה אינו אלא כלפי חובת בקשת רחמים, דאילו כלפי דין עבודה באמת אין דין תשלומין כמו שאין תשלומין בעבודת המקדש. עוד יש לפלפל בזה, דהנה הרמ"א או"ח סי' רל"ג ס"א כתב דזמן תפילת המנחה לכתחילה עד הערב, ובדיעבד עד סמוך לצאה"כ, ובמ"א סק"ג הקשה על הכרעת הרמ"א שבדיעבד מתפלל אחר שקיעה ראשונה, דהלא דעת ר"ת בזבחים נו. דזמן הקרבת תמיד הוא רק עד שקיעה ראשונה, וא"כ מן הדין דאף זמן תפילת המנחה יהא רק עד שקיעה ראשונה, וא"כ קשה למה בדיעבד מתפלל מנחה עד סמוך לצאת הכוכבים, וצ"ע.

אשר למשנ"י י"ל דמה שנבקע זמן תפילת המנחה עד שקיעה ראשונה, כך זהו בתורת עבודה כדין תמיד של ביה"ע שזמנו עד שקיעה ראשונה, כך דין עבודת תפילת המנחה, ועכ"ז כלפי חובת בקשת רחמים זמנה עד סמוך לצאת הכוכבים, כי הלא יצחק תיקן תפילת מנחה לפנות ערב, ובהז כל ששם יום עליו עדיין נחשב לפנות ערב לזמן תפילת מנחה, וזהו שכתב הרמ"א דבדיעבד מתפלל תפילת מנחה עד סמוך לצאת הכוכבים.

אכן העירוני דישוב זה אינו נכון אלא לפלפולא בעלמא, דהלא ברמ"א מבואר דלדעת חכמים מותר להתפלל לכתחילה עד צאה"כ, ואילו לדברינו אף לדעת חכמים לכתחילה מתפלל קודם כדי לצאת ידי תפילות כנגד תמידין, ויעוין בספרי בחצלת השורן בראשית בפרשת חיי שרה [פכ"ז פס"ג] מה שהארכתי עוד בישוב דברי הרמ"א לענין תפילת המנחה.

בחובת התפילה שאינה ככל המצוות אלא איקרי חיי שעה

כתב הר"מ בפ"א תפילה ה"א מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם, מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה, [והמקור לזה שחובת התפילה היא בכל יום, כתב בקרית ספר שהוא מדכתיב ועבדתם את ה' אלהיכם וגו' ובהך את לחמן ואת מימך, ודברים אלו הוא צורכו של אדם בכל יום ויום].

הרמב"ן בהשגותיו בספה"מ עשה ה' השיג על הר"מ וז"ל, כבר אמרו ר"ה לה. ברב יהודה דמתלתין יומין לתלתין יומין הוה מצלי, [ופרש"י ד"ה דמתלתין] שהיה חוזר על תלמודו, וסומך על מה שאמרו בשבת יא. חברים שהיו עוסקין בתורה מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה, שהיא דרבנן לעולם, אלא ודאי כל ענין התפלה אינו חובה כלל, אבל הוא ממדות חסד הבורא ית' עלינו ששומע ועונה בכל קראינו אלו.

ובכסף משנה שם תירץ השגת הרמב"ן וז"ל, רב יהודה לא הוה מצלי תפלה גמורה ג' פעמים ביום, אבל בכל יום היה מתפלל תפלה קצרה עכ"ל, ולא הוצרכו להזכיר תפלה קצרה זו בגמרא להיות הדבר פשוט שלא יתעקר מצוה דאורייתא ממקומה, עכ"ל, וכבר נתמהו על הכס"מ, הלא לא נזכר בשום מקום דחובת התפילה היא מדאורייתא, ומאין הפשיטות הו' דר' יהודה התפלל תפילה קצרה משום מצוה דאורייתא. [ובישועות יעקב סי' ק"ו סק"ד כתב כן ליישב השגת הרמב"ן, דר' יהודה התפלל תפילה קצרה, וכתב בזה ליישב קושיית התוס' בשבת יא. [ד"ה כגון] במה דאיתא שם שרשב"י לא היה מפסיק מתורתו להתפלל, והרי איתא בשבת לג: כי הוה מטי עינן צלויי לביש ומצלי, ותירצו בתוס' הך מצלי היינו קריאת אחת, אכן בדעת הרמ"מ ר"ל דהיינו לתפילה, וכדברי הכס"מ דחייב להתפלל מדאורייתא לכל הפחות תפילה קצרה]. [ובשאגת אריה סי' ו"ד הקשה על הכס"מ, דכשם שחברים שתורתם אומנותם צריכין להפסיק לקרוא קרי"ש כל ג' פרשיות, אף שמדאורייתא אין חיוב לקרוא אלא פרשה אחת, מ"מ חייב לקיים דין התורה כשם שציוו חכמים, א"כ דכוותה י"ל לענין תפילה דמאחר שתיקנו חכמים נוסח תפילה ג' פעמים חייב בכך, כיון דעיקר חובת התפילה היא מדאורייתא, ולכאורה נראה לחלק בזה, וכבר האריך בזה בבאר יעקב].

ובמגילת אסתר בספה"מ עשה ה' כתב ליישב דמסתמא ביך ברכת התורה כל יום, וא"כ בכך קיים ר' יהודה חובת תפילה מן התורה, עוד כתב דהלא היה קורא קריאת שמע, ומסתמא היה מברך אותה בברכותיה, וא"כ נתקיים בהן חובת תפילה, וכע"ז כתב בישועות יעקב או"ח סי'

הרה"ג מרדכי קרליבך שליט"א

רו"כ תורת רפאל - "אהבת שלום"

בחובת התפילות ובגדר חובת תשלומי תפילה א. בקשת רחמים ב. עבודה

ק"ו סק"ג, [ודבריהם צ"ע, שהרי מבואר מדברי הר"מ דאופן התפילה (מדאורייתא) הוא שישבח ויבקש צרכיו ואח"כ יודה, וצ"ע].

ובאבי עזרי פ"א תפילה ה"א האריך בישוב דעת הר"מ, דמאחר שתיקנו חכמים תפילת י"ח עקרו חכמים בשב ואל תעשה עיקר חובת התפילה מדאורייתא, ומעתה כל חובתנו היא רק חובת תפילת י"ח ברכות [או תפילת הבינונו במקום שהתירו לו להתפלל, יעוי"ש בזה, ובהגה"ה הביא ובינונו מצוה תל"ג מבואר שלא כדבריו יעוי"ש, ודבריו תמוהים להפליא, מה ראו חכמים על ככה לבטל מ"ע מדאורייתא על חינם.

ובכאר יעקב סי' ה' כתב ליישב דבר נפלא, עפ"י הא דאיתא בספרי על הכתוב ולעבדו בכל לבבכם זו תלמוד, וכן אמרו שם ולעבדו זו תפילה, והביאו הר"מ בספה"מ מצוה ה', וא"כ מעתה י"ל דהלא עיקר מצות התפילה לדעת הר"מ עיקרה חובת עבודה, וא"כ מאחר דמבואר בדברי הספרי דחפצא דעבודה איתא גם בתלמוד, א"כ שפיר קיים ר' יהודה חובת עבודה בתלמודו, ויעוין בלשון היראים מצות ת"ו דכתב וזה לשונו, לעבד את השם, ויראת מאללהיך, צוה שילמדו ישראל את התורה ויעמלו בה ויתפללו לפניו דכתיב בפרשת עקב לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם ותניא בספרי ולעבדו זו תלמוד, ע"כ.

ולולא דמיסתיפינא אמינא ליישב השגת הרמב"ן על דעת הר"מ, דהנה איתא בשבת י'. רבא חזייה לרב המנונא דקא מאריך בצלותיה, אמר מניחין חיי עולם ועוסקים בחיי שעה, והוא סבר זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד, ובריטב"א יומא יט: הביא ש"מ כן מה דדריש שם בש"ס ודברת בם ולא בתפילה, וזה לשונו, והיינו שלא יאריך בתפלה יותר מדאי שיתבטל הרבה מתורתו, שלא להניח חיי עולם ולעסוק בחיי שעה.

והדברים צריכים ביאור, דהלא אף התפילה מצוה היא, וכשם שלא נאמר שלא להאריך יותר מידי בשאר המצוות, באופן דמשמע מזה דיש קולא מיוחדת בכך שאין בה אלא חיי שעה, ורש"י בשבת כתב וז"ל, חיי עולם תורה, תפילה צורך חיי שעה היא לרפואה לשלום ולמוזנות, וכז" צ"ע טובא לדעת הר"מ דעיקר חובת התפילה היא חובת עבודה למה איקרי חיי שעה, הרי מצוה היא ככל המצוות שבתורה.

ולשון הגר"ז או"ח סי' ק"ו ס"ד, אף שצריך לבטל ולהפסיק לימודו לעשיית כל המצות אפילו של ד"ס מכל מקום תפלה הואיל ואינה אלא בקשת רחמים על עניני עולם הזה אין לו להניח חיי העולם ולעסוק בחיי שעה, והמהרש"א בשבת כתב, תורה היא חיי עולם דהיינו לעולם כמ"ש בה כי הוא חיין ואורך ימין, חיין בעוה"ז ואורך ימין בעוה"ב שכולו ארוך, אבל התפלה אינו רק חיי שעה לחיי עוה"ז דנותן לו זמן ושמעה].

ואשר לכן נראה, דאף דחובת התפילה היא מדין עבודה לדעת הר"מ, מ"מ עיקר חובתה היא בקשת צרכים, וכך היא החפצא דתפילה לדעת הר"מ, להיות משבח ומבקש צרכיו ואח"כ מודה, באופן דע"כ נראה דכל החפצא של זו העבודה תחילתה רק מחמת הצורך שיש לו לאדם בחיי שעה, ומבואר בזה מאד דברי הקרית ספר ה"ל, דהמקור לזה דחייב להתפלל בכל יום כי צרכי האדם בלחם ומים הוא בכל יום, יעוי"ש.

ואשר בזה מבואר מה דחלוקה חובת התפילה, משאר כל המצוות דמפסיקין בתורה לקיומם, דמה שמפסיקין לכל המצוות הוא דין בגוף התורה, כי התורה ניתנה ע"מ לעשות, וקיום המצוות המה קיום התורה ויסודה, כמבואר במנחות צט: שביטולה של תורה זוהי יסודה, ופרש"י [ד"ה שביטולה] וז"ל, כגון שמבטל תורה להוצאת המת ולהכנות כלה, זהו יסודה כלומר מקבל שכר כאילו יושב ומייסדה ועוסק בה, ע"כ.

משא"כ חובת התפילה אינה באה כמצוה כשאר כל המצוות, אלא חובת צורך השעה היא, דמאחר שהאדם יש לו צורך חיי שעה הרי הוא מחויב לעמוד ולבקש צרכיו דרך עבודה, ונמצא דכאשר מפסיק באמצע תלמודו לצורך התפילה הרי זה הפסק מקיום התורה, אלא דמ"מ מאחר שלכל צורך מפסיקין באמצע התורה ה"נ לצורך זה, אכן רשב"י וחבריו שתורתם אומנותם אין מפסיקין ופטורין מן התפילה, וכמש"נ.

ונראה להוסיף בזה פרפרת, דהנה יש לדקדק במה שבפרשה ראשונה של שמע נזכר ענין אהבת ה' דכתיב ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך, ולא הוזכר שם ענין העבודה, לעומת פרשה השניה דכתיב והיה אם שמוע תשמעו אל כל מצוותי, שנזכר ו'לעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם, והנה הראשונים והאחרונים דקדקו מה דבפרשה ראשונה נזכר בכל מאדך, ואילו בפרשה שניה לא נזכר בכל מאדכם, וצ"ב.

ובספר קול אליהו מבוא מהגר"א, דהנה איתא בברכות לה: דדעת רשב"י דכשעושין ציונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים, רבי ישמעאל אמר דאדם חורש בשעת חרישה כמנהג דרך ארץ, ואיתא שם דהרבה עשו כרשב"י ולא עלתה ביזן, ומ"מ יחידין שפיר עושין כרשב"י, וא"כ פרשה ראשונה דמייירי ביחידין שפיר יכול להתקיים בהו מעלה זו למסור כל ממונו עבור התורה והמצוות, וא"כ בנפש החיים שער א' פ"ח. הלא מעתה ניחא מאד גם מה שלא נזכר בפרשה ראשונה הך מילתא דעבודה, דהנה איתא בשבת יא. דחבירים העוסקים בתורה ותורתם אומנותם אין מפסיקין לתפילה, וא"כ בפרשה ראשונה דמייירי ברשב"י וחבריו לא נזכר שם ענין העבודה, שממנה למדין אנו חובת התפילה, והרי רשב"י וחבריו פטורין מן התפילה, ואילו כאן בפרשה שניה נזכר חובת התפילה, כמש"נ דרשב"י וחביריו פטורין לגמרי מן התפילה.

גיליון מס' 13

תשרי תשס"ח

בהלכות תפילה
עוש"ע ומשנ"ב או"ח
סימנים ק"ח - ק"ך

בגיליון:

בירור הלכה

בירורי הלכות אליבא דהלכתא

הוראת הלכה

שאלות אקטואליות
ובירורי הלכות

עיון הלכה

פלפולים וחקירות בהלכה

תשובות ופסקים

בירור דעת גדולי הפוסקים
וחידושיהם

פניני הלכה

ליקוט פנינים בהלכה

ושו"ת משולחן

הגר"ח קנייבסקי שליט"א

המנהג וטעמו

בירור שרשי מנהגים

ועעמיהם

האיר המזרח

מראי מקומות בפסקי

רבנותינו הספרדים זיע"א

מדרש הלכה

המדרש והאגדה בהלכה

גדולי ההלכה

תולדות גדולי ההלכה

חקר הלכה

מחקר בשרשי

המנהגים ותקנתם

גנזי הלכה

גנוזות בהלכה

מכת"י גדולי הפוסקים ז"ל

עוד יוסף חי

בירור וליבון במשנתו

של מרן ה"בן איש חי"

הערות והארות

הערותיהם של

אברכי רובני הכוללים

ביני עמודי

עיונים בהלכה מחכמי רובני

בית המדרש "אהבת שלום"

לאמתה של הלכה

בירורי ענינים ומקורות

בכתבי הארי"ז ז"ל

מאת הגרי"ט הלל שליט"א

גליון זה יוצא לאור לעילוי נשמת הורי הנדיבים החשובים המסייעים והתומכים בהחזקת רשת הכוללים

הרה"ח ר' נחום יואל

ברהרה"ח חיים יעקב ע"ה

הלפרין

מגזע המהרש"ל ובעל סדר הדורות

נלב"ע בשם טוב

ביום ה' בכסלו תשנ"ו

מוהר"ר פריץ

בן מוהר"ר שמואל נטע ע"ה גראס

נלב"ע כ"ב בטבת תשנ"ו

וור' החשובה מרת **יענטא**

בת מוהר"ר **אשר** ע"ה

נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

המרוחם

אברהם בן אלטן הררי ז"ל

נלב"ע כ"ו טבת תשכ"ב

וור' המרוחמות

שרה עליזה טובה בת מוּל הררי נ"ע

נלב"ע ו' טבת תש"ן

תשובות ופסקים

תפילת תשלומין האם צריך להתפלל במנין

בשו"ע (סי' ק"ח סעי' א') איתא: טעה או נאנס ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתיים הראשונה מנחה והשניה לתשלומין ואם הופך לא יצא ידי תפלה שהיא תשלומין וצריך לחזור ולהתפלל אותה וכן הדין בכל מקום שצריך להתפלל תפלה לתשלומין.

ובסעי' ב' איתא: טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים, הראשונה ערבית והשניה לתשלומין טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים, הראשונה שחרית והב' לתשלומין לאחר שאומר יוצר וי"ח ברכות יאמר אשרי ואח"כ יתפלל י"ח התשלומי ערבית וכן כשמתפלל ערבית שתיים משום שלא התפלל מנחה יאמר אשרי בין תפלה לתפלה.

ובסעי' ג' איתא: הא דמשלים התפלה שהפסיד דוקא בזמן תפלה אבל בשעה שאין זמן תפלה לא.

ובמ"ב (ס"ק ט"ו) כתב: יש מאחרונים שכתבו שר"ל דלא תקנו חז"ל תפלת השלמה רק בעודנו עוסק בתפילתו העיקרית אחר ששהא כדי הילוך ד' אמות או אשרי בינתיים אבל הרבה אחרונים הסכימו דאף דלכתחילה בודאי צריך לזיחר בזה להתפלל תפלת השלמה תיכף אחר תפילה החיובית אבל בדיעבד אינו מעכב רק אם עבר זמן תפלה דהיינו אם לא יתפלל ערבית יתפלל שחרית שתיים רק עד ד' שעות ביום שהוא זמן תפילה לשחרית דהא נוטל עבור זה שכר תפלה בזמנה משא"כ אחר ד' שעות דנוטל רק שכר תפלת רחמי וכו' ומסיים שם: כל זה העתקתי מן האחרונים לדינא אמנם לכתחילה יותר נכון בכל זה שאם לא התפלל תיכף תפלת השלמה אחר התפלה החיובית יתפלל אותה בתורת נדבה דהיינו שיתנה ויאמר אם אני חייב הרי זו לחובתי ואם לא הרי היא נדבה וכן הסכים הפמ"ג.

ועל פי זה כתב בס' תפלה כהלכתה (פרק א' הערה קכ"א) בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל: לענין תשלומין נראה דלא יעשה הפסק כדי להתפלל במנין אלא יעמוד מיד לתשלומין דחשיב לתפילה הראשונה, ועוד שיש לו מ"מ כמה מעלות של ביהכ"נ וברבו עם.

וכן שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א דאין צריך להתפלל תפילת תשלומין במנין.

ובתשובות הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א בסו"ס אשרי ישראל (אות קמ"ז) נשאל: יל"ע בצריך להתפלל תפילת תשלומין או ששכח דבר בתפלה שצריך לחזור ולהתפלל, האם בכ"ז צריך לכתחילה להתפלל במנין. והשיב: יתכן שכבר יצא ידי מנין ומ"מ אם יכול בציבור בודאי עדיף.

וכן שמעתי ממרן הגרי"ש אלישיב שליט"א והגאון רבי נסים קרליץ שליט"א דאין צריך לטרוח כדי להתפלל שנית במנין ורק אם יש לו ממילא מנין שיתפלל במנין.

וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דראוי להתפלל תפילת תשלומין במנין אם יש לו מנין בקלות.

קטן בתפילת תשלומין

בס' תפלה כהלכתה (פרק א' סעי' י"ג) כתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א דקטן כבן תשע-עשר, ששכח או נאנס ולא התפלל, אם הינו מבין את ענין תשלומין יש ללמדו שישלים תפילתו. וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א דקטן שמבין ענין תשלומין יש לחנכו לתפילת תשלומין. וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א, דיש לחנך קטן לתפילת תשלומין.

וכן מבואר בשו"ת להורות נתן (ח"ז סי' ד') דקטן חייב להשלים משום חינוך.

ובשו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' קס"ט) כתב: בנוגע לחינוך קטן אם לא חייבוהו חז"ל לחנכו רק בקיום עיקר המצוה, או חייבוהו גם בתשלומין, וכגון קטן שגרדם בערב ולא התפלל ערבית, אם צריכים לחנכו להתפלל מחר בבוקר שתיים א' לחובתו וא' לתשלומין כדין המבואר בשו"ע אורח סי' ק"ח סעי' ב'.

ועיי"ש מה שהאריך בזה ומסיים: ובאמת לא ראיתי ולא שמעתי להורות להחמיר בענינים אלה. וחוף מהטעם להקל שהזכרתי לעיל [עיי"ש] אפשר לומר כיון דתפלה דרבנן ולדעת קצת פוסקים לא תקנו חז"ל חינוך לקטן רק במצות דאורייתא ולא במצות דרבנן, ונהי דלא קיי"ל הכי דיינו להחמיר דברבנן בעיקר המצוה ולא גם בתשלומין.

וכ"כ בס' הקטן והלכותיו (פרק י"א ס"ק י"ב) דבכלי חמדה פרשת בהעלותך דף נ' אות ד' כתב בשם בוג דאין חינוך לתשלומין.

וכן שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א דאין צריך לחנך קטן בתפילת תשלומין.

בזמננו כשנוסעים מעיר לעיר האם יש ליקח עמו הטלית והתפילין

במ"ב (סי' קי" ס"ק כ') כתב: ונכון לכל ירא שמים בעת יציאתו לדרך שיקח עמו הטלית ותפילין שלו אפילו הוא נוסע למקום קרוב ודעתו לחזור פן יקרה איזה מקרה ויתבטל ממצוה ובעו"ה יש עוברי דרכים שאין לוקחין עמן אפילו תפילין וסומכין עצמן שבדרך ישאלו מאחרים ועונם גדול כי הרבה פעמים מצוי שעיי"ז עוברין זמן ק"ש ותפלה כשממתינים עד שיזדמן להם, ועוד שלוקחין תפילין ממה שבא בידם ואין מקפידים אם הקשר של ראש הוא לפי מידתו או לא.

ובתשובות הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א בס' זכרון שיח תפלה (עמ' תרפ"ט אות ט"ז) כתב שגם בזמנינו שהנסיעה קלה יותר צריך לקחת טלית ותפילין כשנוסע אפילו למקום קרוב.

וכן כתב בספרו טעמא דקרא בהנהגות מרן החזו"א (אות ח'): כשיאצ לדרך אפילו למקום קרוב לקח עמו הטלית ותפילין.

וכן כתב בארחות רבינו (ח"א עמ' רל"ז): מו"ר כשנסע מחוץ לעיר אפילו דעתו לחזור באותו יום בדרך כלל לוקח עמו טלית ותפילין, וכן כשנסעתי עם מו"ר לכותל כמה פעמים והיה אחר תפילת שחרית פעם לקח עמו טלית ותפילין ופעם לא לקח (בכל הפעמים נסענו במכונית מיוחדת) לסנדקאות מחוץ לעיר איני יודע. וכן נהג מרן החזו"א זצוק"ל כשנסע מחוץ לעיר אפילו לכמה שעות לקח עמו טלית ותפילין.

וכן שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א שראוי למי שיכול שיקח עמו הטלית והתפילין אף כשנוסע רק לכמה שעות מחוץ לעיר. וכן כתב בשו"ת רבבות אפרים (ח"ה סי' ל' וח"ז סי' נ"ו אות ד').

וממרן הגרי"ש אלישיב שליט"א שמעתי דבזמננו אין מקפידים על זה כשנוסעים נסיעות קצרות וחוזרים בו ביום. וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א והגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א בזמנינו אין מקפידים לקחת טלית ותפילין כשנוסעים מעיר לעיר ודעתו לחזור בו ביום.

ומהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א שמעתי דהא דמקילים בזה בזמנינו זה משום שכיום הנסיעות יותר קלות ולא שכיח שלא יצליח לחזור לביתו וכן בכל מקום יש בתי כנסיות עם הרבה אנשים והרבה יותר קל להשיג טלית ותפילין. אולם אעפ"כ יש ענין אף בזמנינו לקחת הטלית ותפילין כשיוצאים לדרך.

האם לסיים ברכת גאל ישראל בלחש כדי שלא יענו אמן

בשו"ע (סי' קי"א סעי' א') איתא: צריך לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק ביניהם אפילו באמן אחר גאל ישראל ולא בשום פסוק חוץ מד' שפתי תפתח. הגה וי"א שמותר לענות את גאל ישראל וכן נוהגים.

וכן בשו"ע (סי' ס"ו סעי' ז') איתא: אינו אומר אמן אחר גאל ישראל משום דהוי

תשובות ופסקים מגדולי דורנו

הפסק, הגה"ה וי"א דעונין אמן וכן נוהגים לענות אחר הש"ץ. [ובערוך השלחן סי' ס"ו סעי' י"ד ובסי' קי"א סעי' ב' כתב דאין נוהגים כרמ"א לענות אמן אחר ברכת גאל ישראל].

ובמ"ב (סי' ס"ו ס"ק ל"ה) כתב: לענות וכו', ודוקא אם לא התחיל עדיין הפסוק של ד' שפתי תפתח דמשום ואילך הוי כתפלה. יש מדקדקים שרוצים לצאת לכ"ע וממתניים בצור ישראל או בשירה חדשה כדי לענות אמן אחר הש"ץ וכתבו כל האחרונים שלא יפה הם עושים שהרי הוא באמצע הפסוק של אמת ויציב ואין לענות שום אמן לבד משתי אמינים הנ"ל בס"ג בהג"ה [דהיינו אמן שעונין אחר ברכת האל הקדוש ואחר שומע תפלה] גם לכתחלה ראוי להתחיל תפילת י"ח עם הש"ץ והקהל בשוה אלא עצה אחרת יש ונכון לעשותה כדי לצאת לכ"ע שיכוין לסיים עם הש"ץ בשוה ואז אינו מחויב לענות אמן או שיתחיל שמ"ע מעט קודם הש"ץ דהיינו הפסוק ד' שפתי וגו' דבזה המעט ודאי ליכא קפיда דאין ניכר כלל הקדמתו.

בסידור הגאונים והמקובלים [הו"ד בס' חיי משה ובס' שערי אהרן] ובס' יסודי ישרון (ח"א עמ' רפ"ד) כתבו בשם מהר"י טירנא שנוהגין שהש"ץ אומר בלחשה ברכת גאל ישראל שראד יצטרך לענות אמן.

וכן כתב בס' חתן סופר (או"ח ח"ב בעבודת הקודש שער התפלה סו"ס י'): ובכמה מקומות נוהגין שהש"ץ מסיים ברכת גאל ישראל בלחש, והוא לדעתי מנהג נכון הוא מאוד. וראוי להנהיג כן בכל המקומות שלא להכניס עצמו בספק.

וכן בדרכי חיים ושלום (אות קמ"ד) כתב שבעל המנחת אלעזר, צור ישראל וגו' סיים בלחש. [ויעויין באשל אברהם (בוטשאטש סי' ס"ו ד"ה עוד מצאתי) שכתב: אני נוהג כשאני מתפלל לפני העמוד לומר בחשאי בא"י דברכות קריאת שמע לפניו ולאחריה, וכן כל ברכת גאל ישראל]

ובס' עיוני הלכה (ח"א סי' י"ז אות ו') כתב בשם הגאון רבי יחיאל מיכל פיינשטיין זצ"ל דלסיים בלחשא התיבות גאל ישראל או רק תיבת ישראל בלבד – נהוג כן בכל קהילות מדינת ליטא ובכל הישיבות שם, ולא רק קהילות המתנגדים אלא אף קהילות החסידים נהגו לסיים בלחש ואין לשנות הדבר. וכן שמעתי מהגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א דהמנהג בישיבות היה לסיים ברכת גאל ישראל בלחש ואין לשנות הדבר. ויעויין בשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' ע"א.

וכן כתב בס' אשרי ישראל (פרק י"ז הערה פ"ג) בשם הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א שלסיים בלחש הוא מנהג יפה וכן כתב בתשו' בס' עיוני הלכה (שם אות ב' ז') דראוי לנהוג כן וכנראה ת"ח המציא זה לצאת מספיקות ונראה מנהג יפה. וכן בס' שערי זבולון (שער י"ב פרק ו') כתב: והנה מנהג העולם בזמנינו שהש"ץ אומר "גאל ישראל" בלחש, וכי"ז מפני שהציבור לא יכנסו בספק של צורך עניית אמן. ויסוד המנהג הוא יתכן על פי מה שהעירו הלבושי שרד והפמ"ג על עצת המג"א לומר יחד עם הש"ץ, וכן עצת הלבושי שרד שיתחילו "ד' שפתי וכו"

לפני שגומר הש"ץ "גאל ישראל" יש עליו ערעור, וכמו שכתבתי [עיי"ש]. וגם קשה לישם עצה זה לרבים לדייק להתחיל שמונה עשרה קודם שגמר הש"ץ רגע כמימרא. והנה מה שלא כתבו המג"א והלבושי שרד עצה זו [שהש"ץ יסיים בלחש] יש לפרש דהא כתב המחבר בסי' נ"ט סעי' ד' ברכת יוצר וערבית אומר עם הש"ץ בנחת ומטעמא דאחרי הש"ץ עומד לפני התיבה להוציא אינו בקי, ומבואר שם ברמ"א דאינו מוציא בפחות מעשרה, מה"ט צריך שעכ"פ ישמעו עשרה ברכת יוצר מהש"ץ, דאז נקרא ש"ץ. ולכך צריך לאמר עם הש"ץ בלחש דוקא, אבל בזמנינו דמבואר שם במ"ב ס"ק ט"ו ובבה"ל שם ד"ה בנחת שאין נוהגין לומר בנחת עם הש"ץ מפני שכולם בקיאים, ואין יוצאים מהש"ץ [ור"ל דברכות ק"ש ליכא תקנה להעמיד ש"ץ להוציא את האינו בקי אם ליכא אינם בקיאים כמו שתקנו בתפילת שמו"ע] מה"ט גופא יכול הש"ץ לומר בלחש ברכת "גאל ישראל". ואין עליו חיוב

לאמרו בקול, וכמו שאינו משמיע בזמנינו בקול רם הברכות ק"ש וגם הדברים שמעכבים בברכה, כן אין דין שיאמר בקול סוף הברכה. וכתב שם עוד: וראיתי בספר עדות לישראל להגר"א הענקין זצ"ל דף קכ"ד שכתב שמה שיש חזונים נוהגין לומר חתימת "גאל ישראל" בלחש, הוא שלא כדין, כי תקנת חכמים שהש"ץ יתפלל בקול מ"יוצר" עד שמו"ע, בכדי להוציא את שאינו בקי, ואפי' כשכולם בקיאים התקנה קיימת. ואף שאצלינו אומר הש"ץ רוב הברכות בלחש, הוא משום דבדיעבד יוצאים בקיצור של כל הברכה עם מה שאומר סמוך לחתימה, אבל עכ"פ הפתיחה של הברכה שפותחת ב"ברוך" והחתימה ומעט מעין החתימה סמוך לה מחויב לאמור בקול רם, ועכ"ג גם תחלת ברכת "יוצר" "ומעריב ערבים" צריך הש"ץ לומר בקול רם עכ"ל.

והנה מש"כ כי תקנת חכמים וכו', לא מצינו תקנה זו, ולא מצינו דאם אמר הש"ץ בלחש ברכות ק"ש עליו לחזור. וגם עיקר פורס על שמע מבואר בראשונים דקאי רק על ברכה ראשונה של שמע ולא מצינו תקנה להעמיד ש"ץ לכל ברכות ק"ש. וכן שמעתי מהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א דאין דין שיהא ש"ץ לברכות ק"ש ומה שנוהגים בזמנינו להתפלל ברכות ק"ש עם ש"ץ היינו רק למען הסדר כדי שיתפללו כולם ביחד ולכן אין לערער על המנהג שנוהגים לסיים ברכת גאל ישראל בלחש וראוי לנהוג כן אף שהמ"ב לא הביא עצה זו.

ומהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א שמעתי שהוא נוהג לסיים ברכת גאל ישראל בקול רם אולם אין לערער על הנוהגים לסיים ברכת גאל ישראל בלחש והנוהגים כן ימשיכו במנהגם. אמנם בס' אשרי ישראל (פרק י"ז הערה פ"ד) כתב בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דאף שיש הרבה בתי כנסיות שנהגו שהש"ץ אינו מסיים את הברכה בקול, אך ודאי עדיף שיחתום הש"ץ בקול, והציבור יסיימו יחד עמו בשוה. וכן כתב בנו של מרן זצוק"ל הגר" ברוך זצ"ל בתשו' בס' עיוני הלכה (שם אות ד') דמנהגו וכן דעתו של מרן זצוק"ל היה שהש"ץ יסיים בקול רם ביחד עם הציבור. וכן הוא המנהג בביהכ"נ הגר"א בשכונת שערי חסד שבו התפלל, ותמיד היה מספר, שהגאון רבי יוסף אליהו הענקין זצ"ל תבע לבטל המנהג שמשסיימים בלחש והרעיש על זה מאוד. [ובהליכות שלמה פרק ז' דבר הלכה ס"ק ז' כתבו בשם מרן זצוק"ל דהא הציבור מקפידים שלא יסיים הש"ץ את הברכה בקול, כמו שנהגו בהרבה בתי כנסיות] יעשה כמנהגם].

וכן כתב שם באשי ישראל בשם רבה של שכונת שערי חסד הגאון רבי אברהם דוד רוזנטל זצ"ל דהמנהג מקדמת דנא לסיים בקול רם.

וכן שמעתי ממרן הגרי"ש אלישיב שליט"א דיש לסיים ברכת גאל ישראל בקול רם. וכן שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א דיש לש"ץ לסיים ברכת גאל ישראל בקול רם והציבור יאמרו ביחד עם הש"ץ כדי שלא יצטרכו לענות אמן.

וכן כתב בלקט הקמח החדש (סי' ס"ו ס"ק ל"ג) ששם מתלמידי הגאון מהרי"ץ דושינסקי שהקפיד מאד שהש"ץ יסיים גאל ישראל בקול רם. וכן כתב הגאון רבי חיים פינחס שיינברג שליט"א בתשו' בס' עיוני הלכה (שם אות ה'): כבר מילתי אמורה בענין זה שנים רבות, שתמהיתי על מנהג זה שנתחדש לסיים בלחש, שהרי חתימת ברכה זו היא חלק מברכות קר"ש וחובת השליח ציבור לאומרה בקול רם כדי שישמעו הציבור את חתימת הברכה וכן מכאר הגר"א בסימן ס"ו דברכות אלו עיקר תקנתן היתה שיאמרון הש"ץ בקול רם ולהוציא את הציבור ואף היום שהציבור אומרן נשארה התקנה הראשונה עליו לפחות לומר את סיום הברכות וחתימתן בקול רם. ודבר זה רואים מכל מה שהאריכו האחרונים ליישב מנהג המדקדקים שחששו לדעת הרמ"א שמותר לענות על אמן זו בין גאולה לתפילה ונתנו כל מיני עצות לאחר או להקדים. יעויין באחרונים שם

הרה"ג יוסף זונדל שוב קרית ספר

בסימן ס"ו, ולא נתנו עצה פשוטה זו שיסיים הש"ץ בקול נמוך.

וכן כתב בס' בית ברוך (על הח"א כלל כ' ס"ק נ"ו): וראיתי מדקדקים חדשים שהחזן אומר "גאל ישראל" בלחש, אבל מהא דכל האחרונים חיפשו עצות האיך לצאת לכ"ע ולא כתבו עצה זו מסתמא דלא סבירא להו והדין עמהם או משום דאין זו דרך כבוד או משום לפי מה דנקטינן דאם יודע איזה ברכה מסיים עונה אמן וכשאומר החזן בקול רם בא"י הרי יודע מתי הוא מסיים גאל ישראל, ונמצא דאין מרויחים בזה כלום. [ויעויין בס' עיוני הלכה שם אות ז' מה שהשיב על זה הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א].

וכן כתב בתשובות והנהגות (ח"א סי' ק"ה): בהרבה מקומות נהגו שש"ץ מסיים בלחש גאל ישראל, אך כשיש אנשים שנמצאים אז בבין הפרקים או קודם או אחר התפילה מונע מהם עניית אמן שרוצים לענות. (ומדינא עונים אחר ברכת גאל ישראל למי שכבר סיים גאל ישראל ועדיין לא התחיל ד' שפתי תפתח וכמ"ש ברמ"א סי' ס"ו סעי' ז') ובמ"א (ס"ו ס"ק י"א) כתב שאם מכוון עם הש"ץ לסיים יחד עמו גאל ישראל אינו מחוייב לענות אמן. ואכ"כ יכול לסיים בקול רם, ואלו החוששין לצאת לכ"ע [שיש חוששין כהמחבר בעניית אמן להפסק בין גאולה לתפלה] יכולים לסיים עמו בשוה וכן נכון לעשות כמש"כ במשנ"ב (ס"ק ל"ה). ועיין לשון הרמב"ם בפ"ט מתפלה הל' א' שכתב וז"ל, כל העם יושבין ומתחיל ופורס על שמע בקול רם והם עונים אחריו אמן אחר כל ברכה וברכה והיודע לברך ולקרות עמו קורא עד שמברך גאל ישראל, מכאן שלדעת הרמב"ם כשם שבתפלה מצותה בציבור, לאמרה יחד ממש והיינו בחזרת הש"ץ כן גם בברכות ק"ש מצותן בציבור לאמרה יחד ממש ולכן נמי מצותם בישיבה דהוא בקיעות יחדיו, ולדידן נהגו להקפיד על הסיום וכמו בזימון בברהמ"ז ואכ"כ נמי צריך לסיים עם הש"ץ בשוה וכמ"ש, ונראה שמדינא נמי ראוי לשליח ציבור לומר ברכת גאל ישראל בקול רם, וכמו שביארנו מדברי הרמב"ם, שכשהשליח ציבור אומר בלחש ולא שומעין כלל לא קיימו מצות פורס על שמע בזה, לפיכך ראוי לשליח ציבור לומר בקול בבוקר גאל ישראל שמדין פורס על שמע עכ"פ יסיים הברכה בקול כדין, וראוי ללמד הקהל לומר יחד עמו ויריחוו בזה שהתפילה בציבור יחד שעשרה מתחילים ממש יחד כדין, ואין לחשוש כלל שחייבים לענות אמן בסיום בשוה, דאינו חיוב כשם שביחיד אינו עונה על ברכת עצמו. ועיין מ"ב (ס"ו ס"ק ל"ה) שמביא עצה לענות עם הש"ץ ולא מביא כלל שש"ץ יאמר בלחש, ומשמע נמי שהאי מנהגא זר אצלו, וכן אם אומר בקול רם, הלא יש הרבה שאינם אז במקום שאסור להפסיק, ויכל לזכות אותם באמן, ומיהו אף שבחתן סופר ח"ב שער התפלה מביא המנהג לומר בלחש, מ"מ מהמג"א ושאר האחרונים והמ"ב נראה דלא נקטו עצה זו וכנ"ל ולכן נראה פשוט להזהיר הש"ץ לומר בקול רם והציבור יאמרו עמו, ויריחוו גם בזה להתפלל כשזה ממש עם הש"ץ שזהו עיקר מצות תפלה בציבור.

בשחרית ומעריב אם טעה והתחיל לומר כי שם ד' אקרא האם יפסיק באמצע הפסוק

בשו"ע (סי' קי"א סעי' א') איתא: צריך לסמוך גאולה לתפילה ולא יפסיק ביניהם.

ובמ"ב (ס"ק ד') כתב ואפילו בערבית קודם תפילת י"ח ג"כ יש לזיחר בזה.

וכתב בס' שיח הלכה (שם ס"ק ה'): יש להסתפק אי טעה והתחיל בשחרית או בערבית כי שם וכו' אי יפסיק באמצע הפסוק או דלמא כיון דהתחיל יסיים. וכתב שם הגאון רבי אברהם יעקב זלזניק שליט"א: נראה דצריך להפסיק, ומה שהתחיל לא חשוב הפסק כיוון דההתחלה היתה בטעות ושגגה ואם אמר גם ד' צ"ע. ועיין במאירי בברכות דף ד' ע"ב ד"ה תפלת וז"ל "תפלת שחרית צריך לסמוך בה לתפלה ברכה אחרונה של ק"ש והיא הנקראת גאולה שלא להפסיק בה בנתיים בשום דבר אפילו בפסוקי דרחמי ולא התירו בו אלא פסוק של ד' שפתי תפתח, על האומר בו כי שם ד' אקרא וכו' או שומע תפלה וכו' אינו מן המהדרין" עכ"ל.

וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סי' ק"א): ובדבר שאלתו בשחרית או בערבית שאין אומרים קודם התפלה כי שם ד' אקרא וכו' שלא להפסיק בין גאולה לתפלה, וכמה פעמים מתוך הרגל מזדמן שמתחיל לומר הפסוק כי שם ד' אקרא. ונזכר תיכף שהוא בשחרית או במעריב, כדת מה לעשות, או שיגמור הפסוק בכדי שלא תהיה הזכרת שם שמים לבטלה, או לא. הנה בסו"י רט"ו בשע"ת שם בשם ברכ"י בברכה הכתובה בש"ס אין להזכיר השם, אבל שארי פסוקים המובאים בש"ס או במאמרי חז"ל קורא כדרכו ואין בזה משום הזכרת שם שמים לבטלה – מזה נראה דיכולים לומר פסוק שיש בו שם שמים ואין זה לבטלה, אכ"כ לכאורה אף רק חצי פסוק אין בזה משום שם שמים לבטלה, רק חצי פסוק אין לומר מטעם אחר דכל פסוק דלא פסקי' משה וכו', ועי' בחת"ס או"ח סי' י' שהתעורר על מה שאנו מתחילים בקידוש יום הששי, הא שכל פסוק דלא פסקי' משה וכו', ותיריך מפני צירוף שם הוי' מתחילין מיום הששי, ולהתחיל מתחלת הפסוק לא רצו. מפני דרשת רז"ל על הפסוק טוב מאוד זה המות, וכן במהר"ם שיק או"ח קכ"ד לענין על כן בירך ועי' מג"א רפ"ב – חזוין דהיכי דלא אפשר פסקינן, אם כן למשל אי יזדמן לאחד שיאמר איזה חצי פסוק בין גאולה לתפילה, פשיטא דמותר להפסיק באמצע הפסוק, ולא אמרינן בזה הדין דכל פסוקי דלא פסקי' שם משום שם שמים יפסיק יותר בין גאולה לתפלה – אם כן ממילא בני"ד נמי כן להפסיק שם שמים לבטלה לא יהיה כאן אף אם לא ישלים הפסוק, כיון דחצי פסוק מבואר כן בתורה, וכיון דלא שייך בזה הדין דכל פסוק דלא פסקי' משה וכו', ממילא אין חילוק לפסוק שלם או חציו. וליתר תוכף יכול לגמור חצי הפסוק האחר על ידי הרהור – דלענין הפסק בין גאולה לתפלה, לא גרע מתוך התפלה ושמע קדושה דישתוק ויכוון להם שאומר הש"ץ ושומע כעונה, ולא הוי הפסק.

ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סי' מ"ח אות ס"א) כתב: נשאלתי מאחד דטעה והתחיל בשחרית לומר כי שם מה עליו לעשות. לכאורה נראה דצריך להפסיק מיד ולא לגמור הפסוק. ומביא שהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א כתב לו בזה, והנה בהתחיל בשחרית כי שם וכו' לעז"ד בשבת יגמור הפסוק מדאין חיוב כ"כ סמיכות גאולה לתפלה, ובחול שיש סמיכות גאולה לתפילה נראה דיפסיק באמצע. וכן מביא שם שכתב לו הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א בזה: בודאי צריך להפסיד מיד.

ובתפילת ערבית אם טעה לפני שמונה עשרה והתחיל לומר כי שם וכו' שמעתי מהגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שיסיים את הפסוק. וכן כתב בס' אשרי ישראל (פרק כ"ג הערה נ"ט) בשם הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א דמסתבר שבמעריב יגמור.

וממרן הגרי"ש אלישיב שליט"א והגאון רבי נסים קרליץ שליט"א שמעתי דבשחרית וערבית אם טעה והתחיל לומר כי שם ד' אקרא שיסיים את הפסוק. וכן שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א שבצעירותו הסתפק בשאלה זו ושאל לרבו והשיב לו שיסיים הפסוק.

וכן כתב בשו"ת רבבות אפרים (ח"ד סי' מ"ד אות י"ד) שבס' מעורר ישנים עמוד ל"א כתב אם התחיל בשחרית ובמעריב כי שם ד' אקרא יסיים גם הבו גודל לאלוקינו. וכן כתב שם בח"ה סי' ע"ה אות ג' ועי"ע מש"כ בח"ח סי' תקס"ד אות ה' לחלק בין אם אמר ד' שאז יגמור הפסוק ואם עדיין לא אמר ד' יפסיק באמצע.

עיון הלכה

הרב משה ששון

כולל אליבא דהלכתא - רמות

לאמתה של הלכה

האגדה על חזקוני, רבי יוחנן ורבי אלעזר: האמת היא שרבי יוחנן הוא רבי חזקוני

בדין אמירת מזמור אשרי אחרי תפלת מנחה, ולפני תפלות התשלומים שמתפללים במנחה ובערבית

שאלה:

מי שנחנץ להתחיל עמידת הלחש דמנחה ביחד עם הציבור, ולא אמר "אשרי יושבי ביתך" לפני העמידה, האם יכול להשלים ולאמרו לאחר העמידה. וכן המתפלל ערבית שתיים לתשלומים, האם יכול לומר לפני העמידה השניה אשרי, כיון שהיא לתשלום מנחה.
דיש אומרים דעל פי הסוד אין לומר אשרי לאחר תפלת המנחה.

תשובה:

טעמים שונים לאמירת אשרי לפני תפלת התשלומים, ושלכולי עלמא אין חשש באמירתו בכל תפלות התשלומים

הנה כתב הבית יוסף (סימן ק"ח בשם הסמ"ק) וז"ל: טעה ולא התפלל ערבית, יתפלל שחרית שתיים. לאחר שיתפלל תפלת יוצר וי"ח ברכות, יתחיל אשרי ואחר כך יתפלל תפלת י"ח בשביל תפלת ערבית וכו'. טעה ולא התפלל מנחה, יתפלל ערבית שתיים, יתפלל אשרי וי"ח ברכות בשביל מנחה אחר שיתפלל תפלת ערבית עכ"ל. משמע שאומרים אשרי לפני תפלת התשלומים, ולא ביאר טעמו של דבר. ובבית יוסף (בסימן רל"ד) הביא בתחילה בשם כתבי מהרא"י (סימן נ"ט) דאין תשלומים לאשרי של מנחה דיום הקודם, דלא תיקנו תשלומים אלא לתפלת י"ח. ובפשטות נראה דפליג על דברי הסמ"ק הנ"ל. ושוב הביא שם בשם הריב"ש (דס"ל כדעת הסמ"ק) דיש לומר אשרי לפני תשלומי מנחה מכמה טעמים, חדא דשייך תשלומים גם לאשרי כמו לעיקר התפלה. ועוד כדי שיהיה להיכר שהתפלה הנוספת היא לתשלום מנחה. ועוד דכיון דבלאו הכי חייב להפסיק בין התפלה העיקרית לתפלת התשלום כדי הילוך ארבע אמות, אם כן למה לא יאמר אשרי כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, עי"ש.

אולם בדרכי משה (בסימן ק"ח) הביא את כל הנ"ל, וכתב דבסתימות נראה שדברי מהרא"י חולקים על הסמ"ק, אבל אפשר לומר דלא פליגי, דמהרא"י איירי לענין אמירת אשרי וקדיש לפני ברכו דערבית, וכמו שהוא בשחרית שאומרים מזמורים שבכללם אשרי ואחריהם קדיש לפני ברכו דיוצר, ולזה אמר דאין לומר אשרי וקדיש לתשלומי מנחה באופן הנ"ל, אבל יודה דבין תפלת ערבית לתשלומי מנחה שפיר דמי לומר אשרי כדי להפסיק בין תפלה לתפלה, ולא בגדר תשלומין, (וכעין שכתב הריב"ש בטעם האחרון שהבאנו לעיל). והנה לשון מהרא"י בפסקיו שם הוא כך: פשיטא שאין צריכין לומר אשרי וקדיש, הואיל וכבר עבר זמן המנחה ע"ב. ובבית יוסף קיצר בדבריו של המהרא"י ולא הזכיר הקדיש. ונראה שהדרכי משה מדייק מהא גופא חילוקו הנ"ל דאיירי מהרא"י באשרי וקדיש שלפני ברכות ק"ש דערבית כמו בשל שחרית וכנ"ל, ודו"ק. ועל כל פנים לענין נידונינו ברור ופשוט דכל הני רבוותא ס"ל דעברית שתיים והוא הדין במנחה שתיים פשיטא שאין שום חשש באמירת אשרי בין התפלות, אלא דס"ל למהרא"י דאין חיוב לאמורו, דלא יועיל לתשלומי אשרי דמנחה, וכמ"ש בריב"ש שלא יהיה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה.

הבנת הב"ח בדעת הרקנאטי שאין לומר אשרי אחר תפלת מנחה

ועיין להב"ח (בסימן ק"ח) שהביא להסמ"ק הנ"ל דבשחרית וערבית יאמר אשרי בין התפלה העיקרית לתפלת התשלומים, והבין כוונתו דהוא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. (ולא כמ"ש אנו בענייתין לעיל דהוא משום חיוב תשלומים). וכתב דלפי זה משמע דבמנחה אין צורך לומר אשרי בין שתי התפלות, דהרי מעיקרא כבר אמר אשרי לפני תפלת מנחה, ועודנו עומד שם לפני השם, אם כן אשרי שלפני מנחה עולה גם לתפלת התשלומים. ועי"ש מה שפלפל עוד בזה. וסיים דמ"ש הסמ"ק דגם בערבית שתיים צריך לומר אשרי, הר"מ מראקנטי הזהיר מאד שלא לומר אשרי אחר שיתפלל מנחה, ע"כ. ולכאורה הבין הב"ח ככוונת הראקנטי דס"ל דאחר שהתפלל מנחה משם ואילך אין לומר אשרי. ועיין לפנינו עוד בביאור שיטת הראקנטי.

והנה בשלחן ערוך (סימן ק"ח) לא הזכיר מרן כלל מדין אמירת אשרי במתפלל מנחה שתיים וערבית שתיים, ורק כתב דהמתפלל שחרית שתיים, יתפלל תפלת התשלומים לאחר העמידה, לאחר שיאמר אשרי, עי"ש. ונראה בסתימות דבריו שלא הזכיר כן גם לגבי מנחה וערבית, דהמתפלל מנחה שתיים וערבית שתיים ס"ל דאינו אומר אשרי ביניהם. וכן נראה ממה שפסק בסתימות (בסימן ק"ה) דבתפלות התשלומים צריך להמתין כשיעור ארבע אמות ביניהם עי"ש. ועיין מה שהאריכו בכל זה בנושאי הכלים שם. ועל כל פנים לענייננו פשוט הדבר, שלדעת מרן אין איסור באמירת אשרי לאחר מנחה, וכמבואר בבית יוסף שם, שכל הנידון הוא רק אם צריך לאמורו במתפלל ערבית שתיים כדי להשלים אשרי של מנחה או לאו, וכנ"ל, אבל במתפלל מנחה שתיים לא נכנס כלל לבית הספק, דפשיטא ליה דאין חיוב לאמורו, ודי בהמתנת שיעור ארבע אמות. ועל כל פנים מבואר דלדעתו אין שום קפיда או חשש או איסור באמירתו אם ירצה.

דעת הרמ"א דאין איסור באמירת אשרי אחרי מנחה. וקושיית המג"א על דברי הב"ח בדעת הרקנאטי

אולם הרמ"א שם כתב וז"ל: וכן כשמתפלל ערבית שתיים משום שלא התפלל מנחה, יאמר אשרי בין תפלה לתפלה. ובפשטות, היינו כמ"ש בסמ"ק וריב"ש, וכמו שמצויין על מקורותיו שם בסוגריים. ועי"ש בט"ז שכתב דהטעם הוא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה (וכטעם האחרון שכתב הריב"ש שהביאוהו הב"י והד"מ). והקשה דלפי זה למה השמיט הרמ"א מלהזכיר אמירת אשרי במתפלל מנחה שתיים. ויישב דמתוך שכתב דין שחרית שתיים וערבית שתיים, נלמד אף למנחה שתיים עי"ש. הרי שגם לדעת הרמ"א אין שום חשש על כל פנים באמירת אשרי לאחר מנחה, שהרי פסק שצריך לאמורו הן במתפלל מנחה שתיים, והן במתפלל ערבית שתיים, וכמ"ש הט"ז בדעתו. וכמג"א שם (ס"ק ה'), הביא את הב"ח הנ"ל בשם הר"מ מרקנאטי שאין לומר אשרי לאחר שהתפלל מנחה, והקשה על זה, שבעיניו ראה ברקנאטי בפרשת וירא ובפרשת קרח (דף ע"ו ע"ג במצולם מחדש) שכתב שלא לומר אשרי בערבית, דמשמע דלאחר מנחה קודם הלילה שרי, ודלא כהב"ח. ונפקא מינה, שהמתאחר לבא לבית הכנסת לאחר שהציבור התחילו מנחה, שיתפלל י"ח עמהם, ואחר כך יאמר אשרי. וכן ביום הכפורים אומרים אשרי לאחר המנחה לפני תפלת הניעילה. אולם בסוף

שו"ת בעניני תפילה

דבריו הביא הרב מג"א מהזהור בפרשת פנחס (דף ק"ו ע"ד, עמוד תכ"ד בדפוס קרימונה, ח"ג דף רכ"ו ע"א בדפוס מנטובה) דמשמע דלאחר תפלת מנחה לא יאמר אשרי, וכמ"ש הב"ח. ולאור זה כתב ליישב דשאני יום הכפורים שהוא ברצון כל היום. וסיים דעל כל פנים משמע שם בזהר דמותר לאומרו לאחר המנחה שלא על דעתא דחובה, את"ד עי"ש.

ביאור שיטת הרקנאטי לאור מקורותיו שבספר הזהר

והנה ידוע כי על הרוב דברי הרקנאטי הם העתקות לשונות הזהר, וכיון שבכאן ראינו חילופי פירושים בדעתו, אמרתי לעיין היטב בדבריו ובדברי הזהר שהביאם, כדי להבין כוונתו על נכון. ווצריך לדעת כי עיקר הנידון של הרקנאטי הוא לגבי מאמר חז"ל בברכות (דף ד' ע"ב): כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים מובטח לו שהוא בן העולם הבא ע"כ, ופירשו שם דהוא משום דאתייא באל"ף ב"ית, ומשום דאית ביה פותח את ידיך, ופירש רש"י דיש בו שבח הכנת מזון לכל חי, עי"ש.

והנה דברי הזהר מוסבים על מאמר חז"ל הנ"ל, ובאים לבאר לנו סוד המזמור דאשרי, וזמני אמירתו לשם בקשת המזונות. והוא דכתב שם בזהר (פרשת פנחס ח"ג דף רכ"ו), דאי משום בקשת מזונות אין צורך בשלש פעמים, ודי בשתי פעמים בלבד בערב ובבוקר, וכמ"ש בפסוק (שמות ט"ז ח'): בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבוקר לשבוע. ויישב הזהר, דאין הכי נמי, דרק פעמיים בכל יום אומרים אשרי לשם בקשת מזונות דכל העולם, ופעם אחת נוספת אומרים אותו כדי להגביר כח להבחינה דפתיחת הידים המשפעת לתתא. וביאר שם כי השתי פעמים שאומרים אשרי לשם בקשת מזונות, הן חלוקות זו מזו, פעם כנגד צורך העשירים, ופעם כנגד צורך העניים. והשלשי כנ"ל לתת כח להדרגא דפתיחת ידים. ושוב כתב דאין לבקש מזונות יותר מפעמיים שהם חובה, ואם יוסיף על זה אמירת אשרי, אינו לשם בקשת מזונות, אלא משום שבח בכלל השבחים שבתהלים. והטעם שאין ראוי לבקש על פרנסתו אלא לאחר שהתפלל וביקש על שפע העולמות, הוא שתחילה צריך שיאכל המלך, ואח"כ יאכלו עבדיו, תחילה משפיעים בעולם האצילות, ושוב לעולמות התחתונים ולנבראים. באופן שאשרי דזמירות דשחרית אינו ענין כלל לבקשת מזונות, ורק אשרי דאחר העמידה הוא ענין לזה. אבל במנחה, הגם שהיה צריך לבקש על המזונות באמירת אשרי לאחר התפלה וכטעם הנ"ל, אולם בגלל שאחר תפלת מנחה הוא זמן התעוררות הדינים, לכן צריך להקדים ולומר אשרי לפני העמידה, כדי לבקש על המזונות לפני שיתפלל מנחה בעודו עת רצון. את"ד הזהר שם. ויוצא מזה דכוונת הזהר כמ"ש המג"א בסוף דבריו, דמוכח מהזהר הנ"ל כהב"ח שמאחר שסיים תפלת מנחה אין לומר אשרי.

והנה יש להעיר, כי ברקנאטי דפרשת וירא העתיק לשון הזהר הנ"ל עם כמה שינויים. ולעייננו לגבי אשרי דתפלת מנחה גרס וז"ל: ועל דא לית חיובא דמזוני אלא בתר צלותא דמנחה בערב קודם צלותא, ע"כ. ונראה מזה שר"ל, דבמנחה צריך לבקש מזונות דוקא לאחר התפלה כמו בשחרית. ודברים אלו תמוהים מצד עצמן. וגירסת הזהר לפנינו היא: ועל דא לית חיובא דמזונא אלא לבתר צלותא, [פירוש דשחרית, כדמוכח שם], "בצלותא" דמנחה בערב, קודם צלותא, ע"כ. והרי לפי זה הכוונה כנ"ל, דבקשת המזונות בשחרית היא אחר התפלה, ובמנחה דוקא לפני התפלה. וברקנאטי שם הושמט תיבת "בצלותא". (וזהו שגור טעות בהבנה וכנ"ל. ונראה שגירסא זו היא שגרימה להרב מג"א להבין בכוונת הרקנאטי דלאחר מנחה צריך לומר אשרי לבקשת מזונות, ורק בערבית אין אומרים אשרי, דמ"ש ברקנאטי וז"ל: אלא בתר צלותא דמנחה בערב קודם צלותא, ר"ל, קודם צלותא דערבית, שהוא הוא אותו אשרי דלאחר המנחה. ודו"ק). ועיין עוד ברקנאטי (בפרשת וירא דף כ"ה ע"ב בחדש), שהביא גם מלשון הזהר (דפרשת במדבר דף קי"ט סוף ע"ב וק"כ רע"א), שפתח גם שם במאמר חז"ל הנ"ל דכל האומר תהלה לדוד וכו', וביאר שם, שאומרים אשרי אחר תפלת שחרית, כדי לקשר את המלכות במדת החסד, ושוב אומרים אותו לפני תפלת מנחה כדי לקשר אותה במדת הגבורה, באופן שנמצאת המלכות שהיא מטתו של שלמה, בין צפון לדרום, שהם חסד וגבורה, שהם תפלת שחרית ותפלת מנחה, שהם זרועות עולם, שהוא הת"ת הנקרא עולם, וחסד וגבורה הם זרועותיו שביניהם נתונה המלכות מטתו של שלמה. וסיים שם דמי שמחבר אותה כנ"ל בין דרועי מלכא, הוא בן העולם הבא. והנה בגירסת הזהר דקמן נראה שיש טעות לשון, וגירסתו הרקנאטי בזה היא נראית מדוייקת טפי, עי"ש היטב ותבין. ודייק ופירש שם ברקנאטי על לשון הזהר דפרשת במדבר הנ"ל, דאשרי שאומרים בכלל המזמורים דלאחר ברוך שאמר, לא לשם בקשת מזונות נאמר (וכמ"ש בזהר דפרשת פנחס), אלא כדי לעלות עם המלכות לפני המלך באמירת תשבחותיו וכמ"ש (ירמיה ט' כ"ב): כי אם בזאת יתהלל המתהלל וכו', ואח"כ אומרים אשרי לאחר תפלת י"ח דשחרית לקשר את המלכות במדת החסד. ושוב צריך לאמורו בתפלת המנחה, כדי לקשרה עם מדת הגבורה. (נראה שזהו שכתב בזהר דפרשת פנחס, אחד לעשירים בחסד, ואחד לעניים בגבורה), אשר באופן זה נמצאת שהיא בין צפון לדרום, שהם דרועי מלכא, בסוד מטתו שלשלמה, מלך שהשולם שלו. וכתב שם בפירוש שאין לומר אשרי בערבית, כי תראה כפירוד בהיות המלכות לבדה, פירוש מחוברת רק בסטרא דגבורה לבדה, ולא בין צפון לדרום, עי"ש ב'.

וכן ברקנאטי שבפרשת קרח (דף ע"ו סוף ע"ג במצולם מחדש) כתב בפשיטות דאין אומרים תהלה לדוד בערבית כדי שלא להפרידה מן הבנין, דר"ל שהבנין הוא היותה בין צפון לדרום, בין תפלת שחרית לתפלת המנחה. ואם נאמר אשרי בערבית, נמצא שמחברים אותה שוב בצד שמאל בגבורה. ואינה בין צפון לדרום, והיינו פירוד דנקט. כן נראה בכוונתו. (ויש מקום להתבוננות בדברים). ועל כל פנים משני מקומות הנ"ל שברקנאטי (דפרשת וירא ודפרשת קרח) הבין המג"א בדעתו, שאין קפיда באמירת אשרי אחרי מנחה, אלא דוקא באמירתו בתפלת ערבית, משום פירוד וכנ"ל. אולם שוב הקשה על דיוק זה מחמת לשון הזהר דפרשת פנחס, דמבואר שם להדיא דקפיד שיאמר אשרי דבקשת מזונות דוקא לפני תפלת המנחה, לפני שיתעוררו הדינים, והיינו כמ"ש הב"ח שהביא מעיקרא.

העולה לדינא, ביאור החילוק שבין אמירת אשרי במתפלל מנחה שתיים דשרי, לבין מתפלל ערבית שתיים דאסור

הרי לן מכל האמור שהב"ח והמג"א כוונתם להקשות על הרמ"א שכתב בשם

הגאון רבי יעקב משה הלל שליט"א

ראש ישיבת "חברת אהבת שלום"

האגדה על חזקוני, רבי יוחנן ורבי אלעזר: האמת היא שרבי יוחנן הוא רבי חזקוני

האגדה על חזקוני, רבי יוחנן ורבי אלעזר: האמת היא שרבי יוחנן הוא רבי חזקוני

הסמ"ק דהמתפלל ערבית שתיים יאמר אשרי בין התפלות, מהרקנאטי בשם הזהר שכתב שאין אומרים אשרי בערבית. ומסתמא כוונתן דגם המתפלל מנחה שתיים אין לו לומר אשרי בין התפלות.

והנה יש להעיר כי בלשונות הזהר הנ"ל וברקנאטי, הרי מבואר דכל הנידון לגבי אשרי הוא מכיוון שבו מוזכר ענין בקשת המזונות, ובזה צריך שעת רצון דוקא, ולכן תיקנו לומר אשרי לפני תפלת מנחה, ולא כמו בשחרית שאשרי דבקשת מזונות נאמר אחר התפלה, וכנ"ל. ובערבית אין מקום לבקשת מזונות כלל, שאז בודאי מתגברים הדינים, וכן פוגם באמירת אשרי שלא תהיה המלכות בין צפון לדרום וכנ"ל.

אולם נראה שאם באנו לדון בענין המתפלל מנחה שתיים אם יאמר אשרי ביניהם, הנה על פי דעת הזהר יוכל לומר אשרי, כי כל דברי הזהר לענין אמירת אשרי לאחר המנחה, היה שדן על עיקר הטעם דלהיות שנתקן אמירת אשרי במנחה כדי לבקש על המזונות, לכן מקומו דוקא לפני תפלת המנחה, ולא לאחריה. אבל בענין התשלומים, אם אומר אשרי לשם הפסק, וכדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, מותר. ואפילו אם אומר אשרי לשם תשלומים דשחרית (וכמ"ש הט"ז ס"ק ג'), אין איסור בדבר, אם אינו מכיון בה לבקשת מזונות. אולם לענין אמירת אשרי במתפלל ערבית שתיים, הגם דלפי כל הנ"ל, לא היינו צריכים לאסור הדבר, אבל לפי המבואר בשער המצוות (פרשת ואתחנן דף ל"ה ע"ב) דאין לקרוא מקרא בלילה במקום שלא נתקן להדיא בנוסח תפלה הקבוע, אם כן המתפלל ערבית שתיים אין לו לומר אשרי ביניהם. ומשום טעמא דהפסק, די בממתין בין התפלות כדי הילוך ארבע אמות. ואם ירצה לצאת דעת הסוברים דצריך לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה (עיין ט"ז שם), יאמר הלכה פסוקה, וכדין המבואר בשלחן ערוך (או"ח סימן כ"ג סעיף ב' גו').

בענין נוסח מודים דרבנן לפי מנהג הספרדים שאומרים — כן תחיינו ותחנונו, ולא ותקיימנו כבנוסח אשכנז שאלה:

בענין נוסח מודים דרבנן, ראיתי בסידורים הנדפסים על פי דעת הרב בן איש חי ז"ל, כמו סידור תפלת ישרים וסידור בית תפלה מיסודו דמו"ר שליט"א, שגורסים: על שהחיינתו וקיימתנו, כן תחיינו ותחנונו וכו'. אולם בסידור הנד"מ הנקרא עוד יוסף חי מהדורא בתרא. המיוסד גם על שיטתו הבהירה של הגאון הרי"ח טוב ז"ל, גריס שם וז"ל: כן תחיינו ותקיימנו, וכמו שהוא בגירסאות סדורי אשכנז כולם. וכתב עורך הסידור הנ"ל בנימוקיו (בקונטרס קול יעקב אות ק"ל) שתיקן הנוסח כך על פי דברי הגאון הרי"ח טוב ז"ל בעצמו בספרו עוד יוסף חי עי"ש. ונפשי בשאלתי שיברר לן כת"ר איך ראוי לנהוג בזה, האם כמנהג שאר סידורי ק"ק ספרדים, או כמו שתיקן הנוסח כנ"ל בסידור עוד יוסף חי הנ"ל, ושכמ"ה.

תשובה:

מקור נוסח סידורי הספרדים למודים דרבנן פתוח בגמרא ובראשונים ובספר בית יוסף

הנה מקור נוסח סידורי הספרדים בזה הוא מפורש בגמרא כנוסח הסידורים הישנים והדווקנים כולם, (וכאשר נזכיר בהמשך א"ה). דהכי איתא בסוטה (דף מ' ע"א) לענין נוסח מודים דרבנן וז"ל: רב אחא בר יעקב מסיים בה הכי, כן תחיינו ותחנונו וכו', עכ"ל, עיש"ב כל הנוסח. וכן הביא הנוסח בשם הגמרא הנ"ל מרן בבית יוסף (סימן קכ"ז ד"ה גרסינן) עי"ש. אולם הטור שם הביא הנוסח באופן אחר: כן תחיינו ותקיימנו. ונראה מסתימות לשונו שכן היה גורס בגמרא הנ"ל.

ואכן בכל הנוסחאות הקדומים של קהלות הספרדים מצאנו שגורסים ותחנונו ולא ותקיימנו, שכן הוא בסידור רב עמרם (דף י"א ע"ב), וברמב"ם (פרק ט' דהלכות תפלה הלכה ד'), ובאבודרהם (עמוד קט"ו). ועיין בספר באוצר התפלות (ח"א דף קפ"א בתיקון תפלה) שהביא כן מכמה סידורי הספרדים, בנוסח בני רומא, ובנוסח ליורונו, ובנוסח ספרד מנהג כפא וקרסוב, עי"ש. אולם בנוסח סידורי אשכנז גרסו כמו הטור, וכמו שהביא באוצר התפלות שם בשם מחזור ויטרי ואור זרוע עי"ש.

נמצא שמנהג הספרדים עוד מזמן הראשונים הוא ברור וקיים בידינו כנוסח שלפנינו בגמרא. וכן הוא הנוסח בסידורי נוסח הספרדים שנדפסו בנפולי ובליסבון בשנת ר"ן, שהם הסידורים הראשונים שנדפסו. וכן ראיתי הגירסא בסידור הספרדים (ווינציה רפ"ד, בדף ס"א ע"ב), שסידור זה הניח הרח"ו ז"ל כיסוד לנוסח האר"י ז"ל, וכמ"ש בשער הכוונות (דף נ' ע"ד), שהשינויים שלדעת רבו האר"י ז"ל, ציין אותם על פי הסידור הנ"ל, באופן שבמקום שלא הגיה לשנות הנוסח, מן הסתם מסכים עם גירסת הסידור. וכן ראיתי בסידור הספרדים הנדפס באמשטרדם בשנת תכ"א ע"י יוסף עטיאש. וכן הוא הגירסא בסידור בית תפלה וסידור דברי הימים (אמשטרדם תע"ב), שהוא הסידור הראשון שנדפס על פי נוסח האר"י ז"ל. וכן הוא בסידור סדר תפלות כל השנה כמנהג ק"ק ספרדים יצ"ו (ווינציה תצ"ח). וכן הוא בסידור תפלת ישרים (אמשטרדם ת"ק, דף כ"ה), שגם כן נדפס על פי נוסח האר"י ז"ל, ונערך על פי המגיהים הדווקנים הנודעים שני צנתרות הזהב, הרבנים המובהקים כמורה"ר יהודה פיזא, וכמורה"ר דוד בן הרה"ג רפאל מילדולה ז"ל. וכן הוא במחזור מנהג איטיליאני (ווינציה תקל"ב). וכן הוא בסידור חקת עולם (דף ס"ב ע"ב), שאותו שיבח והעריץ מרן הרי"ח טוב ז"ל, (בעוד יוסף חי פרשת שמות סוף אות ז'), המוגה ומתוקן על ידי הרב המקובל כמורה"ר נסים עיני ז"ל, שהיה בר אוריין ובר סמכא טובא כנודע. ועל פי הסידורים הנ"ל נהגו בכל גבולי וגלילות הספרדים בנוסח הנ"ל, באין שינוי ותמורה. וכן הוא הגירסא בסידורי מרן הרש"ש ז"ל, הן בדפוס (דף ק"ד ע"א) והן בכתב יד. וכן הוא בסידור בית עובד, ובמחזור אהלי יעקב, ובתכלאל עץ חיים למנהג תימן (ירושלם תשל"ט), ובסידור תפלת החדש (ליורונו תש"ז). וכן הוא בכל הסידורים הנדפסים בבגדד, שבדקתי הרבה מהם מהנמצאים תחת ידי. וכן הוא בסידור כתב יד של הרב המקובל בעל קול ששון, שהיה מגדולי רבני בבל בדורו. וידוע שנהגו אנשי בבל בעיקר להתפלל בסידורי נוסח ליורונו מהנ"ל, וכן כפי הסידורים שהדפיסו בעירם, ובודאי שכמותם נהג רבינו הבן איש חי ז"ל. ובלי ספק שכן הוא בעוד עשרות רבים של סידורים של קהלות הספרדים שאינם נמצאים תחת ידי לעיין בהם.

האגדה על חזקוני, רבי יוחנן ורבי אלעזר: האמת היא שרבי יוחנן הוא רבי חזקוני

וגם הביא שם עוד משם בית מדות, שמה שמשיב שאינו יודע שמו, היינו שאינו רוצה להודות ולהעיד על שמו שחתום בנפסס החשבונות, בחושבו שימלט על ידי זה מן הדין, עכת"ד. ולפי פירוש זה אדרבא יוצא שאינו שוכח שמו כלל, אלא הוא חפץ להעלימו. באופן שאין שום הבנה לפי כל זה על תועלת אמירת פסוקים אלו כדי להזכר משמו העיקרי בשעת הדין. ועדיף לשוב בתשובה ולתקן מעשיו, ולהרבות בתורה ובמצוות ובמעשים טובים, שבדברים אלו אין לנו כל ספק שיועילו לו בשעת הדין.

וביישוב המנהג נלע"ד שאפשר לפרש על פי מ"ש: ושם רשעים ירקב (משלי י' ז'), והוא שע"י העוונות נמחה ונרקב שמו של החוטא ונשכח ממנו, וכידוע (עיין בן יהוידע מסכת תענית דכ"ז ע"ד מהספר), ששם האדם הוא צינור שפע להשפיע בנשמתו, והחטאים פוגמים וסותמים צינורי השפע, ובזה שם הרשע נמחה ומתבטל) ועל זה שואלים לאדם שמו אחר פטירתו, שאם יודע שמו זה סימן שהוא צדיק, שאין שמו נמחה ונשכח, ואם שכחו, סימן שהוא רשע, ומכים אותו. אלא דעדיין קשה דאם באמת חטא, ומגיע לו עונשים, והרי הם לטובתו לזככו ולתקנו, (וכמ"ש בספר נפש החיים בשער א' סוף פרק י"ב להעונשים אינם משום נקמה ח"ו, אלא הם בדיוק כפי הצרך לתקן ולמחוק את פגם החטא), מה יועיל הפסוק להזכיר לו משמו כדי להפסיק ההכאות המגיע לו על פי דין לנקותו, והלא עדיין חטאו כנגדו, וצ"ע עדיין. ואפשר שסגולת הפסוקים הוא לעוררו בתשובה ולחזור ולהחיות שמו, והכל בחיים חיותו. אבל מדברי הכותב ברש"י שם לא משמע כן.

ואכן לענין ביאור לשון חז"ל דמסכת חבט הקבר, שמענישים אותו כיון שאינו יודע את שמו, פירוש זה נראה נכון, שבמה ששכח שמו, מוכיח לממונים על העונשים שנמחה שמו מחמת עוונותיו, ומגיע לו העונש. והרי בדברי חז"ל לא נזכר שום תיקון לזה על ידי אמירת פסוקים ואין שם אלא תשובה מבעוד מועד בחיים חיותו, או סדרי העונשים שאחר המיתה.

ועל כל פנים מאחר שלא מצאנו כל שורש נאמן מפורש ומוסבר לענין זה, אין לנו אפשרות לדון על ענייני הפסוקים המועילים יותר לדבר. ורק שמענו שהקפידו שיהיו אותיות ראש וסוף הפסוק כאותיות ראש וסוף שמו, וכל שיש בו מזה, הוא טוב ומועיל, והבוחר יבחר, ותול"מ.

ולמעשה נראה דיש לנהוג כמ"ש הרב יפה ללב שם וז"ל: ונכון שיאמר אותו בכל שלש תפלות אחר גמר עשה למען שמך וגו', קודם למען יחלצון ידידיך וגו', יהיו לרצון וכו', עכ"ל. והטעם כי משמע בשער הכוונות להאר"י ז"ל (בדף ל"ב רע"ב) שצריך לסמוך פסוק למען יחלצון ידידיך וגו', לפסוק יהיו לרצון וגו', בלי הפסק בנתיים, עי"ש הטעם. וכן כתב בסידור עוד יוסף חי הנד"מ (בקונטרס משנה יוסף), ונכון הוא. ואני לא נהגתי באמירת פסוקים לאותיות שמי, כיון שאין למנהג זה מקור ברור ומוסמך.

איך הוא הנוסח הנכון בלשם יחוד

ב) בענין נוסח לשם יחוד, האם לומר ליחדא שם י"ה בו"ה, או אותיות י' וה' באותיות ו' וה'. לענ"ד עדין כנוסח השני. דאילו לפי הנוסח הראשון, כיון שאומרים תיבת "שם", עלולים לאמר להדיא שם "יה" בביטוי, וזה אינו נכון לכתחילה, (עיין תוס' סוכה דף ה' ע"א ד"ה יו"ד, ששם "יה" הוא שם גמור), גם, אין שם "וה". ונכון לכתחילה לא לבטאות ולא להגות אותיות שם יי. לכן כאשר אומרים ליחדא אותיות י' וה' באותיות ו' וה', נשמרים מכל החששות והתקלות, וגם מפרידים בין י' לה' ראשונה באות ו' החיבור.

ועל כל פנים הנכון על דרך הסוד הוא שתהיה המשמעות שמתחברים י"ה שבשם בו"ה שבשם, ולמעשה "השם" הוא כאן רק שם הוי"ה, ואין ענין כלל להתייחס ל"ה" או לו"ה כשם בפני עצמו. וביאור הענין, כמ"ש חז"ל (מדרש תהלים פרק ט') על הכתוב (שמות י"ז, ט"ז): כי יד על כס יה וגו', שאין השם שלם ולא הכסא שלם עד שימחה זכרו של עמלק. ופירושו על פי הנאמר בכמה מקומות בכתבי האר"י ז"ל דאין שליטה לחיצוניים באותיות י"ה, אל רק באותיות ו"ה, ועל ידי חטאינו נפרדים מ"ה, כמ"ש (משלי ט"ו כ"ח): ונגזן מפריד אלוף זה אלופו של עולם. ובכח המצוות, אנו חוזרים ומעלים לאותיות ו"ה, ומתחברים אותן לאותיות י"ה, להיות ה' אחד, והיא כוונתנו בנוסח לשם יחוד: ליחדא י"ה בו"ה ביחדא שלים יהו"ה, ועיין מ"ש בזה בספרי עמודי הוראה ביאור לספר מורה באצבע של הגאון חיד"א ז"ל (בדף ב' בראשו). ולענ"ד טוב להנהיג לומר כנ"ל גם בסידור שלכם, כי אז יכולים לומר להדיא האותיות כמשפסן יו"ד והי' וכו' בלא שום חשש, ולא לומר ק"י, דאין לו משמעות כלל, ובכל איזה אופן אחר שיבוא לבטאות האותיות ממש עלול להכשל בהגיית השם.

כיצד לשחות באמירת "וקרא זה אל זה ואמור"

ג) בענין איך לשחות כאשר אומרים וקרא זה אל זה ואמר שבקדושת נקדישך (ישעיה פרק ו' פסוק ג'), אם לימין תחילה או לשמאל תחילה. מודע לבניה, כי הכל המקובל בזה בידינו הוא כך, דכאשר אנו שוחים כלפי השכינה, אז אנו שוחים לצד שמאל תחילה, כי כאשר אנו עומדים בכיכול פנים כנגד פנים עומ יתברך, השמאל שלנו הוא כנגד ימינו יתברך, וראוי לשחות תחילה כנגד ימינו יתברך, ולכן מקדימין לשחות לשמאל (שלנו) תחילה, וכדין הגמרא (יומא דף נ"ג ע"ב), וכפסק הרמב"ם (הלכות תפלה פרק ה' הלכה י'), והטור והשלחן ערוך (או"ח סימן קכ"ג סעיף א'). אבל באמירת וקרא זה אל זה, אנו עושין דמיון המלאכים הפונים זה לזה ומזמינים זה לזה לומר הקדושה, וכמ"ש התרגום שם: ומקבלין דין מדין ואמרין. וכפירוש רש"י שם: נוטלין רשות זה מזה וכו'. ובילקוט שמעוני (שם, רמז ת"ד): מלמד שהמלאכים מכבדין זה את זה, זה אומר לחבירו פתח אתה לומר, שאתה גדול ממני וכו', עכ"ל. ומקדימין להזמין המלאכים שבימין למלאכים שבשמאל, וכמו שאמרו חז"ל (עיין זוהר פרשת פקודי, דף רמ"ז סוף ע"ב) שמלאכי הימין מקדימין לומר קדוש, ושוב מלאכי השמאל אומרים ברוך עי"ש. ולכן גם אנו עושין דוגמתן כאשר אנו אומרים ועונים הקדושה לעומתן, ומזמינין אותם לומר קדוש ברוך, ותחילה שוחין לימין ושוב לשמאל כדוגמא שהם עושים. וישנם קהלות שנוהגים כך לפני שמתחילים תפלת הלחש, ולהזמין העומדים מימין ומשמאל יחד עמהם ולהתפלל אל ה'.

ולא ידעתי כעת מקור מפורש לזה, כי אפילו עיקר המנהג לשחות כשאומר וקרא זה אל זה לא נזכר, לא בספרי המוסקים ולא בספרי המקובלים. ועל כל פנים נראה לי שהדבר נכון בטעמו, וכפי החילוק שכתבנו, ושכן ראוי לנהוג, ותול"מ. ועיין בן איש חי (ש"א פרשת בשלח אות ב') שכן כתב, עיש"ב. שוב הראוני שכ"כ בפירוש בשו"ת רבבות אפרים (ח"ה סימן ק"ג אות ב'), ויש להעיר בדבריו, ואכמ"ל.

- ומה שמצייינים בספרים לשל"ה וקיצור של"ה וכתבי האר"י, אינו נכון כלל, ועיין בספר ליקוטי מהרי"ח שחיפש ולא מצא בהם מקור לדבר זה. 2. אבל הנפש מעיקרא לא נסתלקה, ונשארה עם הגוף בקבר, כמ"ש האר"י ז"ל בשער המצוות פרשת ויחי, ודו"ק. 3. ושמעתי שיצא עתק מספר אגודת שמואל על פירוש רש"י על נ"ד. 4. עיין בספר מנחת יהודה להרב יהודה פתייא ז"ל (יש סימן פ"ח) מ"ש בענין זה.

ועיין לו עוד באו"ח ח"ד סימנים ל"ג ול"ד) אינן מוכרחות.

ג. בענין אמירת וידוי וי"ג מידות לספרדי המתפלל אצל האשכנזים שאין אומרים וידוי, הנה נתבאר בשעה"כ (דף מ"ב ריש ע"ג וכן בעמוד נ"א סוף ע"ג), דצריך בדווקא לומר כסדר הזה. ולכן יאמר הוידוי כולו, וי"ג מידות בטעמים, ואחר כך ישב ויאמר לדוד וגו'. ואין לחוש בזה ליושב בין העומדים, כיון שידוע שאומר וידוי כמנהגו. ובזמננו ובמקומנו, אין משום לא תתגודדו, דכיון שבכל עיר ישנם בני אדם מכמה עדות ומנהגים שונים, ורגילים להתפלל אלו עם אלו, ויודעים השאר שאדם זה עושה כמנהגו, ואחרים כמנהגם, ועל הרוב כן הוא בכל בית כנסת, ואין עוד תימה בזה, והו"ל כשני בתי דינים בעיר, דרשאי לעשות כמנהגו, ובלבד שלא יבליט השינויים, כגון בהגבהת קולו. (שו"ר שכמה מגדולי פוסקי דורנו כבר הורו כן, עיין פסקי תשובות סימן קל"א אות ח' ובהערה מ"ג שם). ואף דלפי הנ"ל כאשר יאריך בידוי אפשר שעי"ז יאחר מלומר קדושה דסידרא עם הצבור, עדיף טפי לומר כסדר המתוקן לנו על פי המקובלים, ויאמר הקדושה דסידרא בטעמים, וכמו שנתבאר בכף החיים (סימן קל"ב אות ח') יעו"ש, והוא הדין לעניינו.

ד. בראש חדש כשמתפלל אצל אשכנזים שאומרים שיר של יום קודם קה"ת, ואין סיפק בידו לאומרו אחר ובא לציון כמנהגנו קודם קדיש שלפני מוסף, יאמר בית יעקב וכו' אחר מוסף ואח"כ ברכי נפשי, אין כאלקינו וכו', ואין בזה קפיда בשיבוש סדר תיקון העולמות בראש חדש. (ועיין בא"ח שנ"ר פרשת כי תשא אות ח") ודו"ק.

מספר שאלות ותשובות קצרות על ענייני נוסחאות התפלה שבסידור החול שאלות

לכבוד מו"ר הרה"ג וכו' בהיות שאנו מדפיסים מחדש סידור תפלה לפי נוסח הספרדים על פי שיטת רבינו ה"בן איש חי", עם תרגום לאנגלית ועוד מעלות וכו', לכן באנו בזה להציע לפני כת"ר קצת שאלות להכרעתו ושכמ"ה. א) בסידורינו הדפסנו את הפסוקים לשמות האנשים שאומרים בעמידה לפני יהיה לרצון השני. הפסוקים נלקטו מהרבה סדורים, וקצת מהם סדורים אשכנזים. וראיתי שבסידור בית יוסף ליוצאי סוריא יש פסוקים שונים ממה שהדפסנו. האם יש קפיда איזה פסוק לומר, ואם יש חילוק ביניהם. למשל לשם "אברהם" הדפסנו את הפסוק "אך טוב וחסד וגו' ימים", ואילו בסדור בית יוסף נדפס הפסוק "אתה הוא ה' האלהים וגו' אברהם", ואולי הפסוק השני יותר טוב כיון שזכר בו השם אברהם בפירוש. ולשם בנימין הדפסנו את הפסוק "ברוך ה' לעולם אמן ואמן" ואילו בסידור בית יוסף נדפס הפסוק "בדרך עדותיך ששתי כעל כל הוי". האם חשוב לשנות בכדי שיהא אחיד עם איזה סידור.

ב) איך הוא הנכון להדפיס בנוסח לשם יחוד, האם "ליחדא שם י"ה בו"ה", או "ליחדא אותיות יו"ד וה"א באותיות וא"ו וה"א", כי ראינו שינויים בין הסידורים ולא ידענו סבתם.

ג) בדיני הקדושה שבסידורינו הדפסנו דין שצריך לשחות באומרו "וקרא זה אל זה ואמר" תחילה לצד שמאל ואח"כ לימין, והעירו לנו איזה אנשים שהנכון על פי דעת חכמי הקבלה והזוהר לשחות תחילה לצד ימין, ומכיון שלא מצאנו בסידורים הנפוצים גילוי דעת בנדון, אמרנו לשאול דעת מכת"ר, ותשובתו במהרה תזרח.

תשובות:

מה שנוהגים לומר בסוף תפלת הלחש פסוק המתחיל ומסיים באותיות שמו, מקורו וטעמו, ואם יש קפיда איזה פסוק לומר

א) בענין אמירת הפסוק שהאות הראשונה והאחרונה שבו כאות ראשונה ואחרונה שבשמו, שנהגו לאומרו בסוף תפלת י"ח כסגולה לזכור שמו ליום הדין.

הנה בתשובת שאלה זו אני נזכר מדברי הגאון נודע ביהודה (או"ח שאלה ל"ה) כשנשאל לגבי תיקוני עבירות על ידי תעניות וסגופים, שכתב שלא ידע איך לדון בענין מאחר שאין לו שורש פתוח בדברי חז"ל ובפוסקים, ובכל שכן מהאי מילתא דקמן שאין לו מבוא אפילו בספר הזוהר ובכתבי האר"י ז"ל¹, ואם כן מהיכן אמצא לו פתח להיכנס בו, ולדון ולהורות בעניינו. ועל כל פנים לפוטרו בלא כלום אי אפשר, ולכן ארשום בקצרה את הנלע"ד:

איתא במסכת חיבט הקבר פרק ב' (הנדפס בספר ראשית חכמה, שער היראה פרק י"ב) וז"ל: שאלו את רבי אליעזר, כיצד דין הקבר, אמר להם בזמן שנפטר אדם מן העולם בא מלאך המות ויושב על קברו ומכה אותו בידו, ואומר לו קום הגידה לי שמך, א"ל גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאיני יודע מה שמי, מיד מכניס רוח ונשמה² בגופו ומעמידו, ומחייבו בדין וכו', עכ"ל עיש"ב. והביא דברים אלו בספר קיצור של"ה בענייני שכר ועונש.

ועל פי זה נהגו לומר פסוק אחד מהתנ"ך קודם יהיו לרצון, המתחיל באות ראשונה של שמו, ומסתיים באות אחרונה של שמו, כדי שעל ידי זה יזכור את שמו ליום הדין וינצל מן העונש, וכמ"ש בבאליה רבא (סימן קכ"ב), וכמובא בסידורים רבים. וכן נמצא בתוך סוגרים בפירוש רש"י למיכה (ו' ט'), על הפסוק קול ה' לעיר יקרא תושיה יראה שמך וז"ל: מכיון שכל מי שאומר מקרא המתחיל ומסיים באותיות שמתחיל ומסיים שמו, התורה מצילתו מגיהנום עכ"ל. וברור שאין זה מפירושו של רש"י, אלא תוספת שכתב אחד מחכמי הדורות³. וכבר הביא כל זה הרב יפה ללב בקונטרס יושר לבב (חלק א' סימן קכ"ב ס"ק ג' עמוד ק"ץ), והגר"ח סופר ז"ל בכף החיים (סימן קכ"ב ס"ק י"א).

וצריך להבין, למה האדם עשוי לשכוח שמו, ומהו הגורם שכחה זו. ותמוה לומר שמכים אותו על ששכח שמו, ויפסיקו להכותו אם יזכור, והלא עיקר העונש היא מסיבת עוונותיו. ודברים אלו אין להם שחר. ואכן רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים (הקדמה כ"ג) כבר הקשה כעין זה וז"ל: ובלי ספק יש לתמוה מה צורך לשאלה זו, וגם למה לא שוכח שמו, ומה מעלה ומה מוריד ענין זה במציאות עונשו, עכ"ל. ויישב שם, שאין האדם שוכח את שמו הניתן לו ע"י אביו ואמו בעת המילה, שזהו השם המורה על שורש נשמתו, וניתן בהשגחה עליונה ולא בהזדמן, ולא על שם זה שואלים ודורשים ומכים ומענישים. אלא שזה לעומת זה עשה האלהים, שכל אחד יש לו גם כן שם מסטרא דמסאבותא, שהוא שם היצר הרע שלו⁴, ואם ידע ויכיר אותו, יוכל יותר בנקל לתקן מעשיו, וכיון שלא טרח בלימודו לבוא עד לתכלית ידיעה זו, לכן מכים אותו, עיש"ב.

ולכאורה לפי זה קשה, דמה יועיל באמירת פסוקים הנוכרים לזכור ולדעת שם הטומאה שלו והרי אינם מזכירים אלא שמו העיקרי שמסטרא דקדושה. באופן שרבינו האר"י ז"ל בודא אינו ש"ר המסכ'ים למנהג זה של אמירת פסוקים לפי ר"ת וס"ת שמו.

ושם בספר ראשית חכמה ראיתי בהגהות המפרש שבדפוס החדש, שהביא משם הרב חסד לאברהם, שהסיבה ששואלים לו לשמו היא כיון שפנסק עוונותיו כתובים וחתומים בידו ובשמו, וכדי שיצדיק עליו הדין שואלין אותו מה שמו.

גם דעת הרב בן איש חי כמנהג המקובל בק"ק הספרדים ומה שהעתיק מהלבוש אינו לענין נוסח אלא לענין ביאור

והנה פשוט וברור הדבר שכך נהג גם מרן הרי"ח טוב ז"ל כנוסח הקדום והמקובל של סידורי הספרדים כולם. ואם היה דעתו לשנות הגירסא, ולגרס כגירסת סידורי אשכנז, היה צריך להזכיר זה בפירוש שיש להגיה ולשנות הגירסא המקובלת, וכדרכו בקודש בכמה דוכתי, וכמפורסם. ובספר בן איש חי לא הזכיר מזה מאומה. ומה שהביא העורך של סידור עוד יוסף חי ראיה מספר עוד יוסף חי (פרשת תרומה אות ד'), לאו שמיה מתיא, דלא כיוון מרן הרי"ח טוב ז"ל במ"ש שם, להגיה ולשנות הנוסח הנהוג, אלא העתיק מספר הלבוש (בסימן קכ"ז סעיף א') ביאור הכוונה של תפלת מודים דרבנן במה שאומרים בסיומה: כן תחיינו וכו' על שאנו מודים לך, דמה ר"ל על שאנו מודים לך, ופירש שר"ל שזנכה שתקיימנו וכו' בזכות שאנו מודים לך תמיד וכו'. ומאחר שהעתיק פירוש זה מספר הלבוש, שביאר כנ"ל על פי נוסחתו, נוסח אשכנז, לא דק לענין גירסת תיבת ותחנונו שגורסים הספרדים, והעתיק תיבת ותקיימנו, כי אין זה עתה מגמתו לעמוד ולדקדק לענין הנוסח, אלא לענין הביאור והפירוש גרידא וכן"ל. ולכן לא כתב שם שבכ"ל וכדומה.

וראיה מפורשת לזה שלא נחת בכאן רבינו הרי"ח טוב ז"ל לדקדק בענין הנוסח כלל, היא במה שתראה בלבוש שם כל אורך לשונו, ותבין שאכן בעוד יוסף חי ביסס דבריו שבאותו סעיף לגמרי על העתקת לשון הלבוש, אלא שהעתיק תחילת דבריו שבסעיף א', וסוף דבריו שבסעיף א', אבל אמצע דבריו השמיט, והיינו שכתב שם הלבוש וז"ל: וזה נוסחו מודים וכו', והעתיק שם כל נוסח מודים דרבנן בשלימות כיעו"ש, וכל זה השמיט בהעתקתו רבנו הרי"ח טוב ז"ל, ודילג עד סוף הסעיף לענין ביאור סיום התפלה שאומרים על שאנו מודים לך. ומעתה הדברים פשוטים ומבוארים לכל מעיין, שלא כיוון כלל לדקדק בלשון נוסח תפלת מודים של הלבוש, שזהו דבר הפשוט אצלו שנוסחה כמו שנוהגים הספרדים, וככתוב בכל סידורי הספרדים בלי שום יוצא מן הכלל, ולכן השמיט כל דברי הלבוש העוסקים בענין הנוסח וככל הנ"ל. ורק הביא ממנו הנצרה לו, בענין עיקר תקנת נוסח תפלת מודים, וביאורה, ותול"מ. ולא הייתי צריך להאריך כל כך בדבר כה פשוט ומבואר, אלא מפני ששגה ברואה העורך של הסידור הנ"ל, לייחס שינוי נוסח זה לרבינו הרי"ח טוב ז"ל, ובא לתקן ונמצא מקלקל, ועליו לתקן המעוות בהקדם. ופלא הדבר בעיני איך שלח ידו להגיה ולשנות נוסח מקובל ומבורר משך קרוב לאלף שנה בסידורי הספרדים, שמקורו פתוח בש"ס ובפוסקים ראשונים ואחרונים, כלאחר יד ובקלי קלות, וכן לא יעשה.

תוכחה להמשנים ומגיהים נוסחאות הסידורים בקלות ראש

ומכאן תוכחת מגולה מאהבה מסותרת, ומודעא רבא לאורייתא, שאלו מדפיסי הסידורים אשר חדשים מקרוב באו, אסור להם להניף ידם לשנות אפילו כקצו שו יו"ד מהנוסחאות המקובלות במשך הדורות, בלי ראיה מפורשת שכן הגיה או תיקן רב גדול ומפורסם, וביאו דבריו לראיה להשינוי והתיקון. אבל מדיוק או מסברא גרידא, ואפילו על פי כללי הדקדוק, אין לשנות ולהגיה מאומה מהנוסחאות המקובלות.

ולך נא ראה כמה התריס וגער הגאון חיד"א ז"ל בספרו יוסף אומץ (סימן י') נגד המשנים נוסחאות המקובלות על פי כללי הדקדוק, ואפילו לענין שינוי ניקוד התיבות בלבד, הגם שיש יסוד לשינוי זה על פי כללי הדקדוק, על כל פנים אסר כל שינוי בתוקף ובחומרה גדולה כיעו"ש. וז"ל בקיצור: האי ודאי אינהו דקטעו וכו', עושי חדשות מולזלים לאלפי רבבות ישראל, ויש לבטל דעתם, ולכופם לכבוד ה' ותורתו וכבוד גדולי ישראל ראשונים ואחרונים רבים ועצומים וכו', אשר קטנם של תלמידי תלמידיהם עבה ממתיניהם של אלו המשנים וכו'. וסיים שם וז"ל: ועל אלה אני בוכיה על דור יתום שמניחין העיקר ולוקחים הטפל, ודפיחים ירצו שהם ידעו מה שלא ידעו הקדמונים, וכל בית ישראל טועים, והם ידעו האמת. ולבי בוער באש וכו' מי שיש לו לב אם בעל נפש הוא ינהג ככל ישראל, ואל יוציא עצמו מן הכלל וכו' עכ"ל.

וכן הסכים עמו בכל זה ביתר שאת ועוז מרן הגאון הרי"ח טוב ז"ל, וכמ"ש בספרו שו"ת רב פעלים (ח"ג חאו"ח סימן ג' בשאלה הד', ובח"ב חאו"ח סימן כ"ה, בשאלה הב') עי"ש ותרו"ץ. ודי בזה להשיב לך על כנך ועל מקומך הנכון בענין שאלה זו, והיעבט"א.

לכבוד הרב וכו'

בדבר שאלותיך בעניני תפלה, אשיב בס"ד אחת לאחת.

א. הנה אין ראוי לכתחילה לומר תפלה לדוד ושיר של יום קודם קדיש תתקבל, לפי מה שנתבאר בשער הכוונות (דף ט"ו ע"ו ב) שהקדיש הוא המקשר בין קדושה דסידרא אשר בעולם הבריאה לתפלה לדוד וכו' אשר בעולם היצירה. וכן בין כל עולם ועולם שבסדר תיקון התפלה צריך קדיש ביניהם כדי לקשר ביניהם, אם בעליה אם בירידה. ועל כן יש צורך באמירת הקדיש אחר ובא לציון, שהוא בתיקון עולם הבריאה, קודם שיתחיל תפלה לדוד שהוא בתיקון עולם היצירה.

אבל אם הוא אנוס ונחפז לדרכו, אפשר להקל בזה.

ב. בענין ספרדי המתפלל אצל אשכנזים ומתחיל תפלתו בלחש עם חזרת הש"ץ, שנסתפקת במה שכתב מרן ז"ל (בסימן ק"ט סעיף ב') וז"ל: אם מתחיל להתפלל עם הש"ץ, כשיגיע ש"ץ לנקדישך יאמר עמו מלה במלה כל הקדושה כמו שהוא אומר, וכן יאמר עמו מלה במלה ברכת האל הקדוש וכו' עכ"ל, דלפי זה כשהש"ץ אשכנזי ונוסחו שונה, אי צריך לשנות היחיד המתפלל עמו מנוסחתו הרגיל, כדי לומר מלה במלה כנוסחת הש"ץ. הנה, למודעי אני צריך שאין כוונת מרן ז"ל כפי שהבנת, אלא מש"כ "כמו שהוא אומר", היינו שיאמר כל נוסח נקדישך ונעריצך וכו' ביחד עם הש"ץ, ולא רק יענה אחריו קדוש וכו'. וזה אפילו לדעת הסוברים דאין הקהל אומר עם הש"ץ נקדישך אלא שותקים ועונים קדוש, (וכ"ה דעת מרן סימן קכ"ה סעיף א'). אבל אין קפיда לומר בדוקא אותו הנוסח של הש"ץ מלה במלה עמו, אלא יוכל לומר נקדישך לפי נוסחתו הוא.

ולכן העצה היעוצה היא שיאמר עם הש"ץ ה' בברכת ראשונות, בלי לשנות נוסחתו בשום פרט, ויאמר גם נקדישך כולו בנוסחתו הרגיל, ויענה קדוש וכו'. וכן בברכת האל הקדוש לא ישנה מנוסחתו, אך יכוין לסיים הברכה עם הש"ץ כדי שיענה הציבור אמן אחר ברכתו ויחשב לו כאומר אמן דהאל הקדוש. ובשאר ברכות התפלה אין קפיда לומר בדוקא יחד עם הש"ץ, דאין קפיда בעניית אמנים אלו. ואם יכול לסיים תפלתו שלא במרוצה קודם שיאמר הש"ץ שומע תפלה, יסיים, ויענה אחריו אמן. ואם אינו יכול, יכוין לסיים ברכת שומע תפלה עם הש"ץ, ויאמר גם מודים עם הש"ץ כדי שיכרע עם כל הקהל במודים. וזה לכתחילה, אבל אם מפסיד על ידי זה כוונתו, אין בדבר הכרח.

ומענין לענין באותו ענין יש ללמוד מזה שספרדי המתפלל עם מנין אשכנזים, כאשר יגיע הש"ץ לקדושה יוכל לומר כנוסחתו, הגם שאינו כפי הנוסח שאומר הש"ץ, ואין קפיда, ובלבד שלא יגיבה קולו במה שאומר שלא כפי נוסחתם. ונלע"ד שהראיות שהביא לאסור בזה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סימן כ"ג,

האיר המזרח

סמל האיר המזרח

טעה ולא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שמים מתי אומר התחנון
כתב מרן (סי' ק"ח ס"ב) "טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שמים הראשונה שחרית והב' לתשלומין, לאחר שאומר יוצר וי"ח ברכות יאמר אשרי ואח"כ יתפלל י"ח לתשלומי ערבית" ע"כ. משמע דאין לומר בין תפלת חובה לתפלת תשלומין כי אם אשרי לבד. אבל התחנון ושאר סדרי התפלה יאמרו אח"כ אחר שיתפלל תפלת התשלומין, וכ"כ הלבוש (סי' ק"ח אות ב'). אמנם הלחם חמודות כתב דיותר נכון להסמיך התחנון להתפלה שבזמנה שהרי אמרו הפוסקים שלא יפסיק בין תפלה לתחנה, וכן דעת הא"ר, הח"א, העולת תמיד והדה"ח, וכ"פ המ"ב (סי' ק"ח ס"ק י"ב). אמנם הרב חיד"א בספרו קשר גודל (סי' כ"ב אות י"ג) הסכים לדברי הלבוש, והביאו דבריו הבית עובד, וכן נראה דעת היפה ללב, וכן הכף החיים (סי' ק"ח אות י"ט) כתב שכן נ"ל עיקר, ע"ש.

טעה ולא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שמים ואומר אשרי בניהם, אם חוזר ואומר אשרי פעם שנית אחר תפלת התשלומין
כתב המ"ב (סי' ק"ח ס"ק י"ג) לגבי טעה ולא התפלל ערבית שמתפלל שחרית שמים שכתב מרן בש"ע (סי' ק"ח ס"ב) שלאחר שאמר יוצר והתפלל י"ח ברכות יאמר אשרי ואח"כ יתפלל י"ח לתשלומי ערבית, שהטעם כדי לעמוד גם בתפלת תשלומין מתוך דברי נתיחומין של תורה, וגם שבלאו הכי יהיה צריך לומר אשרי קודם למנצח ובא לציון ע"כ ייאמרנה עכשיו ולא יאמר אח"כ ע"ש. אמנם דעת הט"ז (סי' ק"ח סוף ס"ק ג') משמע שבשחרית צריך לומר אשרי גם לאחר תפלת התשלומין, ע"ש. וכ"כ הכף החיים (סי' ק"ח אות י"ט), אמנם הוא כתב הטעם על דרך הסוד כדי שיבואו על ד' הסדר נפילת אפים, אשרי, ומזמור יעקב, וגם בלי הפסק בניהם מפני שיש בזה טעם על דרך הסוד כמבואר בשער הכוונות, ועוד כתב שעל כן כשאומר אשרי קודם תפלת התשלומין יכיון שהוא אומרו כדי להתפלל מתוך שבח ולא משום סדר התפלה, שאשרי שצריך לסדר התפלה הוא אומרו אח"כ במקום הראוי לו, ע"ש.

כשמתפלל ערבית שמים משום שלא התפלל מנחה וכן כשמתפלל מנחה שמים משום שלא התפלל שחרית אם אומר אשרי בין תפלה לתפלה
כתב הרמ"א בהגה (סי' ק"ח ס"ב) וז"ל "וכן כשמתפלל ערבית שמים משום שלא התפלל מנחה יאמר אשרי בין תפלה לתפלה" ע"כ. וכתב ע"ז המ"ב (ס"ק י"ד) שיש מהאחרונים שכתבו בשם המקובלים שלא לאמר אשרי בערבית ואף שהוא בשביל תפלת המנחה גם כן, ושכתב הדרך החיים דאין שהאדם ינהוג בזה יש לו על מי לסמוך, עע"ש. ולגבי מנחה כתב (ס"ק י"ג) בשם האחרונים שהמתפלל שמים בשביל השלמה יאמר ג"כ עוד הפעם אשרי קודם התפילה השניה, ע"ש. הנה הב"ח (סי' ק"ח ד"ה "מיהו אפשר") כתב לדברי הרב המקובל מה"ר מנחם מראקנטני (פ' וירא דף כה. ופ' קרח דף ט"ל), שהזהיר מאוד שלא לומר אשרי אחר שהתפלל מנחה, הביא דבריו המ"א (סי' ק"ח ס"ק ה'), וכתב ע"ז שהוא ראה בראקנטני"י שלא לומר אשרי דוקא בערבית, וכתב נפקא מינה למתאחר לבוא בלהכנס'ם בשעה שהצבור התחילו מנחה שיתפלל עמהם ואח"כ יאמר אשרי ודלא כהב"ח. אמנם אח"כ כתב שבזוהר פ' פנחס (ע' תכ"ד) משמע דאחר תפלת מנחה לא יאמר אשרי, וכתב שמ"מ משמע שם בזוהר דמותר לאומרו שלא אדעתא דחובה, ע"ש. א"כ למסקנתו המתאחר לא יאמר אשרי לאחר מנחה דהוי אדעתא דחובה. אמנם דעת הא"ר (אותיות ב', ג') דבמנחה שמתפלל פעמיים מפסיק בניהם באשרי רק בערבית כתב דאין להפסיק בניהם באשרי כי אם לשהות ד' אמות וכמו שכתב המ"א בראשית דבריו. וכן הסכים הרב חיד"א בספרו מחזיק ברכה (סי' ק"ח אות ה') שכן ראוי לעשות, וכן פסק בספרו קשר גודל (סי' כ"ב אות י"ב), וכן הביא הכף החיים (סי' ק"ח אות ק') שכן דעת השלמי ציבור, הבית עובד, הזכ"ל, הח"א והקיאור'ש ע"ש. אמנם דעת החסד דלאפס'ם שאחר מנחה אין לומר אשרי ושלכן גם המתפלל תפלת מנחה פעמיים משום שלא התפלל שחרית, לא יאמר אשרי אחר התפלה הראשונה אלא ימתין בניהם כדי הילוך ד' אמות. וכן הגרי"ח זצ"ל בספרו בא"ח (פ' משפטים אות ט') פסק כמסקנת המ"א שהיות ועו"פ הסוד אחר מנחה אין לומר אשרי בתורת חיוב בתקוני התפלות לכך המשלים שחרית אחר מנחה או מנחה אחר ערבית לא יאמר אשרי בינתיים רק ישהה כדי הילוך ארבע אמות. וכ"כ הכף החיים (שם) שכן ראוי להורות.

התפלל תפלתו העיקרית והלך לעסקיו אם יכול אח"כ להתפלל תפלת התשלומין
כתב מרן (סי' ק"ח ס"ג) "הא דמשלים התפלה שהפסיד דוקא בזמן תפלה אבל בשעה שאין זמן תפלה לא" ע"כ. כתב המ"ב (ס"ק ט"ו) שיש מהאחרונים שפ' דלא תקנו חז"ל תפלת השלמה רק בעודנו עוסק בתפלתו העיקרית אחר ששהה כדי הילוך ד"א או אשרי בינתיים, אבל הרבה אחרונים הסכימו דאף דלכתחילה בודאי צריך לזהר בזה להתפלל תפלת ההשלמה תיכף אחר התפילה החיובית אבל בדיעבד אינו מעכב רק אם עבר זמן התפלה שאז לא יתפלל תשלומין (וע"ע בזה לקמן). הנה הרב פר"ח כתב שאם הלך לעסקיו בין תפלה לתפלה שוב אינו מתפלל תפלת תשלומין, וכתב שכן הוא דעת הראב"ד, וכ"כ הפרישה, וכ"כ המהריק"ש בהגהותיו, הביא דבריו הרב חיד"א בספרו מחזיק ברכה (סי' ק"ח אות ז'), והביא (שם אות ו) שכן דעת הקרבן נתנאל, ושהרב א"ר צדד בזה כמה צדדים ומסיק להחמיר, והמור וקציעה הסיק להפך, ומסקנת הרב חיד"א להחמיר בזה. ובספרו קשר גודל (סי' כ"ב אות ה') כתב שיתפלל בתורת נדבה, וכ"כ הכף החיים (סי' ק"ח אות כ"א) בשם הרב זרע יעקב (סי' י"ג), ושנטה לומר דלא בעי חידוש, ודעת הכף החיים עצמו דבעי חידוש דנכון ליזהר לצאת כל הדעות כיון דאפשר, ע"ש. ודע שגם המ"ב שכתב כך סיים שכ"ז העתיק מן האחרונים לדינא אמנם לכתחילה כתב שיותר נכון שאם לא התפלל תיכף תפילת ההשלמה אחר התפלה החיובית יתפלל אותה בתורת נדבה והביא שכן הסכים הפמ"ג, ע"ש.

שכח להתפלל ערבית האם יכול להתפלל תשלומין לאחר ארבע שעות ביום. וכששכח להתפלל שחרית עד מתי מתפלל תשלומין
כתב המ"ב (שם) שגם להאחרונים הנ"ל שס"ל שיכול להתפלל תשלומין לאחר שהתפלל תפלתו החיובית והלך לעסקיו מ"מ אם לא התפלל ערבית לא יתפלל שחרית שמים רק עד ד' שעות על היום שהוא זמן תפלה לשחרית שהרי נוטל עבור זה שכר תפלה בזמנה משא"כ אחר ד' שעות דנוטל רק שכר תפלת רחמים, ושכ"כ הפמ"ג, המגן גבורים, והדרך החיים, אלא שהדה"ח הוסיף שאם גם תפלת שחרית גופא לא התפלל עד אחר ד' שעות דצריך להתפלל אז שמים כיון שעוסק בתפלה.

וכתב שאם שכח ולא התפלל שחרית יש לה השלמה רק מעת שמתחלת זמן מנחה והוא החצי שעה שאחר חצות היום וגם שיתפלל מנחה מקודם ונמשך זמן ההשלמה בדיעבד עד בין השמשות, ע"ש. הנה דעת הרמ"ע מפאנו (אלפסי זוטא

ריש פ' תפלת השחר) שאם לא התפלל ערבית אינו יכול להשלימה אחר תפלת שחרית אא"כ מתפלל תפלת שחרית בזמן הקבוע לה לכתחילה דהיינו עד ד' שעות, וכן אם לא התפלל שחרית אינו יכול להשלים אחריה תפלת מנחה אא"כ מתפלל מנחה קודם פלג המנחה, הביא דבריו הרב חיד"א בספרו מחזיק ברכה (סי' ק"ח אות ב') וכתב על דבריו שמסתמות הפוסקים לא משמע הכי ושגם סוגיין דעלמא לאו הכי ע"ש. א"כ לפי דבריו כל זמן שיכול להתפלל יכול ג"כ להשלים אחריה התפלה שלפניה אפי' מתפלל שחרית אחר ד' שעות ומנחה אחר פלג המנחה, הביא דבריו הכף החיים (סי' ק"ח אות י"א) והביא שהביאו דבריו השלמי צבור, הזכ"ל והרוח חיים. וע"ע באור לציון ח"ב פ"ז הכ"ה דעתו בזה.

בדין תשלומין לתפלה שאינה סמוכה לאותה התפלה
בטור (סי' ק"ח) ובב"י הובא מחלוקת ראשונים לגבי אם יש דין תשלומין לתפלה שאינה סמוכה לאותה התפלה, שדעת הרשב"א והיש אומרים שהביא רבינו יונה שאפי' לא התפלל תפילות הרבה יש לכולן תשלומין, ודעת הטור בדעת הבה"ג שכל עוד לא עבר אותו יום יכול להשלים תפילותיו, כגון שלא התפלל לא תפלת ערבית ולא תפלת שחרית, מתפלל שלש תפילות, בתחלה מתפלל של מנחה ואח"כ של שחרית ואח"כ של ערבית, וכשעבר אותו יום אין לו תשלומין לתפילותיו. ודעת הרמב"ם, התוס' הרא"ש, הר"ר יונה והרשב"ם שאין תשלומין אלא כשנזכר בזמן התפלה הראשונה שאחריה, אבל אם לא נזכר עד שעבר זמן שתי התפילות אין לה תשלומין, וכן משמע שזו היא מסקנת הטור, וכן פסק מרן בב"י ובש"ע (סי' ק"ח ס"ה) וסיים שאם רצה להתפלל אותה נדבה ושיחדש בה שום דבר הרשות ביזו ונכון לעשות כן, ע"ש. וכתב המ"ב (ס"ק י"ט) בשם הפמ"ג שהסכים דטוב שיתנה ויאמר אם אני חייב להתפלל הרי זה לחובתי, ואם לאו הרי זו לנדבה ובזה יצא כל הדעות, ע"ש.

הנה ידוע שכתבו האחרונים שבזמן הזה אין להתפלל נדבה ושדעת הח"א שגם בספק התפלל אסור לחזור ולהתפלל. ודעת רוב האחרונים שאפשר להתפלל נדבה על הספק ע"י תנאי, וכ"כ החסד לאלפים (סי' ק"ז אות ג') שמשום ספיקא דדינא יכול להתפלל בתורת נדבה. והביאו היפה ללב (אות א') והרוח חיים (אות כ'), וכן נראה דעת הבא"ח (ש"ר פ' משפטים אותיות ט"ז, כ"ב), הביא דבריהם הכף החיים (סי' ק"ז) א"כ דיינו להתיר להתפלל נדבה למסופק, וכאן הרי מעיקר הדין לא שייך בזמן זה תשלומין שכן מרן פסק כדעת הרמב"ם הרשב"ם וסיעתם, א"כ אין לו להתפלל נדבה אפי' על ידי תנאי. וכ"כ הכף החיים (סי' ק"ח אות כ"ו) על דברי מרן הנ"ל שהגם שכתב דאם יש ספיקא דדינא יכול להתפלל נדבה והכא יש מי שאומר שאפי' לא התפלל תפלות הרבה לכולם יש להם תשלומין, הכא לא חשיב ספיקא דדינא כיון דסברא זו היא סברא ייחידית ודעת רוב הפוסקים ומרן ז"ל אינו כן והכי ק"ל לענין דינא, וע"כ אין לחוש לסברא זו ולהתפלל עבורה תפלת נדבה בזה"ז, ע"ש. ולפי זה גם מש"כ מרן (סי' ק"ח ט"ז) "הזיד ולא התפלל תפלה אחת אין לה תשלומין אפי' בתפלה הסמוכה לה ואם רצה יתפלל אותה נדבה ואינו צריך חידוש אם מתפלל אותה בתפלה הסמוכה לה" ע"כ. בזמנינו ליתא ואפי' על תנאי אין להתפלל, וכ"כ הכף החיים (סי' ק"ח אות ל"א), ובהערת חכמי ורבני בית ההוראה כתבו בזה שאין אנחנו מורים כן כהכף החיים.

לא התפלל מפני שהיה סבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור עסקיו אם יש לו תשלומין

כתב מרן בב"י (ס"ס ק"ח) לדברי הנמוקי יוסף שבסברתו הראשונה כתב שמי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן להתפלל מפני שסבור שעדיין יש לו זמן אחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו ובין כך ובין כך עברה לו השעה שאינו נקרא מזיד ופושע אלא הוה זיל פושע כולל טעה ולא התפלל שמתפלל שמים לתשלומין, ולפי סברתו השניה מקרי פושע. וכתב על דבריו מרן בב"י שדבריו הראשונים עיקר דלא מיקרי מזיד אלא כשמבטל התפילה בשאט נפש בלי שום טירדה. וכ"פ בש"ע (סי' ק"ח ס"ח). הנה הרב חיד"א (ברכי יוסף סי' ק"ח אות ו, וסי' שי"ח אות ג') הביא בזה מחלוקת אחרונים, והביא לתשובת מהר"ם מינץ דשכחה הוי שוגג, ע"ש. וכך העלה הרב יצחק טייב זצ"ל בספרו ערך השלחן (סי' שי"ח אות ב'). (ע"ע בזה במ"א (סי' שי"ח ס"ק ג') ובשדה חמד (בכללים מערכת ט' אות כ"ז) בדין הורו לו הוראת טעות ועשה על פיהם באורך). ולדינא כתב הגרי"ח זצ"ל בספרו בא"ח (ש"ר פ' משפטים י"ד) שיתנה ויאמר אם אני מחוייב להשלים בתורת חובה תהיה תפלה זו תשלומין לכל חובה ואם אין אני מחוייב להתפלל תשלומין חובה חובה יקבלנה השם יתברך בתורת נדבה, וכתב שיוזהר ג"כ לחדש בה דבר בשומע תפלה איזה בקשה שאין רגיל לבקשו ברוב הימים, ע"ש. וכ"כ החסד לאלפים הביא דבריהם הכף החיים (סי' ק"ח אות ל"ב).

התפלל של חול במנחה של יום טוב ראשון אם חוזר ומתפלל תשלומין בערב יום טוב שני

כתב המ"א (סי' ק"ח ס"ק ט"ז) לגבי לא הזכיר יעלה ויבא בתפלת מנחה של ראש חודש דאם בלילה גם כן ראש חודש יתפלל תשלומין שהרי ירויה שיאמר יעלה ויבא. והנה' בליל יום טוב שני, ע"ש. והגרעק"א (שם) הביא שבספר בנין אריאל השיג דכיון דב' ימים של ר"ח הוי ספק, א"כ ממנ"פ אם יום ב' ראש חודש אין מקום לתפלה השניה, ואם יום ראשון ר"ח אין מקום לתפלה הראשונה, והביא הגרעק"א בשם הצ"ח ששתי הימים כיומא אריכתא דמי. אולם בב' ימים טובים של גלויות אם ביום טוב ראשון של גלויות התפלל במנחה תפלה של חול אינו מתפלל ערבית שתי פעמים, ע"ש. המ"ב (סי' ק"ח ס"ק ל"ד) הביא בקצרה למחלוקת המ"א והצ"ח ולא הכריע, ע"ש. הנה הרב חיד"א בספרו מחזיק ברכה (סי' ק"ח אות ט') הביא לדברי הבנין אריאל ודחה דבריו משתי טעמים חדא דמבואר בר' ישעיה הראשון שלא משום ספיקא עבדינן ר"ח שתי ימים, ועוד הכי לו יהי דעבדינן להו משום ספיקא הרי לא התפלל כתקנת חכמים וחוזר, וסיים שדיני של המ"א אמת, ע"ש. א"כ לפי דחייתו השנייה גם ב-ב' ימים טובים של גלויות חוזר ומתפלל בליל יום טוב שני תשלומין ודלא כהצ"ח. וכן פסק בספרו קשר גודל (סי' כ"ב אות כ'). וכ"כ הכף החיים (סי' ק"ח אות ד"ן) בשם האחרונים.

הזכיר מאורע של שאר ימים בתפלתו אם הוי הפסק
כתב מרן (סי' ק"ח ס"ב) "הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפלה שלא בזמנה לא הוי הפסקה" ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ל"ח) שרוב האחרונים חולקים על פסק זה וס"ל דלא עדיף מאם הפסיק בשיחה באמצע התפילה דפסק הש"ע בסימן ק"ד סעיף ו' שצריך לחזור לתחלת הברכה, וב-ג' הראשונות והאחרונות חוזר לתחלת ה-ג, ע"ש. ובבה"ל (ד"ה "הטועה ומזכיר") כתב שמ"מ לענין תפלת התשלומין כגון מי שלא התפלל בר"ח, או בשבת או בשאר המועדים שמתפלל ערבית שמים והזכיר בתפלה של תשלוּם ר"ח או שבת או מאורע שאר המועדים כיון דתפלה

הרב חיים פרזון - כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש
עבר את שבע ביקורתם של רבני בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום"

שינויים בפסיקה לשיטת רבותינו הספרדים זיע"א מהנפסק בספר משנה ברורה

זו באה לתשלוּם היום שעבר הסכימו הרבה אחרונים דלא הוי הפסק, ע"ש. הנה הרב חיד"א כתב בספרו ברכי יוסף (סי' ק"ח אות י') לדברי הכנה"ג, הפר"ח ושאר האחרונים שדין זה הוי דוקא בתפלת התשלומין אבל לא בתפלה העיקרית, דבתפלת התשלומין דקילא לא הוי הפסק אבל בתפלה העיקרית היא הפסק. אמנם בספרו יוסף אומץ (סי' ח') חזר בו היות ומצא לדברי הלבוש, הט"ז, המ"א והמהריק"ש דדין זה אפי' בתפילה העיקרית, וכן מסקנתו ז"ל, ע"ש. והביאו דבריו הזכ"ל, והחסד לאלפים, וכ"פ הגרי"ח זצ"ל בספרו בא"ח (פ' משפטים אות י"ז) שבדיעבד יש לסמוך על הפוסקים דסבירא להו דלא הוי הפסק. וכן הביא דבריהם הכף החיים (סי' ק"ח אות ח"ן).

נזדמן לו מודים בין גאולה לתפלה

כתב הבה"ל (סי' ק"ט ד"ה "לקדושה או לקדיש") לדברי הפמ"ג שכתב שאם נזדמן לו לענות מודים אחר שאמר גאל ישראל ישחה ולא יאמר כלום, ע"ש. הנה רבינו האר"י זצ"ל (שער הכוונות דרוש הקדיש וסוף דרושי ק"ש) כתב טעם על דרך הסוד שצריך לסמוך גאולה לתפלה, לפ"ז כתב הכף החיים (סי' ק"ט אות כ"ד) על דברי הפמ"ג הנ"ל דלא יפסיק בשחיית מודים בין גאולה לתפלה אלא ישחה אחר שיתחיל ה' שפתי תפתח כדי שלא יהיה הפסק בין גאל ישראל לה' שפתי תפתח.

הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללין ורוצה להתפלל אם צריך להמתין לאמן דהאל הקדוש ושומע תפלה

כתב מרן (סי' ק"ט ס"א) "הכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללין אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע שליח צבור לקדושה או לקדיש יתפלל, ואם לאו אל יתפלל אם אין השעה עוברת. ואם נכנס אחר קדושה אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע ש"ץ למודים יתפלל ואם לאו אל יתפלל, וה"ה אם יכול להגיע למודים או לאחת מהברכות ששוחים בהם כשיגיע שליח צבור למודים יתפלל. ואם צריך להתחיל כדי לסמוך גאולה לתפלה ונזדמן לו שמגיע ש"ץ למודים כשהוא באחת מהברכות ישחה עמו, אבל אם הוא בתחלתה או בסופה לא ישחה שאין שוחין בתחלת ברכה או בסופה אלא באבות ובהודאה" ע"כ. וכתב ע"ז הרמ"א בהגה שאמן דהאל הקדוש ושומע תפלה דין קדיש וקדושה, שאם אינו יכול להתחיל ולגמור תפלתו קודם שיגיע הש"ץ לאמנים האלה אל יתפלל. הנה מקור דברי הרמ"א הם בירושלמי שהביאו להלכה התה"ד. אמנם הטור השמיט לדברי הירושלמי הנ"ל, וכתב מרן בב"י (סי' ק"ט ד"ה "גרסינן") הטעם משום דכיון דחזינן דבגמי דידן לא מצריכינן שיגמור אלא עד שלא יגיע לקדושה או למודים משמע דאהנך אמנים לא חיישינן טפי מבשאר אמנים. ולכך השמיט מרן דין זה כאן בש"ע, וכ"כ הלבושי שרד, והפתח הדבר, (אות א'), א"כ לדידן אין להמתין על האמנים הנזכרים. וכ"כ הכף החיים (סי' ק"ט אות י"ב) שכך הסכימו האחרונים. (ע"ע בכף החיים סי' ט"ו אות כ"א).

יחיד מתפלל שחרית והצבור מתפללים מוסף והגיע הש"ץ לקדושה אם היחיד אומר עמהם
דעת מרן (סי' ק"ט ס"ג) שיחיד המתפלל תפלת שחרית והצבור מתפללים תפלת מוסף והגיע הש"ץ לקדושה, דהיינו לכתר לבני ספרד ולנעריצך לבני אשכנז, אינו אומר עמהם משום דאינו עומד עמהם בענין אחד, אלא ישתוק וכיון למה שאומרים דשומע כעונה. דעת הרמ"א (שם) שיוכל לומר עמהם דשניהם קדושת שמונה עשרה וקדושתן שוה. וכתב המ"ב (ס"ק ט"ז) לדברי הפמ"ג שאין לזוז מדברי הרמ"א, ע"ש. אמנם הפר"ח פסק כדעת מרן. וכ"פ הרב חיד"א בספרו קשר גודל (סי' י"ח אות י"ט) שאינו אומר עמהם. וכן נראה מדברי המאמיר" (סי' ק"ט אות ד') שכתב שמפשט דברי הרשב"א משמע דכדרי מרן ז"ל (ודלא כמו שמבין הרמ"א ברשב"א, ע"ש). וכן פסק הבא"ח (ש"ר פ' תרומה אות ז'), וכתב שאע"ג דמורם ז"ל כתב בזה יענה, שב ואל תעשה עדיף.

נוסח התפלה בכניסתו לבית המדרש

כתב המ"ב (סי' ק"י ס"ק ל"ה) לדברי הט"ז שטוב לומר בכניסתו לבית המדרש נוסח זה, "ייר"מ ה' אור"א שתאיר עיני במאור תורתך ותציילני מכל מכשול וטעות הן בדיני איסור והיתר הן בדיני ממונות הן בהוראה הן בלימוד גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ומה ששגית כבר העמידני על האמת ולא תצל מפני דבר אמת עד מאוד כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה", וכשהוא לומד בחבורה צריך לבקש ג"כ שלא ישמח בתקלתם ולא ישמחו בתקלתו, ע"ש. אמנם הטור (סס"י ק"י) כתב הנוסח וז"ל "יהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי שלא אכשל בדבר הלכה (וישמחו בי חבירי) ושלא אומר על טהור טמא ועל טמא טהור ולא על המותר אסור ולא על האסור מותר ולא יכשלו חבירי בדבר הלכה ואשמח בהם" (ובגירסתנו בגמ' בברכות כה: הנוסח שונה קצת, ע"ש). וכ"כ מרן בש"ע (סי' ק"י ס"ח) בקיצור. וכ"ה בכף החיים (סי' ק"י אות נ"ט), וכתב שלא יאמר נוסח אחר כי כל דברי הגמ' הם מסודרים ע"פ הסוד. וכתב (שם אות ס') לדברי המ"א שרבינו האר"י אחר תפלה זו היה אומר פסוק "כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה" ופסוק "גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך", ע"ש.

בדין עניית אמן אחר גאל ישראל

כתב הרמ"א בהגה (סי' ט"ו ס"ז, וסי' ק"י"א ס"א) שי"א שמותר לענות אמן על גאל ישראל ושכן נוהגין. אמנם מרן כתב בב"י (סי' ט"ו ד"ה "ועכשיו" וסי' ק"י"א ד"ה "אבל אמן") שפשט המנהג על פי הזוהר שלא לענות אמן בין גאולה לתפילה. וכ"פ בש"ע (סי' ט"ו ס"ז) שאינו אומר אמן אחר גאל ישראל משום דהוי הפסק. וכך כתב הכף החיים (סי' ק"י"א אות ח') על דברי הרמ"א שכתב "וכן נוהגין" שזוהו מנהג האשכנזים אבל מרן ז"ל כתב בסימן זה ובסימן ט"ו שפשט המנהג ע"פ הזוהר שלא לענות. וכתב (סי' ט"ו אות ל"ב) שכ"מ מדברי שער הכוונות ושכ"כ במגיד מישרים שצוה המגיד לב"י ליזהר שלא לענות, ע"ש.

שצריך לסמוך גאולה לתפלה גם בשבת

כתב הרמ"א בהגה (סי' ק"י"א ס"א) וז"ל יו"א הא דצריך לסמוך גאולה לתפלה היינו דוקא בחול או ביו"ט אבל בשבת אין צריך, וטוב להחמיר אם לא במקום שצריך לכך" ע"כ. הנה דעת המיילך היא ההגהות אשרי"י (ברכות פ"ק סי' י') בשם האור זרוע, וכתב הטעם דהואיל שכל הלימוד שצריך לסמוך גאולה לתפלה הוא מסמיכות הפוסקים יענך ה' ביום צרכו ושכתוב אחריו יהיו לרצון אמרי פי, א"כ בשבת שאינו יום צרה אין צריך לסמוך, הביאו מרן בב"י (ריש סי' ק"י"א) וכתב על זה שאין דבריו נראין דההוא קרא סמך בעלמא ובלאו ההוא קרא צריך לסמוך גאולה לתפלה, ועוד דתפילת שבת במקום תפילת חול דעניינה בעת צרה היא,

(דרוש ב' דעמידה) שצריך לכרוע גופו תחלה ואח"כ ראשו וכן בזקיפה יזקוף גופו תחלה ואח"כ ראשו וסימניך כאשר יחנו כן יסעו, וכתב שזה כונת הגמ' שאמרו כל הכורע כורע בברוך וכל הזוקף זוקף בשם דלמה כפל הדברים אלא לומר שכל אחת נחלקת לשנים הכריעה תחלה גופו ואח"כ ראשו דהיינו כשאומר ברוך יכרע גופו, וכשאומר אתה יכרע ראשו, וכן בזקיפה כשאומר ה' יזקוף גופו תחלה ואח"כ ראשו. וכ"כ בפרי עץ חיים (שער העמידה פ"ז מ"ח באצילות דעריבית פ"ב), וכ"כ בחדש לאלפים (סי' ק"ג אות א') בסתם, וכ"כ הגרי"ח זצ"ל בספרו בא"ח (ש"ר פ' בשלח אות ו'), ובספרו עוד יוסף חי (פ' בשלח אות ב') ע"ש הטעם ע"פ הסוד. וכ"כ הכף החיים (סי' ק"ג אות כ"א). וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק מ"ה הלכה ל"ז).

אופן הכריעה במודים

כתב המ"ב (סי' ק"י"ג ס"ק י"ב) שכשאומר מודים יכרע ראשו וגופו כאגמון בבת אחת ויעמוד כך בשחיה עד ה' ואז יזקוף, ע"ש. הנה בכריעת מודים סידר הרש"ש ז"ל בסידורו דכשאומר מודים אנחנו לך יכרע גופו, וכשאומר שאתה הוא יכרע ראשו, וכשאומר ה' יזקוף גופו ואח"כ ראשו כמו שאר ברכות. ואע"ג דבשער הכוונות כתב דבמודים לא יעשה כי אם כריעה וזקיפה אחת של הגוף בלבד, וכריעת וזקיפת הראש יעשה בחזרת הש"ץ תפלת י"ח במודים דרבנן. הרש"ש ז"ל דקדק מדברי האר"י ז"ל במקום אחר שגם כאן צריך שתי כריעות ושתי זקיפות, הביא דבריו הבא"ח (ש"ר פ' בשלח אות כ"א), וכתב שאע"ג שהרב שמן זית זך כתב דאין לעשות היפך המפורש בספר הכוונות, הנה מאחר שדברי רבינו הרש"ש ז"ל הם מוכרחים ומלשון ספר הכוונות לא משמע דיש עכוב בדבר לבלתי עשות שתי כריעות ושתי זקיפות, אלא כתב דאינו צריך, על כן כתב שבודאי יש לעשות כדברי הרש"ש ז"ל, שתי כריעות ושתי זקיפות. וכ"כ הכף החיים (סי' ק"י"ג אות כ"א), וכתב שכן נוהגין חסידי בית אל יכב"ץ שבעיר קדשינו ירושלים ת"ו כדברי הרש"ש ז"ל. וכן כתב הרב יהודה פאפו בן פל"א זצ"ל בהגהותיו על דברי אביו בספר חסד לאלפים (סי' ק"י"ג אות א') שאף שמפשט לשון רבינו האר"י ז"ל משמע כדברי אביו זצ"ל שבמודים לא יכרע כי אם גופו, אמנם בירושלים נוהגים חסידי בית אל לכרוע הראש והגוף כשאר כריעות ע"פ הנהר שלום ושכן הורה לו המקובל מהר"ח פינסו ע"ש. וכ"כ בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק מ"ה הלכה ל"ו) שבכל הכריעות שבתפילת שמונה עשרה יכרע גופו תחילה ואח"כ ראשו, וכן בזקיפה יזקוף גופו תחילה ואח"כ ראשו, ע"ש. וסיים הכף החיים (שם) שלפ"ז גם במודים דרבנן צריכים הצבור לעשות שתי כריעות ושתי זקיפות, כריעת הגוף וכריעת הראש, זקיפת הגוף וזקיפת הראש, ע"ש. אמנם בזה לא ק"ל כחקף החיים שהרי כתב הבא"ח (פרשת תרומה אות ט"ו) שכשיגיע הש"ץ למודים שוחין הציבור עמו ולא ישחו יותר מדאי כי אם הרכנת הראש וכ"כ בספרו עוד יוסף חי (פרשת תרומה אות צ), ע"ש.

שלפי דברי רבינו האר"י ז"ל גם בתפלת ערבית צריך לומר דוקא תחלה ק"ש ואח"כ תפלה ואם לא עשה כן הרי הוא מהפך בסדר תיקון העולמות, דתחילת המשכת המוחין יהיו בק"ש וסיומם בעמידה. וכתב שאפי' מי שאינו יודע לכוין הסודות צריך לעשות על הסדר, שיהיה הכוונה שבחסדו יתברך הוא מסדר כוונת התפלה אפי' למי שאינו יודע לכוין רק שיהיה על הסדר, ע"ש. וכבר דיבר בזה הגאון הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל בספרו אור לציון (ח"ב פרק ט"ו ה"י) שיותר טוב להתפלל ביחידות וכדעת המקובלים, ומשום מגדר מילתא שאם ידלג יבוא עי"ז להרגיל עצמו תמיד לאחר, אבל אם יראה שמפסיד עי"ז תפלה בציבור ישמור עצמו לבוא בזמן ולכן יתפלל התפלה כסדרה.

בדין כריעה בברכו

כתב מרן (סי' ק"י"ג ס"ג) הכורע בוכל קומה לפניך תשתחוה, או בולץ לבדך אנחנו מודים, או בהודאה דהלל וברכת המזון הרי זה מגונה. וכתב עי"ז הרמ"א בהגה הטעם שאין לכרוע אלא במקום שתקנו חכמים. והנה הבה"ל (ד"ה "הכורע") הביא לדברי המגן גבורים שדוחק למצוא טעם למנהג שנהגו לכרוע בברכו. וכתב עי"ז הבה"ל שבאמת יש למנהג זה סמך מן המקרא בדברי הימים א', קפיטל כ"ט, פסוק כ', וכתב שמנהג ישראל תורה, ע"ש. אמנם הגרי"ח זצ"ל בספרו עוד יוסף חי (פרשת ויחי אות י') כתב שבעירו נוהגים רוב המון העם כשאומר שליח צבור "ברכו" קודם יוצר וקודם ערבית להגביה גופם מעט במקום מושבם כמו הדור שעושים לזקנים ונכבדים ובעלי צורה, וכתב עי"ז שלא מצא מנהג זה בשום ספר, ע"ש. נראה שרק בעירו נהגו כך, דאם לא כן היה ליה למימר דכן המנהג בכל המקומות או עכ"פ ברוב המקומות, וגם במנהג עירו כתב שלא מצא זה בשום ספר. וכן ראיתי בשו"ת אור לציון (ח"ב פרק ה' הלכה י"ג) שכתב שכן מנהג בני ספרד שלא לכרוע כלל בברכו, וכתב שאף שאפשר שניענוע הראש אינו בכלל האיסור ושכן הסתפק בזה המ"א (סי' נ"א ס"ק ח') מ"מ הטוב ביותר שלא יניע ראשו כלל, ורק שליח הציבור כורע באמירת ברכו וזוקף באמירת השם, וכמבואר במחזור ויטרי ובכל-בו ע"ש.

אופן הכריעה בברוך

דעת מרן (סי' ק"י"ג סעיפים ד', ו', ז') כשכורע כורע בברוך וכורע ראשו תחלה ואח"כ גופו וכשזוקף זוקף בשם, זוקף בנחת ראשו תחילה ואח"כ גופו, ע"ש. הנה הרב חיד"א בספרו מחזיק ברכה (סי' ק"י"ג אות ב') הביא לדברי גורי האר"י, שכשהוא כורע כורע גופו בברוך וראשו באתה, ושהוא לשון הרעיא מהימנא, היפך דברי מרן. ועל אופן הזקיפה לא הגיה כלום ומשמע שמסכים עם דברי מרן שזוקף ראשו תחילה ואח"כ גופו. וכ"כ בספרו קשר גודל (סי' י"ג אות ב') שיכרע גופו כשאומר ברוך, וכשיאמר אתה ישחה ראשו, וכשזוקף זוקף בשם הראש ואח"כ הגוף, ע"ש. אמנם נראה שנעלם מעיני קדשו דברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות

ע"ש. וכ"כ הפר"ח (שם אות א') שהעיקר כדברי המחבר ז"ל דבין בחול בין בשבת צריך לסמוך גאולה לתפילה. וכ"כ המהריק"ש בהגהות ערך לחם. וכ"כ הרב יצחק טייב זצ"ל בספרו ערך השלחן (סי' ק"י"א אות ב') והביא שכן הסכימו הרש"ל, הפר"ח (הנ"ל), והשאגת אריה. וכ"כ הכף החיים (סי' ק"י"א אותיות ו', ט') שכן מוכח מדברי האר"י ז"ל בשער הכוונות שנתן טעם בסוד שאין חילוק בין חול לשבת. ושכן הסכימו הבי"מ, השאגת אריה, המהריק"ש, הערך השלחן והיפה ללב וסיים שכן עמא דבר, ע"ש. וכן פסק הגרי"ח זצ"ל בספרו בא"ח (ש"ש פ' תולדות י"י) שגם בשבת צריך לסמוך גאולה לתפלה. לפ"ז מש"כ בבה"ל (ד"ה "וטוב להחמיר") ובמ"ב (ס"ק י') שמותר לענות אמן יהא שמיא רבא, בין גאולה לתפלה בתפלת שבת, לפי מרן, רבינו האר"י וכל האחרונים הנ"ל ליתא, וכ"כ הבא"ח (שם) שגם בשבת לא יפסיק אפלו לקדיש קדושה וברכו.

בדין אמירת פסוק ה' שפתי תפתח בקול רם בחזרת הש"ץ

כתב המ"ב (סי' ק"י"א ס"י) שפסוק ה' שפתי תפתח בחזרת הש"ץ טוב שיאמרנו בלחש. אמנם מרן כתב (סי' ק"י"א ס"ב) וז"ל "החזן כשמתחיל י"ח בקול רם חוזר ואומר ה' שפתי תפתח ופי יגיד וגו'" משמע שגם פסוק ה' שפתי תפתח ואמרו בקול רם. וכן משמע בשער הכונות (דרוש א' דחזרת העמידה) ובפרי עץ חיים (שער העמידה ס"פ ב'). והנה מקור דברי המ"ב הוא מהמ"א (ס"ק ד) בשם הכתבים, וכבר כתב על זה הכף החיים (סי' ק"י"א אות י') שאפשר שהוא משאר כתבי תלמידי האר"י ז"ל אשר לא סמך ידו עליהם, וכתב שכן המנהג בבית אל יכב"ץ ובכל בתי כנסיות של עיר קדשינו ירושלים ת"ו שאומר החזן פסוק ה' שפתי תפתח בקול רם.

הכנס לבית הכנסת להתפלל תפלת ערבית

ומצא ציבור שעומדים להתפלל שמונה עשרה

כתב מרן (סי' ק"י"א ס"ג) "אם עד שלא קרא ק"ש מצא ציבור מתפללין לא יתפלל עמהם אלא קורא ק"ש ואח"כ יתפלל דמסמך גאולה לתפלה עדיף" ע"כ. העיר המ"ב (ס"ק י"א) שכ"ז בשחרית אבל בערבית יתפלל עמהם ואח"כ קורא ק"ש וכמש"כ מרן בס' רל"ו ס"ג, ע"ש. הנה דין זה שנוי במחלוקת בין המקובלים לפשטנים. שהרשב"א בתשובה (ח"א ס' רל"ו) כתב לדברי רבינו האי גאון שאם מצא ציבור מתפללין יתפלל קודם ק"ש, וכתב עי"ז הרשב"א שלא אמר הגאון אלא בתפלת הערב הואיל והיא רשות אבל בשחר מיסמך גאולה לתפלה עדיף ושכן נהגו בכל ישראל, הביאו מרן בב"י ס"ס ק"י"א, ובסי' רל"ו (ד"ה "ונראה שמי") הביא שכן נראה מדברי רב האי גאון עצמו. ושכ"כ הכל-בו, ושכ"כ הרשב"א בריש ברכות (ב. ד"ה "ולענין"), וכ"פ מרן בש"ע (סי' רל"ו ס"ג) שלגבי תפלת ערבית כשמצא צבור שקראו ק"ש ורוצים לעמוד בתפלה יתפלל עמהם ואח"כ יקרא ק"ש עם ברכותיה. אמנם הכף החיים (סי' ק"י"א אות י"ב, וסי' רל"ו אות כ"ב) הביא

עוד יוסף חי

בירור וליבון במשנתו של מרן ה"בן איש חי"

בדין תפילת תשלומין כשהקדים החובה לתשלומין כדין, ואח"כ התחייב בחובה שנית

מעכב דכך סדר העבודה לחפון קטורת אחר שחיתת הפר. ומיושבים שפיר גם דברי הברכי יוסף בשם מהר"פ דבשכח להבדיל ושוב אכל, א"צ לחזור ולהתפלל התשלומין, כיון שבשעת התפילה הוא התפלל כהוגן. אולם הפמ"ג שם חזר בו מדבריו, דמסתימת הפוסקים משמע דאפילו בשוגג נמי לא יצא, וא"כ הוא הדין כאן ע"ש.

הוכחה זו תלויה במחלוקת הראשונים האם חיסרון הזכרה מעכב את כל התפילה
ד. ועוד נראה דלכאורה נידון הפר"ח ומהר"ש גראמיזאן ז"ל תלוי בפלוגתת ראשונים, דהנה התוס' ברכות דף כ"ו ע"ב ד"ה טעה, כתבו בשם ר"י דאם טעה ולא יתפלל יעלה ויבוא במנחה בר"ח, לא יתפלל במוצאי ר"ח שתיים, כיון דאין לו להזכיר של ר"ח למה יחזור ויתפלל כיון שכבר התפלל אותה. וה"ה נמי אם התפלל במנחה בשבת י"ח ולא הזכיר של שבת, אע"פ שאם היה נזכר באותו יום היה צריך לחזור ולהתפלל ז' ברכות, אפ"ה לא יתפלל במו"ש שתיים כיון שכבר התפלל י"ח ברכות. והרא"ש פ"ד סימן ב' הביא שחכמי פרובינצ"א היו אומרים כיון שלא יצא ידי חובתו בזו התפילה, הוה ליה כאילו לא התפלל, וצריך להתפלל שתיים לערב, אע"פ שאין מזכיר של ר"ח או של שבת ע"ש. והשו"ע סימן ק"ח סי"א הביא פלוגתתם ולא הכריע. ובביאור מחלוקתם יש לומר, דלדעת ר"י מי שלא הזכיר של ר"ח או של שבת יצא ידי חובת תפילה, ורק שחייב לחזור מחמת חיוב הזכרת ר"ח או שבת. ולכן אם במוצאי היום לא יזכיר ר"ח או שבת, אין שום תועלת בתפילת התשלומין. ודעת חכמי פרובינצ"א דכל שלא הזכיר ר"ח או שבת, לא יצא ידי חובת תפילה כלל, ולכן הגם שבמוצאי היום לא יזכיר ר"י או שבת, חייב לחזור ולהתפלל מדין חיוב תפילה שעדיין לא התפלל. ולפ"ז נראה דהמתפלל חובה תחילה ואח"כ תשלומין, ושוב נודע ששכח להזכיר בתפילת החובה ותן טל ומטר, לדעת ר"י שפיר עלתה לו תפילת התשלומין, דאף שחייב לחזור ולהתפלל תפילת החובה, מ"מ שפיר הוי תפילה. ולדעת חכמי פרובינצ"א לא עלתה לו תפילת התשלומין, כיון שתפילת החובה לא עלתה לו וכלא התפלל דמי. ושור"י שכ"ז בשו"ת דברי שלום או"ח ח"א סימן נ"ה סק"ח ובקה"י ברכות סימן ט"ז. ולפי זה אין הכרע מהאי דיומא לנידון דידן, דבהאי דיומא כל שנשפך דם חסרואות חיובי לחזור ולשחוט פר אחר, דנתבטל מצוותו לגמרי, ונמצא שחפינת הקטורת היתה קודם לפר. משא"כ בנידון דידן דלדעת ר"י אכתי מצות התפילה הראשונה קיימת.

ויש ליישב דברי התו"ל, דהנה אף לדעת ר"י שגם בטעה ולא הזכיר ר"ח או שבת, התפילה עדיין קיימת, מ"מ אכתי לא קיים כל חיובו, שהרי חסר הוא את הזכרת ר"ח או שבת, ויש מקום לדון שצריך להקדים את תפילת החובה כולה קודם תפילת התשלומין. ונראה שהדבר תלוי בטעם הדבר שצריך להקדים את החובה תחילה, דלטעם הרשב"א והא"י שאין התשלומין מתקבלת אלא אגב החובה, לכאורה סגי כשמתפלל חלק מהחובה. וכן לסברת המעדני יו"ט שצריך להקדים את תפילת החובה כדי שיזהר בזמן תפילת התשלומין, סגי במה שמתפלל חלק מהחובה. משא"כ לסברת הלבוש דהוא משום תדיר, ולסברת הט"ז דהוא משום חביבה מצוה בשעته, נראה שצריך להקדים ולהתפלל את כל חיובו. וכן הוא לסברת הערוך השולחן שבתחילה צריך לפרוע חוב המלך ההווה, ואח"כ לבקש על לשעבר.

ועוד נראה, דהנה בכתבי הגר"ח הלוי ז"ל סימן א' כתב דכל פלוגתת הר"י וחכמי פרובינצ"א אינו אלא בהזכרת ר"ח או שבת. שהם לא מגוף התפילה ובהז קאמר ר"י שיצא ידי חובת תפילה. אבל בהזכרת טל ומטר שהוא מגוף התפילה, לכ"ע אם לא הזכיר לא יצא ידי חובת תפילה כלל ע"ש. ולפי"ז שפיר דימה התורה לשמה דין זה להאי דיומא.

מיהו בספק הנזכר היכא שטעה בתפילת חובת שעה והרגיש בטעותו אחר שהתפלל התשלומין, הנה ודאי יש לומר גם לדעת הירושלמי צריך להורות הכא דיחזור ויתפלל שתיים, חובת השעה והתשלומין, דהרי אותה של חובת שעה היתה פסולה מתחילתה וכאילו לא התפלל אותה דמי. ומעת שהתפלל התשלומין כבר היתה תפילת חובת שעה פסולה. ואם נאמר דעלתה לו התשלומין שכבר התפלל, נמצא הרי הוא מקדים התשלומין לחובת שעה. על כן בזה יש להורות שיחזור ויתפלל החובה והתשלומין. ובסוף התשובה בהערת המגיה כתב דתמה על הפר"ח והגר"ש גראמיזאן והברכי יוסף ומהר"י פראג"י דאישתמיט מנייהו ראה החזקה הזאת. עכ"ד התורה לשמה. ועיין בבן איש חי ש"א פרשת משפטים ס"ח.

הוכחה זו תלויה בטעם הדבר שצריך להקדים החובה לתשלומין

ג. והנראה בזה, דהנה מצאנו כמה טעמים לחיוב הקדמת תפילת החובה, הרשב"א בברכות דף כ"ו כתב, דוקא בזמן תפילה לפי שהוא זמן תפילה והוא עסוק בתפילתו. ובמגן גיבורים באה"מ סק"ג כתב דהוא כעין מש"כ הא"ר אות א' דאין תפילת התשלומין מתקבלת אלא אגב תפילת החובה, אבל כשמתפלל התשלומין קודם תפילת החובה אינה מתקבלת כיון שעבר זמנה. והלבוש ס"א כתב דתדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם. והט"ז סק"י כתב משום דחביבה מצוה בשעته. והערוך השולחן ס"ט כתב דהטעם הוא דתפילה הוי כעומד לפני המלך, ובהכרח לשלם חובתו תיכף ומיד, ואם לאו הרי הוא כמורד במלכות. ואח"כ יבקש על אשר לא עמד לפניו יתברך מקודם. ואיך יבקש מחילה על העבר, ומורד עתה בעמדו לפניו. ובמעדני יו"ט על הרא"ש ברכות פ"ד סימן ב' אות ת' כתב דזמן תפילת התשלומין הוא בזמן התפילה השניה, וכדי שלא יבוא לכתחילה להתפלל בלא זמנו, עשו תקנה שזהו לעיכובא להתפלל החובה תחילה, וממילא לא יבוא לידי פשיעה זו ע"ש.

ולפי זה נראה דלטעם הרשב"א והא"ר דתפילת תשלומין מתקבלת רק אגב החובה, וכן לסברת הלבוש והט"ז וערוך השולחן יש להקדים בפועל את תפילת החובה התשלומין, וגם אם התפלל את החובה תחילה ואח"כ נתברר שלא עלתה לו, לא יצא ידי חובת התשלומין וצריך לחזור ולהתפלל את תפילת החובה ואת תפילת התשלומין. אולם לסברת המעדני יו"ט שהוא גזירה כדי שיתפלל תפילת התשלומין בזמנה, יש לומר דכל דכיון להתפלל את החובה תחילה, אף שנתברר אח"כ שלא עלתה לו, וכ"ש אם נתחדש ענין שלא עלתה לו, מ"מ שפיר הושגה מטרת חז"ל ואין צריך לחזור ולהתפלל את תפילת התשלומין. [ואף שאין הדבר מוכרח שהמעדני יו"ט יסבור בנ"ד שעלתה לו, דאפשר דלא פלוג רבנן והצריכו תמיד שיצא בפועל, מ"מ שפיר יש לבאר כן את דעת המקילים הפר"ח והמהר"י פראג"י ז"ל. ועיין בערוך השולחן ס"ט]. ולפי זה לא קשה נמי על סברת הפר"ח ומהר"פ ז"ל מהאי דיומא דף ס', דשאני הכא שבזה שכיון להתפלל את החובה תחילה כבר נתקיים רצון חז"ל בתקנתן. משא"כ בהאי דיומא שלעולם צריך להקדים שחיטת הפר לחפינת הקטורת, שזויה סדר העבודה.

ועוד היה אפשר ליישב, דהנה הפמ"ג סימן ק"ח משז"ל סק"ב הביא את מחלוקת הפר"ח והגר"ש גבי טעה בתפילת חובה ולא אמר טל ומטר, וכתב דבטעם הדין שצריך להתפלל תחילה את תפילת החובה, ואם לאו לא יצא ידי חובה, מבואר בלבוש ס"א דהוא משום דתדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם ומעכב אף בדיעבד. ואם כן נראה דגם בנידוננו מעכב על אף שהוא נתכין לתפילת חובה, דסו"ס לא התפלל התפילה התדירית ואשונה. אבל הט"ז סק"י כתב שתדיר אינו מעכב בדיעבד. וי"ל טעם אחר דלא יצא, כיון דעבר על תקנת חז"ל לאקדומיה חובת שעתא ברישא. ולפ"ז בנידוננו שכיון לעשות כדין אינו מעכב ע"ש. ולפי זה שפיר כתבו הפר"ח והברכי יוסף דבכיון לעשות כדין אינו צריך לחזור על תפילת התשלומין, דאין סדר התפילות מעכב בעצם. ולא דמי להאי דיומא דשם הסדר

^[1] ויש מקום לדון שצריך להקדים את תפילת החובה כולה קודם

^[2] ויש מקום לדון שצריך להקדים את תפילת החובה כולה קודם

שי"ח הלכה

בעניני תפילת הדרך

הדרכים המחייבים בתפילת הדרך

א. שאלה: קי"ל דרך על נסיעה של פרסה [חוץ מן העיר] מברך תפילת הדרך. והנה מצוי מאוד שבין עיר לעיר, [היינו העיר שיצא ממנה, לעיר שנוסע אליו], יש פרסה הפסק בין העיירות, אבל יש בצידו הדרכים לאורך "כל הדרך" עיירות סמוכות בתוך פרסה לדרך שנוסע בה. [ורואים כל הנסיעה ישובים בצדדים], האם אזלינן בתר עיר שיצא ממנו ולעיר שנוסע, וביניהם יש פרסה מרחק, או שגם עיירות סמוכות מן הצד מגרע שלא יוכלו להתפלל תפילת הדרך.

תשובה: לא מברכין. (דולה ומשקה, עמ' ע"ב).

[א"ה: שמעתי ממרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דאינו מברך תפילת הדרך בין ירושלים לב"ב, דיש לאורך כל הדרך עיירות סמוכים בתוך פרסה. (הרה"ג ר' יוסף שוב שליט"א). ומרן הסטייפלר כן נהג לברך, וכן נהוג מרן שליט"א. (ויתכן שסמכו על פסק החזו"א שמובא בהמשך)].

יחדושו של החזו"א בתפילת הדרך בזמן הזה

ב. שאלה: יש שמועה בשם מרן החזו"א, שבזמנינו שיש תאונות דרכים, אין תלוי במרחק של פרסה מן העיר, האם זהו נכון.

תשובה: הוא אמר שמותר לברך אבל אין חיוב. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: עי' בס' נזר החיים (עמ' קס"ו) בשם החזו"א. וכן בספר אורחות רבינו (ח"א עמוד ס"ב) שהחזו"א פסק שמב"ב לת"א המברך אין מזגיחין אותו, מכיון שיש בזמנינו תאונות דרכים. וכן הביא בספר אעלה בתמר (עמוד כ"ה) בשם מרן החזו"א, שאפי' בתוך העיר מותר לברך תפילת הדרך מכיון שיש סכנת תאונות דרכים, אבל אין חובה].

תפילת הדרך בנסיעה באוירון

ג. שאלה: הנוסע באוירון האם מתפלל תפלת הדרך, (שהוא סוג סכנה אחרת לא של חיות וליסטים אלא של נפילת האוירון).

תשובה: מברך. (דולה ומשקה, עמ' ע"ג).

[א"ה: עי' מב"ב סי' ק"י סק"ל) לענין ספינה. והנה נתחבר (ע"י גאונים מירושלים) נוסח מיוחד של תפילת הדרך בשביל נסיעה באוירון, שמפורט בו יותר הסכנות של אוירון, אבל הביאו בשם מרן שליט"א שאין דעתו נוחה מזה, והכל כלול בלשון שתיקנו חז"ל "ומכל מיני פורענויות המתרגשות לבוא לעולם" ואין לשנות הנוסח].

תפילת הדרך בשעת מלחמה בתוך העיר

ד. שאלה: קי"ל (במ"ב סי' ק"י סק"ל) שבדרך של סכנה, גם בתוך פרסה לעיר מברך, ומהו הדין כשיש סכנה בתוך העיר ממש, כגון בשעת מלחמה שיש חיילים של האויב ברחובות, או שיש פצצות ויריות ברחובות, או שהגיעו חיות רעות, האם יברכו תפלת הדרך גם בתוך העיר כשהולך ברחוב.

תשובה: יכול לברך. (דולה ומשקה, שם).

ה. השוחה בים שיעור פרסה, רחוק מהיבשה, האם יברך תפילת הדרך,

ואולי גם בפחות מפרסה, וצ"ע.

תשובה: לא נהוג. (דולה ומשקה, שם).

ו. שאלה: הנוסע בים עם אוניה שיעור פרסה, האם יברך תפילת הדרך.

תשובה: יכול לברך. (דולה ומשקה, שם).

תפילת הדרך בהולך לטייל חוץ לעיר

ז. שאלה: המטייל מחוץ לעיר שיעור פרסה, האם צריך לברך תפילת הדרך.

תשובה: לא נהוג. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: שמעתי לבאר הטעם שלא נהוג לברך בטיול, שמכיון שלא הולך למקום מסוים, רק סתם לטייל, לא הוי זאת יוצא לדרך, ודו"ק].

נסיעה בתוך עיר גדולה וכן בכל גוש דן

ח. שאלה: עיר גדולה מאוד כגון ירושלים, שיש בתוכה שטחים ריקים, ויש מקום באמצע השטחים הריקים שרחוק פרסה מהבתים מכל צד, מהו דינה, האם ההולך לשם יברך תפילת הדרך וצ"ע.

תשובה: לא נהוג. (דולה ומשקה, שם).

ט. שאלה: כשיש מרחקים בין עיר לעיר, למשל "בתוך גוש דן", שיש מרחקים בין ב"ב לרג", ובין רג"ל לת"א, ובין ת"א לפ"ת, וכל כיו"ב. אם נמצא מרחק בלי בתים שרחוק מכל צד פרסה מהבתים, האם נסתכל על כל עיר ועיר כעיר בפנ"ע, לפי חוקי המדינה שיש לכל עיר עירייה נפרדת ומיסים חלוקים וכו'. או שנאמר שכל גוש דן הוא עיר אחת, ויש בתוך כל העיר הגדולה הזו מרחק של שטחים ריקים, (האם נחשב עיר אחת שיש באמצעה שטחים ריקים, או נידון כב' עיירות).

תשובה: עיר א'. (דולה ומשקה, עמ' ע"ד).

[א"ה: ודינו כירושלים שכתב רבינו, שלא נהוג].

מקום אמירת הברכה (ושיעור פרסה) בנוסע באוירון

י. שאלה: קי"ל (ברמ"א סי' ק"י ס"ז) שצריך לכתחילה להתפלל תוך פרסה, (שהוי עדיין לא החזיק בדרך), האם באוירון (שטס בשמיים) יש סברא זו שעד פרסה לא נחשב החזיק בדרך, או שיברך לפני הטיסה לגמרי.

תשובה: גם שם מברך תוך פרסה. (דולה ומשקה, שם).

יא. שאלה: קי"ל (בשר"ע שם) שבסוף הדרך, כשהגיע לתוך פרסה (סמוך לעיר), אין מברך בשם ומלכות. ומהו הדין באוירון, האם יוכל לברך גם בתוך שיעור פרסה, לנחיתתו על הקרקע, (ששמא נחשב כמקום סכנה שמברך תפילת הדרך גם בתוך פרסה).

תשובה: יכול לברך. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: הטעם פשוט, שעצם הנסיעה באוירון נחשב סכנה, ודעת החזו"א שיש בו דין ברכת הגומל, וא"כ כ"ש שיש בו דין תפילת הדרך גם תוך פרסה].

יב. שאלה: קי"ל (שם ס"ה) שבאותו היום כל שנוסע ונוסע אין חייב בתפלת הדרך שנית, ונסתפקנו האם גם כשמשנה את צורת הליכתו. למשל, שחלק מן הדרך הלך רגלי, ואח"כ עבר לנסיעה ברכב, או איפכא (או שהתחיל בנסיעה ברכב, ואח"כ עבר לנסיעה באוירון, או באניה), האם יתחייב בתפילת הדרך מחדש, (או שמה לי צורה זו או זו).

תשובה: אין נ"מ. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: והנה ידוע שכשנוסע וחוזר באותו יום, אין אומר בחזרתו תפילת הדרך ונפטר בתפילה שהתפלל בתחילה, אולם בספר אורחות רבינו (ח"א עמוד ס"ב) וכן בספר זכור לדוד (עמוד של"ד) הביאו בשם החזו"א שהמתעבב "כמה שעות" בעיר שהגיע לשם, אח"כ בחזרתו יצטרך לברך שנית תפיה"ד, וחולק החזו"א בזה על המ"ב ע"ש].

דין עמידה בתפילת הדרך

יג. שאלה: בתפילת הדרך באוטובוס האם יש לעמוד.

תשובה: אם אפשר לעמוד יותר טוב. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: עי' מעשה איש (ח"ה עמ' י"א) בשם החזו"א שכשנוסע באוטובוס ראוי לעמוד לתפ"ד. ובגמ' כבר מוזכר ענין "עמידה", רק שם הכוונה "הפסקה בנסיעה", אבל יש פוסקים שסוברים שגם יש ענין של "עמידה" כפשוטו, אבל אמר לי מרן שליט"א שרק אם לא מפריע בכוונה אז יעמוד].

דין סמיכה לברכה אחרת

יד. שאלה: מובא במשנ"ב (סי' ק"י סק"ח) שצריך לסמוך את תפילת הדרך לברכה אחרת משום שאינו פותח בברוך, האם זהו חיוב גמור וכמה צריך להשתדל אחריו.

תשובה: לא מעכב. (דולה ומשקה, עמ' ע"ה).

[א"ה: עי' ארחות רבינו (ח"א עמ' ס"א) שרבותינו (החזו"א והסטייפלר) לא סמכו לברכה אחרת. (וצ"ל שסמכו על תי אחרים שתי הראשונים אמאי אין הברכה פותחת "בברוך").]

דין תפילת ר' נחוניא בן הקנה

בגדרי החיוב של התפילה

טו. שאלה: האם תפילה זו היא חובה גמורה, כמו כל ברכות ותפילות, ומי שלומד תורה ולא התפלל תפילה זו ביטל מ"ע דרבנן או שהוה ענין בעלמא, וענין הקרוב לדין גמור, ובמ"ב (סי' ק"י סק"ל) כתב בשם פיהמ"ש לרמב"ם שזהו חיוב. (והעולם מזלזל בתפילה זו).

תשובה: מצוה. (דולה ומשקה, שם).

טז. שאלה: מי ששנים רבות לא נזהר בזה, מה תקנתו ותשובתו.

תשובה: יזהר מכאן ואילך. (דולה ומשקה, שם).

יז. שאלה: המ"ב (שם סק"ד) מביא שהא"י הקדוש היה אומר תפילה זו כל יום, וצ"ע מאי ברותיה, הרי כל יהודי אומר כל יום.

תשובה: משום שהפוסקים לא הביאורה. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: צ"ע הרי מובא בכל הפוסקים (רי"ף רמב"ם רא"ש טור ושר"ע)].

התחיל ללמוד לפני שהתפלל מה יעשה

יח. שאלה: מי ששכח מלהתפלל לפני לימודו תפלת ר' נחוניא, ונזכר באמצע לימודו שעדיין לא בירך, האם חייב מיד להפסיק, אפי' באמצע ענין, או שמותר לו להמתין עד שיסיים הענין שעסוק בו.

תשובה: יפסיק ויאמר. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: ובשם מרן הגאון ר' ניסים קרליץ שליט"א הביאו שיגמור הענין קודם].

איזה לימוד מחייב תפילה זו (וליימוד משניות וחומש)

יט. שאלה: מי שלומד גמ' כפשוטה עם רש"י, (וכן משניות עם ברטנורא או חומש עם רש"י). האם יש לו להתפלל תפילה זו, למרות שלא בא ללמוד דברים שלא כתובים (בגמ'), אלא לומד רק מה שכתוב. דמה שייך כאן שלא אומר על מותר אסור, ועל אסור מותר, ויתכן שלא יאמר תפלת ר' נחוניא.

תשובה: יאמר. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: ויש דיעות בפוסקים בשם האר"י, שרק לומד ש"ס בעיון יש תפילה זו, אבל הרבה פוסקים ס"ל שבכל לימוד. ושאלו לרבינו שליט"א אם בחומש יש תפילה זו, א"כ מדוע בקריאת התורה לא צריך לומר תפילה זו, ותי' רבינו שבצורת לימוד כזה אין באים לטעות].

כ. שאלה: השומע שיעור, (בדף היומי, או דבר אחר), האם שייך לומר אצלו שלא אומר על טמא טהור וכו', שהרי לא אומר כלום ורק מקשיב לשיעור. ובשלמא הנוהג להקשות ולתרץ בשיעור צריך לומר, אבל מי שרק שומע ומקשיב, האם שייך אצלו תפילה זו.

תשובה: כן. (דולה ומשקה, עמ' ע"ו).

[א"ה: מסתמא הביאור, שהתפילה הוא שלא יהיה לו טעות בהבנה של הדבר, וזהו הפי שלא אומר].

הלומד בביתו אם חייב בתפילה זו

כא. שאלה: מי שלומד בביתו ולא בביהמ"ד, האם יתפלל תפילה זו, ששמא זוהי תפילה לנכנס לביהמ"ד ללמוד. והמ"ב (שם סק"ז) שכותב שגם לומד יחידי יתפלל, שלא יטעה בלימודו, שמא דוקא בלומד יחיד בביהמ"ד.

תשובה: יאמר. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: זהו דלא כהערוך השולחן, שכתב שלומד "בביתו" א"צ לומר תפילה זו. ודייק זאת מהלשון הנכנס "לבית המדרש" ורבינו ס"ל שבית מדרש הוא "מצב" של לימוד].

כב. שאלה: בתפילה שבסוף הלימוד, האם מי שלומד בביתו יברך אותה, (שאומר ששם חלקינו מיושבי ביהמ"ד, והוא לא לומד בביהמ"ד).

תשובה: כן. (דולה ומשקה, שם).

כג. שאלה: הלומד בביתו, ואח"כ הולך ללמוד בביהמ"ד, (אם ננקוט שמברך גם בלימוד בביתו), האם ידחה אותה עד שיגיע לביהמ"ד.

תשובה: לא. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: לכאורה לדעת הערוך השולחן הנ"ל, שהתפילה נתקנה רק על לימוד בביהמ"ד כן יצטרך לחזור ולהתפלל, (ושמא בדיעבד יצא)].

הנשאר בביהמ"ד שבוע שלם אם יתפלל כל יום

כד. שאלה: ת"ח הישן בבית המדרש כל השבוע, [כמו הסיפורים על גדולי ישראל בכל הדורות], האם כל יום יברך מחדש, או דלמא שמכיון שלא יצא מביהמ"ד אין חייב לברך כל יום מחדש. [כמו בסוכה שאם לא יוצא מהסוכה סגי בברכה אחת].

תשובה: יברך. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: יש להסתפק לדעת הערוך השולחן שתלוי בבית מדרש דוקא, שאולי בכה"ג לא יברך כמה פעמים, ושמא גם לשיטתו כשמפסיק ללמוד נחשב יציאה מביהמ"ד אפי' שנמצא בתוך קירות בית המדרש ודו"ק].

כה. שאלה: בתפילה של אחרי הלימוד, בנשאר לישון בביהמ"ד ולא יוצא כלל, האם יתפלל תפילה של אחריה.

תשובה: יברך. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: עי' בהערה הקודמת לדעת הערוך השולחן].

הלומד בביהמ"ד וחוזר לביתו כמה פעמים אימתי יברך

כו. שאלה: אברכי כוללים הלומדים בבית מדרש, כנהוג: סדר א', סדר ב', סדר ג', מתי מברכים, האם רק בתחילת היום וסוף היום, או בכל פעם שנכנסים לבית מדרש ויוצאים.

תשובה: בוקר וערב. (דולה ומשקה, עמ' ע"ז).

[א"ה: ובשם מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א נתפרסם שבכל תחילת סדר, צריך לברך תפילה זו].

כז. שאלה: הלומד סדר א' וב' בביהמ"ד, וסדר ג' לומד בביתו, מתי מברך תפילה של לאחריה, האם כשיוצא מביהמ"ד, או כשגומר לימודו בסדר ג', בביתו.

תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א

עורך: הרב אברהם חיים שציגל - מודיעין עילית

תשובה: כשגומר בלילה. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: לדעת הערוך השולחן לעיל, מסתבר שאימתי שיוצא מבית מדרש אז יברך].

ניעור כל הלילה אם יתפלל בבוקר

כח. שאלה: הניעור כל הלילה, האם בבוקר צריך לברך מחדש תפילת ר' נחוניא, או לא ששמא כל יום ויום זהו מחייב חדש. [כמו שמצאנו לחלק מהפוסקים בברכת התורה].

תשובה: יכול לומר. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: ויש שהביאו בשם מרן שליט"א, שאין "חייב" לומר, ומדוייק גם בתשובתו כאן, שרק כתב "יכול לומר" אבל אינו חיוב].

הפסק שינת לילה אם מחייב

כט. שאלה: הישן שינת קבע בלילה, וקם מוקדם קודם עלוה"ש, האם יברך מחדש תפילת ר' נחוניא, או לא האם צריך יום חדש של עלוה"ש, או שתלוי בשינה, שהוי הפסק.

תשובה: אחר שנתו יאמר. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: הטעם שגם בברכת התורה קי"ל ששינת לילה הוי הפסק, ומברך מחדש].

ל. שאלה: המתפלל נוסח של לומד יחיד, (כמובא במ"ב סק"ה בשם ה"ז), ואח"כ באו בני חבורה מה יאמר עכשיו. [האם עכשיו יאמר נוסח של רבים, או לא].

תשובה: יכול לומר בתחילה נוסח של רבים. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: כוונת רבינו שליט"א, כשידוע מתחילה, שיבואו אח"כ רבים, שאז מתחילה יכול כבר לומר נוסח של רבים, ע"ש הסוף, ודו"ק].

הסיח דעתו מללמוד אם מחייב תפילה זו

לא. שאלה: מי שגמר בדעתו שלא ילמד עוד היום, ואח"כ נמלך ללמוד. האם צריך לומר שוב התפילה, או לא, [שמצאנו לענין ברכות התורה (במ"ב סי' מ"ז סק"ב), דאמרי' שדעתו תמיד על התורה, האם יש לדמותו גם לענין זה].

תשובה: א"צ. (דולה ומשקה, שם).

לב. שאלה: באופן הנ"ל שנמלך, עדיין יש להסתפק באופן שגמר בדעתו לא ללמוד יותר היום, וכבר התפלל את התפילה שלאחריה, מודה אני וכו', האם כשנמלך ללמוד צריך להתפלל תפילה של לפניה, או שאין קשר בין תפילה של לפניה לתפילה של אחריה. (כלומר האם תפילה של אחריה היא כמו ברהמ"ז, שגורם היסח הדעת מוחלט מתפילה של לפניה, או לא).

תשובה: א"צ. (דולה ומשקה, עמ' ע"ח).

בדין תפילה לאחריה אימתי

לג. שאלה: כשיש לאדם ספק אם הוא מסיים עכשיו את לימודו היום, או שילמד עוד פעם. מה יעשה לענין תפילה של אחריה, האם יחכה עד שיתברר ספיקו, ואז יתפלל. או דלמא שמספק יתפלל עכשיו, (שהרי התקנה היתה סמוך להפסקת לימודו, ואם יחכה יתכן שלא ילמד ויפסיד את התקנה של סמיכות ללימוד).

תשובה: יחכה. (דולה ומשקה, שם).

האם יש דין תפילה על הרהור בלימוד

לד. שאלה: ת"ח הממשיך תמיד להיות שקוע בלימוד, גם כשיוצא מביהמ"ד עד מתי יברך תפילה של לאחריה, ובשלמא אם תלוי בבית מדרש, ניחא, שמכיון שיצא מבית מדרש, מברך תפילה של אחריה, אבל אם ננקוט שלא תלוי בבית מדרש, וגם אם ממשיך ללמוד בביתו, אין מברך אלא אחרי כל לימודו, א"כ תמיד אין סוף שתמיד ממשיך ללמוד, וצע"ג.

תשובה: לפני ק"ש על מיטתו. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: מביאים בשם מרן הגאון ר' ניסים קרליץ שליט"א, שעל "הרהור" אין תפילת ר' נחוניא, שאינו דומיא דלימוד ביהמ"ד שהוא בקול ובדיבור, ומסתבר שאין בזה לא לפניה ולא לאחריה. והנה יעויין בלבוש שמאריך לענין ברכות התורה שיש ברכה "לפניה" ומתי מברכים ברכה "לאחריה". וכותב שתמיד אדם מהרהר בלימוד עד שנרדם, ואין מצב של "אחריה", ורבינו כן כותב שיש זמן של אחריה לפני ק"ש שעל המטה וצ"ע)].

לה. שאלה: כתב לי רבינו שאם אחר שסוגר את הגמ', ממשיך לחשוב בלימוד, מתפלל תפילה של אחריה, סמוך לק"ש שעל המטה. והקשו בבי מדרשא, שר' נחוניא היה מתפלל כשיצא מבית המדרש, משמע שאין מחכים, (שר' נחוניא ודאי היה שקוע בלימוד).

תשובה: ל"ד ביציאתו. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: כוונת רבינו שליט"א, שאה"ג גם ר' נחוניא אמר זאת לפני השינה, ודו"ק].

האנשים והזמנים שמחוייבים בתפילה זו

לו. שאלה: האם מתפללים אותה בשבת.

תשובה: כן. (דולה ומשקה, שם).

תפילת ר' נחוניא בקטנים

לז. שאלה: האם צריך לחנך קטנים לתפילה זו שלפניה ואחריה.

תשובה: למה לא. (דולה ומשקה, עמ' ע"ט).

[א"ה: ומרן הגאון ר' ניסים קרליץ שליט"א, הובא בשמו שאמר, שאין תפילת ר' נחוניא ב"קטנים", ואמרתי שטעמו לשיטתו לעיל שאין "בהרהור" תקנה זו משום שאינו "כעין ביהמ"ד" וא"כ גם לימוד של קטנים יתכן שאינו כעין ביהמ"ד. ורבינו לשיטתו לעיל שעל "כל לימוד" יש תקנה זו, ולכן גם קטנים בכלל התקנה. והנה בחידידים לא הקפידו על תפילת ר' נחוניא, וצ"ע הטעם שלדעת מרן שליט"א יש להקפיד].

לח. שאלה: קטן שנעשה בר מצוה, האם יחזור ויאמר תפילת ר' נחוניא, בלילה של הבר מצוה.

תשובה: לא. (דולה ומשקה, שם).

תפילת ר' נחוניא בנשים

לט. שאלה: נשים שלומדות הלכות ותורה, האם צריכות להתפלל תפילה זו שלפניה ואחריה.

תשובה: לא. (דולה ומשקה, שם).

בנוסח ולשון אמירת התפילה

מ. שאלה: בירושלמי מוסיף בתפילה, שלא יפגעו זה בזה, ושלא יכעסו זה על זה, האם יש להוסיף זאת, או לא.

תשובה: כרצונך. (דולה ומשקה, שם).

מא. שאלה: האומר תפילת ר' נחוניא בלשה"ק ואינו מבין לשה"ק, האם יצא.

תשובה: יצא. (דולה ומשקה, שם).

[א"ה: עי' מב"ב (סי' ס"ב סוף סק"ג) בברכות בלי להבין בלשה"ק יוצא].

ע"פ בקשת מרן שליט"א

אין להורות הלכה למעשה ע"פ התשובות

המנהג וטעמו

האם יאמר קדושה בקול

שו"ע סי' ק"ט סעי' ב': אם מתחיל להתפלל עם ש"ץ כשיגיע עם ש"ץ לנקדישך יאמר עמו מלה במלה כל הקדושה כמו שהוא אומר וכו'. וכתב בספר מאמר מרדכי סי' קכ"ה ס"ק ב' בתוך דבריו: ואתא שפיר לפ"ז ההיא דסימן (קי"ט) [ק"ט] דהתם כיון שהוא מתפלל י"ח פשיטא דאומר אותו בלחש. אמנם בספר תורת חיים (סופר) סי' ק"ט ס"ק ו' בתוך דבריו כתב: דהא יכול לענות בקול רם הקדושה עם הציבור. ועיין בספר ארחות רבנו (בעל הקהילות יעקב) אור"ח ח"א אות כ"ד שכתב: סיפר לי הגרמ"ק שליט"א שאביו מו"ר זצוק"ל שאל את מרן החזו"א זצוק"ל אם מתפלל שמו"ע יחד עם הש"ץ אם מותר לו לומר קדושה בקול רם או לא משום דהוא מתפלל עתה בלחש, ואמר מו"ר שמרן התיר לו בדוחק לומר בקול רם. ובספר נפש שמשון להגר"ש פינקוס זצוק"ל עמ' שפ"א כתב: בשו"ע מבואר שהמתפלל תפילת לחש והגיע למחיה המתים, ובאותו זמן התחיל הש"ץ קדושה יכול הוא לענות עמו עיי"ש, ויש להסתפק האם יענה בקול רם ככל הציבור האומרים קדושה או שמאחר וסוף כל סוף הוא באמצע תפילת לחש עליו לענות את הקדושה בלחש כדין יחיד המתפלל שמו"ע, שאלה זו הפניתי לת"ח מופלג שבתשובתו רצה לתלות זאת בחקירה הבאה האם הקדושה היא הפסק בשמו"ע אלא שכשיחיד אוחד במקום אחד עם הציבור מותר לו להפסיק בקדושה, או שהקדושה היא עצמה חלק מהתפלה [רק שחלק זה נאמר רק בעשרה] ומעתה אם ננקוט שאמירת קדושה בתפלת לחש נחשבת הפסק א"כ מותר לענות בקול רם, אך אם קדושה היא חלק מהתפלה א"כ המתפלל בלחש שאצלו זה חלק מהשמו"ע הרי שגם ענייתו צריכה להיות באופן שהוא חלק מהשמו"ע שלו דהיינו בלחש, והת"ח הנ"ל הביא ראיות מראשונים ואחרונים שזה נקרא הפסק (ולדוגמא עיין במש"כ רבינו אברהם בן הרמב"ם בשם אביו הובאה בהקדמה לספר מעשה רוקח ח"א) ובע"כ שנאמרה כאן הלכה מחודשת שמותר להפסיק ולומר קדושה [במקומו כמובן] וממילא מותר לאומרה בקול רם. אלא שעדיין יש להסתפק כאן דהנה ידוע מש"כ הגר"ח מבריסק (בריש ספרו) שאפי' במקום דקיי"ל שאין הכונה מעכבת בתפלה היינו כוונת ופי' המילות אך כוונה שהוא עומד לפני המלך מעכבת ובלא"ה הריהו מתעסק בעלמא עיי"ש, ועפי"ז דן בספר עמק ברכה שיש חילוק בין הלכות הפסק בברכה, שם גדר ההפסק הנאסר הוא ההפסק בין תיבות הברכה, לבין הלכות הפסק בשמו"ע, שם גדר ההפסק הנאסר הוא להפסיק את המצב של עומד לפני המלך [ועיי"ש שדן לפי"ז באחד שנסתפק לו דין באמצע תפילתו האם מותר לו לעיין בספר לפשוט את ספקו, וידועים דברי החיי-אדם להתר, ולהנ"ל כתב בעמק ברכה שם שאסור משום הפסק במצב העמידה לפני המלך] וא"כ יש להסתפק האם הדין שצריך להתפלל בלחש הוא הלכה בתפילה שצריכים לדבר אל הקב"ה בלחש ואם כן במקום שמפסיקים מהתפילה [בהיתר] כשאומרים קדושה ולא מדברים בתפלה לקב"ה שוב אין חיוב לדבר בלחש ויכולים לענות בקול, או שמא החיוב להתפלל בלחש הוא דין בצורת העמידה לפני המלך צורה שבה על האדם להיות בשעת התפילה דהיינו שהמציאות של עומד לפני המלך מחייבת התנהגות מסויימת שאחד מפרטיה הוא האיסור להרים את קולו וא"כ אעפ"י שמפסיקים מהתפלה [בהיתר]

מקור ההלכה

בנידון שאלתו בתפלת הדרך כשנוסע מירושלים לבני ברק או לבית שמש, במנהגי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ("הליכות שלמה" פרק כ"א הערה י"א) מביא ששמע מהגאון רבי אלעזר שך זצ"ל שמרן הגאון דבריסק לא אמר בשם ומלכות כשנסע לת"א, רק היה כוללה בשומע תפלה בשמו"ע, ואולי טעמו שעיקר הסכנה בדרך הוא מפני תאונות דרכים וזהו שייך בעיר כמו בדרך ואין הדרך מקום סכנה במיוחד, אבל רבינו החזו"א זצ"ל והסטייפלר זצ"ל נהגו לברך בנסיעה בין ירושלים לבני ברק.

ועיקר הטעם דיש לברך, הוא מפני שמצוי היום תאונות דרכים, ואפילו אם הוא עצמו נזהר בנסיעתו, אך חבירו אינו נזהר, ואף שהסכנה קיימת גם בעיר, מ"מ כיון שלא תינקו חז"ל בעיר אין לנו לשנות, אבל בנסיעה בדרך שתיקנו ברכה, ושייך היום תאונות, נשאר דין תפלת הדרך, וכעין זה בקידוש בית הכנסת בליל שבת אנו לא נוהגין בזה מפני שאין היום אורחים שאוכלים בבהכ"נ והתקנה נתבטלה, אבל חזרת הש"ץ אף שהיום בקיאין מ"מ שייך במי שלא כיוון כראוי שיוצא ע"י ש"ץ ונשארה התקנה.

מיהו במק"א הבאתי שבשו"ת "זכרון יהודה" כתב ששיעור פרסה אינו שיעור בשטח הדרך, אלא שיעור בזמן הליכתו, שכשהולך זמן הליכת פרסה דהיינו ע"ב מינוט מברך, ולכן אם נוסע במכונית אינו מברך רק כשנוסע ע"ב מינוט, וא"כ בנסיעה מירושלים לבני ברק שאין שיעור זה פטור. אבל דעת המ"ב (סי' ק"י ס"ק ל') ששיעור פרסה הוא באורך

דיני ומנהגי המתחיל תפילתו עם הש"ץ

ואומרים קדושה אמנם זו אינה תפילה אך ודאי שזה עדיין מצב של תפילה, דסוף כל סוף עדיין עומד הוא לפני המלך וא"כ עליו לענות את הקדושה בלחש.

במתפלל נוסח אחר מהש"ץ לענין לדור דודר

שו"ע סי' ק"ט סעי' ב': וכן יאמר עמו מלה במלה ברכת האל הקדוש. וכתב במ"ב ס"ק י"א: פי' שיאמר עמו נקדש לדור דודר וכו' עד האל הקדוש. ופשוט שאם הש"ץ מתפלל נוסח ספרד ואומר אתה קדוש אפי' שהמתפלל מתפלל נוסח אשכנז יאמר אתה קדוש, וכן כתב בספר הליכות שלמה פרק שמיני הערה ס"ד, ואף אם הש"ץ מתפלל בנוסח שונה ממנו יאמר עמו הקדושה בנוסח הש"ץ אתה קדוש או לדור דודר, ואף שי"א בכל גווני אתה קדוש מסתבר טפי דיאמר כהש"ץ וכן כל נוסח התפילה מוטב שיאמר כהש"ץ. וכן פסק בספר תפלה כהלכתה פרק י"ג הלכה י"א: ולאחר סיום הקדושה יאמר פתיחת הברכה השלישית בנוסח שאומר הש"ץ. אמנם באשל אברהם נוטשאטש בסימן קי"ד כתב: ולפי זה יחיד המתפלל עם החזן גם שהחזן אומר לדור דודר הוא יכול לומר אתה קדוש וכו'. ועיין בספר תפלה כהלכתה פרק י"ג הערה כ"ד שכתב: אכן להגר"ד יונגרייז זצ"ל בשו"ת אור דוד ז' עפ"י מרכבת המשנה לכאורה אמירת היחיד לדור דודר מהוה שינוי מנוסח התפלה.

האם יאמר ההוספות שמוסיפים בשבת ויו"ט ואו"א של ברכת כהנים
כתב בחיי אדם כלל י"ט סעי' ח': ובשבת במוסף אם לאיזה צורך צריך להתפלל עם הש"ץ יאמר נעריצך וכל סדר הקדושה כמו שאומר הש"ץ וכן כתב בשלחן הטהור סי' ק"ט: וכשמתפלל עם הש"ץ מלה במלה אומר כל מה שאומר הש"ץ, ברכת כהנים וכיוצא, ופיוטים, כי אותן שתיקנו הפיוטים היו יכולים לברוא שמים וארץ. ועיין בספר לקט הקמח החדש סי' ק"ט אות י"ד שכתב בשם ויצבור יוסף סי' ע': ויצבור יוסף כתב בשם בעל תבואת ופרי השדה הגם שאנחנו פוסקים כהרמ"א דיכול לומר עם הש"ץ קדושת מוסף כשעומד אחר מחיה המתים של תפילת שחרית מ"מ לא יאמר מהקדושה רק מה שאומרים בחול, ע"כ. דיקדקו הפוסקים שדעתו לאמר רק עיקר פסוקי הקדושה. וכן כתב בספר הליכות שלמה פרק ח' הערה ס"ד: ומ"מ בקדושה לא יאמר עמו אלא הפסוקים קדוש וברוך וימלוך ולא הפיוטים שביניהם.

ולענין אמירת או"א של ברכת כהנים כתב בשלחן הטהור שיכול לומר, וכן כתב בערוך השולחן סי' ק"ט סעי' י"א: ואם מתפלל בשוה עם הש"ץ עד סופה יש להסתפק אם יאמר עם הש"ץ ברכנו בברכה המשולשת דאע"ג דבתענית כתבו הפוסקים שלא יאמר עם הש"ץ ברכת ענינו בין גואל לרופא אלא בשומע תפלה כיחיד, זהו מפני שהיא ברכה בשם ולא תקנוה ליחיד אבל ברכנו הוי בקשה בעלמא, ולענ"ד שיכול לאמר עם הש"ץ. אמנם באשל אברהם הנ"ל מהדו"ת לס"י קי"ד כתב: ומשמע שם קצת (במהרי"ל) במתפלל עם החזן שלא יאמר או"א ברכנו, ומכל מקום טוב שיהרהר וישמע מהחזן. ובשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' ט"ו נשאר בצ"ע לדינא. ובהליכות שלמה שם כתב: וכן לא יאמר עמו או"א ברכנו וכו' וסדר ברכת כהנים שאומר הש"ץ

הרב אליהו נכס

כולל "אהבת שלום" י-ם

כשאין שם כהנים. ולענין ענית אמן על ברכת כהנים כתב בספר הליכות שלמה שם: ולענין אמן על ברכת כהנים נראה פשוט דחייב בג' האמנים (אבל לא באמן של ברכת אשר קדשנו) וכו' עיי"ש, וכן כתבו רוב הפוסקים. ועיין בספר שיח הלכה ח"ב עמ' 13 שהביא לשון רבינו אברהם בן הרמב"ם בשם אביו הרמב"ם שנדפסו בראש ספר מעשה רקח ח"א זז"ל, וכמו שיענה קדושה בברכה שלישית ואין זו הפסקה כמ"ש זה הגאון ז"ל כך יענה אמן בברכת כהנים בין הודאה לשים שלום ואין זה הפסקה עכ"ל. ועיין בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ג סי' נ"א אות ז' שכתב: עכ"פ היוצא לנו להלכה לפענ"ד דכשהיחיד מתחיל הלחש יחד עם הש"ץ אזי אין צריך למהר לגמור קודם ויכול שפיר לענות אמן אחר ברכת כהנים ויברכך, אבל כשמתחיל לפני הש"ץ או לאחר מיכן אזי באנו בזה למחלוקת שבין הב"ח והט"ז כמבואר בא"ר ובפרמ"ג ובזה הדעת נוטה דעדיף להיות בזה שב ואל תעשה וישתוק. ובספר ברכת הור"י ט' סעי' ח' כתב: יחיד המתפלל שמונה עשרה ועומד בין ברכת הודאה לשים שלום לא יענה אמן אפילו על ברכת כהנים אלא ישמע ברכתם ויתכוין לצאת באמן של הציבור ע"י שומע כעונה עיי"ש מקור דבריו.

התחיל ברכה ג' בימים נוראים ובשאר ימות השנה

האם יאמר קדושה עם הש"ץ

כתב בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ב סי' מ"ט: נשאלתי במי שמאריך בימים נוראים בתפלת הלחש ובעמדו באמצע ברכת קדושת ה' כגון בוכן תן פחדך או תן כבוד או ובכן צדיקים הגיע כבר הש"ץ למחיה המתים ומתחילים קדושה אם מותר לו להפסיק ולומר איתם קדושה היות ועומד הנהו עוד באמצע ברכה ג' ועוד לא אמר בא"י המלך הקדוש וכו', וא"כ אף אנן נפסוק וכו', דלא נקרא שעומד במקום אחד עם שליח ציבור דהשליח ציבור סיים ברכה ב' של מחיה המתים והגיע לתחלת ברכה ג' שתחילתה קדושה ואילו הוא כבר הפליג לאמצעה אשר ארוכה היא בימים נוראים וגמר את ה"אתה קדוש" עד "יהללוך סלה" שתכנה מעין הקדושה והפליג ממנה, ולגמרה שחוזרת למעין זה והיא "קדוש אתה" וגו' עדין לא הגיע, באופן שאין קשר לא לפניו ולא לאחריו, ולא עוד אלא שהתוכן של הענינים האמצעיים שעומד בהם אחרים הם לגמרי, והגע בעצמך איזה שייכות וקשר יש להגיד קדושה באמצע אמירת ובכן תן כבוד לעמך או באמצע ובכן צדיקים, ושנחייב אותו שלאחר אמירת הקדושה יחזור שנית לראש הברכה ג' ולהתחיל אתה קדוש יחד עם הש"ץ בודאי לא עולה על הדעת שהרי יצא שכל שמות הקודש המרובים שאמר עד כה יהיו לבטלה וכו'. זאת קמודינא במה שנשאלתי בעל כל ימות השנה וביחיד שהתחיל להתפלל בלחש עם הש"ץ ורק שכח והתחיל אתה קדוש עד יהללוך סלה והש"ץ הגיע אז למחיה המתים דכל כגון דא נראה שהיחיד יכול לומר קדושה עם הש"ץ ולאחר מיכן יתחיל שנית תחילת אתה קדוש יחד עם הש"ץ. ובספר אשי ישראל בתשובות הגר"ח קניבסקי שאלה ק"נ כתב: סי' ק"ט סעי' ב' המתפלל בשוה עם הש"ץ יענה לקדושה, ויל"ע אם התחיל כבר ברכת אתה קדוש ועומד קודם בא"י הא-ל הקדוש האם יכול לענות לכל הקדושה ולאחר מכן לחזור ולהתחיל שנית אתה קדוש, תשובה: יכול.

הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א

ראב"ד "העדה החרדית" ירושלים

תפלת הדרך לבית שמש או בני ברק

הדין שיכול לברך בנוסח תפלת הדרך המקובל, אבל מספק לא יחתום בשם].

ומיהו מירושלים לבני ברק נוהג אני לברך נוסח תפלת הדרך הארוך ומעומד דוקא, ומבקש אני מנהג המכונית לעצור ואני יוצא ומברך מעומד, ותפלת הדרך היא סגולה נפלאה להנצל מכל פגעים, וצריך לברך לכתחילה תוך הילוך פרסה מהעיר, ונהגו לברך ביוצא מעיה"ק לפני שער הגיא, שרק אז שכבר א"א לראות בתים משני צידי הכביש נקרא שיצא מחוץ לעיר, ומיהו יש שסוברים שמיד בתחילת הכביש הראשי סמוך לגבעת שאול כבר נקרא שיצא חוץ לעיר שכיון שאין הבתים על הכביש רק במרחק ממנו, אין הכביש כחלק מהעיר רק הוא כמקום בפנ"ע ומדקדקין להזדרז לברך מיד כדי לינצל מסכנת דתאונות דרכים שמצוי כבר מיד.

וצריך ליזהר בברכה מפני שבדרך צריך שמירה מיוחדת, ויש נוהגין להשתדל אם אפשר לברך הברכה סמוך לברכה אחרת והיינו לברכת הנהנין שלאחריה או לאשר יצר, אבל גם בלי זה מותר לברך וכמבוי במ"ב (סי' ק"י סקכ"ח), ומיהו יש מקום לומר שלא לדקדק בזה שתהא סמוכה לחברתה שאז נראה שמכוין לברכה, ויש חוששין שבזמנינו אין צורך, והוא בחשש ברכה לבטלה, משא"כ בנוסח המקובל ואינה סמוכה י"ל דהוי כתפלה ואין לחוש, וכמש"כ הפר"ח יו"ד (ס"ס ק"י) בדיני ספיקות דמותר לומר תחינה ולחתום בא"י שומע תפלה, ורק אם מכוין לברכה אסור.

גנזי הלכה

הגה"ק סבא קדישא רבינו שלמה אליעזר אלפנדארי זלה"ה, מגאוני הדורות האחרונים ומתקיפי ארעא דישראל, נולד בקושטא בשנת תקפ"א לערך לאביו רבי יעקב אלפנדארי זצ"ל, שלשלת יוחסין 'משבט יהודה ממשפחת בצלאל'. כבר בצעירותו נודע כגאון מופלא ושקדן עצום, וביראתו אשר קדמה לחכמתו. וכך בעודו צעיר לימים הקים עבורו הגביר סי' אברהם פואה ז"ל ישיבה, אליה נתקבצו תלמידי חכמים רבים כאשר רבינו עומד עליהם כראש ומנהיג. משיבה זו יצאו גדולי תורה מופלגים אשר נודעו לאחר מכן כחכמים בעלי שם.

בשנת תרנ"ט כאשר נתפנה כסא הרבנות בדמשק נתמנה רבינו כחכם באשי וראש הרבנים בדמשק, במשרה זו כיהן עד שנת תרס"ט. בשנת תר"ע עלה לארץ ישראל ונתיישב בצפת שם נכחר לראש ומנהיג עד שנת תרע"ח. את שנותיו האחרונות בילה בקדושה וטהרה בעה"ק ירושלים ת"ו שם נפטר בשיבה טובה ומופלגת ביום כ"ב אייר תר"ץ. על מצבתו נחרת: "בקבר זה מקור חכמה נקבר ועולם בא בעורון, כואו בני ציון ובמיריות עליו תלילו בשברון, כי חק ספוד ובכות עלי מקום בו נקברו לוחות וארון, ה"ה רבינו הגאון הגדול שר התורה מקור הבינות, ושמעו הלך בכל המדינות, צדיק יסוד עולם, מרן שלמה אליעזר אלפנדארי זצ"ל, משבט יהודה ממשפחת בצלאל. עלה לישיבה עליונה למנוחה שאננה זקן ושבע ימים ביום ג' כ"ב אייר שנת התר"ץ".

כתבים רבים הותיר רבינו אחריו בכת"י, מהם נדפסו אחר פטירתו: שו"ת מהרש"א (ירושלים תרצ"ב); שו"ת הסבא קדישא, ג' חלקים (שם תשל"ג-ד'); לימוד זכות' בדין אתרוג המורכב (שם תשל"ב); אפקעתא דמלכא' בעניני שביעית בזמן הזה (שם תשל"ט); אש"א עיני הגהות והוספות למערכות בעל דברי אמת, נדפסו בחלקם ע"י מכון ירושלים (שם תשל"ז). אמנם רבים מכתביכותיו עדיין נותרו בכת"י, ובפרט חיבורו הגדול 'ויקהל שלמה' המכיל זכרונות מערכות וכללים בכל מקצועות התורה. לפנינו מערכה בדני תפלת תשלומין מתוך חיבורו כת"י הגנ"ל הנמצא בשלבי עריכה יחד עם שאר כתביו ע"י מכון אהבת שלום בירושלים ת"ו. בעריכת והתקנת כתה"י לדפוס השתתפו הרב אשר זינגר שליט"א והרב אליהו אבו שליט"א, תשואות חן להם.

[חולה שנאנס ולא התפלל אם מתפלל תפלת תשלומין]

כתב הר"ד אבודרהם בתפלה של חול דף ז' וז"ל: ויש שהם פטורין לעולם בכל המצוות כגון חרש שוטה וקטן, ויש שהן פטורין לפי שעה כגון החולה והעוסק במצות והסומא. החולה שאינו יכול לכיין דעתו פטור מן המצות הצריכות כונה. ואם הכביד חוליו, לפי כובד חוליו יהיה פטורו, ותנן' חולין ומשמשיהם פטורין מן הסוכה. והעוסק במצוה פטור מן המצוה, ותנן' חתן פטור מק"ש בלילה הראשון, ותניא' ר' יעקב אומר כותבי ספרים תפילין ומזוזות ותגריהן ותגרי תגריהן וכל העוסקין במלאכת שמים לאתווי מוכרי תכלת פטורין מק"ש ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה, וכן מי שמתו מוטל לפניו והמשמר את המת' והסומא, ע"כ. ונ"ע שו"ת מהר"ם בר ברוך הנד"מ ק"ק סי' ר"א ותע"ד. וי"ל דלפי הסכמת האחרונים דעוסק במצוה דא"צ לתשלומין, אי ה"ה כן גם בחולה, דיש לומר דחולה כיון שהוא רק אנוס הרי כתב הרמב"ם פ"ג דתפלה ה"ח דבשוגג או שהיה אנוס או טרוד דמשלם אותה תפלה בזמן תפלה הסמוכה

הגאון רבי שלמה אליעזר אלפנדארי זלה"ה

בעל שו"ת סבא קדישא

לה ע"כ, הרי דגם כשהיה אנוס יש תשלומין. ואעפ"י דבאנוס אינו מפורש בש"ס, הרי כתב הכסף משנה שם דסובר רבינו דהיינו דוקא כשביטל במזיד, ע"כ. וכ"כ הטוש"ע סי' ק"ח. וכ"כ הר"ד אבודרהם גופיה לקמן דף ל"א וז"ל, ודוקא אי טעה בשוגג או שהיה אנוס או טרוד אבל במזיד אין לו תקנה, ע"כ. וכ"כ סמ"ק. וא"כ נראה דה"ה לחולה דמאי דפטור הוא משום דהוי אנוס. וכן נראה מדין קרבן פסח דאנוס חייב בתשלומין וכן הדין שם גם בחולה וכמ"ש הרמב"ם פ"ד מהל' קרבן פסח ע"ש. אלא דמהתם יש לדחות דשם גם באנוס דהיה עסוק במצוה דחייב בתשלומין. אמנם מדכתבו כל הפוסקים בסתם דבאנוס דחייב בתשלומין דגם בחולה נמי דבעת חוליו דהוא פטור דאם נתרפא דיש לו תשלומין בתפלה הסמוכה.

וראיתי באורחות חיים הל' תפלה דף ט"ז דכתב וז"ל, כתב בעל השלמה בשם הגאונים ז"ל, אדם שנאנס בחולי או שהיה חבוש, מתפלל אחר אנוסו ומשלים תפלותיו, ע"כ. ונראה דהגאונים האלו ס"ל דיש תשלומין גם לתפלות הרבה ואף שאינו סמוכה, ומינה דגם לסברת האומרים דליכא תשלומין כי אם לתפלה הסמוכה דגם בחולה וחבוש דיש עכ"פ לתפלה הסמוכה לה.

וראיתי לרבינו יונה פרק תפלת השחר' דכתב וז"ל, ואומרים רבני צרפת ז"ל דדוקא כשטעה ושכח תפלה אחת יש לה תשלומין, אבל אם טעה ולא התפלל ערבית ומנחה אינו מתפלל שלשה אלא שתיים, אחת של שחרית ואחת של ערבית, שאין התשלומין מועילין אלא לתפלה אחת. ויש מפרשים שאפילו לא התפלל תפלות הרבה לכולן יש תשלומין. והם אומרים שמי שהיה תפוס או חולה, כשיצא מבית האסורין או שנתרפא שיתפלל כל התפלות שהפסיד. ואין דעת מורי הרב נוחה בזה, אלא הנכון כמו שאומרים רבני צרפת, והוא ג"כ דעת רבינו משה, ע"כ. והביא דבריו מרן בית יוסף סי' ק"ח, ע"ש. הרי מפורש דגם כשהוא אנוס שהוא חולה וחבוש דיש תשלומין, ורק מאי דאפליגו אי יש תשלומין לכל התפלות או דוקא לתפלה אחת.

ולפי זה נראה שמ"ש הרב שבלי הלקט בדף י"ד וז"ל: שדר רב נטרונאי גאון, חולה שנאנס ולא התפלל, לאחר שנתרפא אינו צריך לחזור ולהתפלל מה שהפסיד, שהתפלות אינם אלא כקרבן, עבר יומו בטל קרבנו, ואין עליו עון בדבר זה, עכ"ל. כונתו הוא דלא יש תשלומין לכל התפלות, ולאפוקי ממאן דס"ל הכי, אבל לתפלה הסמוכה מיהא יש תשלומין, ולשאר תפלות שהפסיד שאין תשלומין אין עליו עון משום דכיון דהיה אנוס הוא פטור. וא"כ גם הר"ד אבודרהם לא בא אלא לומר דאם הוא חולה דהוא פטור משום דהוי אנוס, אבל לא דבר מענין התשלומין דעכ"פ לתפלת הסמוכה יש תשלומין לכ"ע אף דהוי אנוס, וכמ"ש הרב בדף ל"א ה"ל דגם באנוס יש תשלומין.

ומצאתי לדברי הר"ד אבודרהם הם מ"ש בתשובות הגאונים סי' ק"ח, וששאלתם חולה שאין יכול להתפלל, יקרא ק"ש ויתפלל מיושב, ואם כבד עליו החולי הוא ומשמשיו פטו' דגמרינן לה מסוכה דחולה ומשמשיו פטו', ע"כ. וראיתי שם להמגיה באיי הים דזהזכיר דברי האורחות חיים בשם בעל ההשלמה שאחר אונסו משלים תפלותיו, וכתב מה שאין נראה בתשו' זאת מהראיות האמתיות שהביא שחולה ומשמשיו פטו' מן הסוכה, ע"כ. ולדידי לק"מ, שתשובה זו לא דברה כי אם רק דכיון דמצטער הוא לא הטריחוהו להתפלל ואין עליו שום עון שלא ביטל אלא מחמת אונס, אבל לאחר שנתרפא אי יש תשלומין לא דבר בזה, ויכול דס"ל כמ"ש בעל השלמה ורבינו יונה, ומכיון דלא מצינו חולקים על דבריהם ואדרבא גם הפוסקים האחרים סתמו דבריהם וכתבו דאנוס יש תשלומין, לית לן לאפושי בפלוגתא. וכן נראה מדין הבדלה במוצאי שבת בט"ב דמבדיל אח"כ, ואף שהוא מתורת תשלומין וכמ"ש במ"א, ואף שאין לך אונס גדול מזה דאסרוהו חז"ל להבדיל.

אלא דעדיין צריך לבאר מ"ש אנוס דיש לו תשלומין ואילו גבי אונן וגם בהיה

תשובות וחידושים מכת"י רבותינו נ"ע

עורך: הרב שלום הלל

עסוק במצוה דאין צריך לתשלומין, דנראה דגם אנוס הוי דומיא דאונן דמדמו לחגר ביום ראשון דפטור מתשלומין" וה"ה נמי לאנוס, וכמתבאר כן מדין נטמא בליל ראשון דאע"ג דנטהר ביום פטור מתשלומין וכמ"ש הרמב"ם פ"ב דחגיגה ה"ה ע"ש.

וראיתי להפנ"י בחידושויו לברכות דף י"ט מהספר" דכתב וז"ל, אלא דלפי זה לא הוי שייך הר' מילתא אלא בשכח בשוגג משא"כ שלא התפלל מחמת אונס לא שייך לדמותו למזיד [אפילו] לאחר כמה תפלות. ובזה היה נראה לי טעם רבני צרפת שהביא רבינו יונה ז"ל שמי שחלה ולא התפלל כמה תפלות יש לו להשלים את כולם כשיתרפא, ונראה דהיינו מטעם דפרישית. אלא דמלשון הש"ע לא משמע כן, שאין מחלק כלל בין שוגג לאונס דבכל ענין אין תשלומין אלא בתפלה הסמוכה, ולפי"ז הדרא קושיא לדוכתא דטעמא דמילתא לא ידענו וצ"ע. מיהו בעיקר הדין דפשיטא להו להפוסקים דאנוס כגון חולה חייב להתפלל לתשלומין, לא ידעתי מהיכן למדו כן, דהא מכולה סוגיא דשמעתין ומברייתא לא נזכר אלא טעה דהיינו שוגג, ומשמע דאנוס רחמנא פטריה ופטור מתשלומין. ובאמת דביו"ד סי' שמ"א⁴² פי' להדיא דאונן פטור מתשלומין, וכתב שם הט"ז⁴³ משם הפרישה דה"ה למי שעוסק בצרכי צבור, והוא חולק בזה, משמע מיהא דבחולה פשיטא להו וכמ"ש רבני צרפת. ולענ"ד צ"ע דהא אפילו בתשלומי שוגג מסקינן לעיל דאין לו שכר תפלה בזמנה, ולענין אונס הא אמרינן בכמה דוכתי חשב לעשות מצוה ולא עשאה נחשב כאילו עשאה, ומלבד זה וכו', ע"כ.

וכ"נ מלשון שבלי הלקט דף י"ד וז"ל, מצאתי מפרשים אם טעה ולא התפלל שחרית וגם במנחה לא נזכר הוי ליה כפשיעות ואינו מתפלל אותה בערבית, ע"כ. והנה מה שרצה לתת טעם לדברי הסוברים דאין תשלומין כי אם רק לתפלה הסמוכה משום דאפילו שוגג הוי כמזיד, ועפי"ז יצא לדון דבאנוס גם הם מודים דיש תשלומין לכמה תפלות אלולא משמעות הש"ע דאף באנוס. אף שלכאורה היה נראה לסייע מלשון הר"ן דפי' ע"פ שכתבתי במ"א. אמנם נראה דהא ודאי לא ניתן ליאמר, דמאן דס"ל דאין תשלומין כי אם בתפלה הסמוכה ולא יותר הוא גם כשהוא אנוס, וכמ"ש הרמב"ם פ"ג דתפלה⁴⁴ דבשוגג או שהיה אנוס וכו' משלם אותה תפלה בזמן תפלה הסמוכה לה ע"כ, דמבואר דגם אנוס כדין שוגג ואין תשלומין כי אם באחת בזמן תפלה הסמוכה לה דוקא. גם הסמ"ג עשין י"ט כתב דאם לא התפלל במזיד אין לו תקנה אבל אם שגג או נאנס יש לה תשלומין וכו', וסיים שם ואם טעה בשתיים פי' רבינו משה ורבינו שמואל שאינו משלם אלא האחרונה, ע"כ. ובדאי דהוא גם באנוס דקאמר מתחילה דהוי דינא כשוגג.

וגם מרן' בש"ע⁴⁵ הגם דבסעי' ד' כתב דאין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה בלבד שאם שגג או שחט, לישנא דגמ' נקט וה"ה גם בנאנס, וסמך עמ"י בריש הסי"י דכתב טעה ולא התפלל שחרית דמתפלל מנחה ב' וכו' ע"ש שגם בנאנס שהוא דוקא תפלה אחת, ורק דמפני שי"א דלישנא דגמ' לאו דוקא לכן לאפוקי סברת הי"א ביאר הדבר, אבל ודאי כיון דהוא בדוקא אנוס ושוגג דינם שוה.

והיותר תימא שלא דק בדברי רבינו יונה שהביא מרן בית יוסף וז"ל: אבל ה"ר יונה כתב שי"א שאפילו לא התפלל תפלות הרבה יש לכולן תשלומין, והם אומרים שמי שהיה תפוס בבית האסורים או חולה, כשיצא מבית האסורים או כשיתרפא יתפלל כל התפלות וכו'. דמבואר דמשום דס"ל דלישנא דגמ' דל"ד דמפני זה הוא דגם בבית האסורים וחולה דישלים ג"כ. ומ"ש הרב פנ"י דטעמא דמלתא לא ידע דכיון דמדין תשלומין הוא מאי שנא תפלה הסמוכה ומאי שנא לאחר ב' תפלות והצ"ע, נראה דכבר ביאר הטעם הרמב"ם והטור דהוא מפני שכבר [עבר] זמנה, דר"ל דתשלומין הוא מתקנת חז"ל לא תיקנו כי אם רק כשעבר זמן אחד ותו לא. וכ"כ תוס' ריה"ח ותוס' הרא"ש שם בברכות בשם רשב"ם שלא אשכחן שתיקנו חכמים כיון שעברו ב' זמנים של תפלה ע"כ. וזה פשוט וא"צ להאריך עוד בזה.

- לשון הגחיד"א בס' שם הגדולים ערך 'מהר"ר אהרן אלפאנדרי'. 2. ביניהם נודע הגאון רבי חיים חזקי' מדיני זלה"ה בעל שדי חמד. על ישיבה זו כותב הג"ר יצחק אקריש ז"ל (אשר נמנה גם הוא על חכמי הישיבה) בהקדמת ספרו קריית ארבע, ירושלים תרל"ז: "זה ינחמני בשבעה דנחמתא, כי זכני ה' להיות מיחידי ישיבת הקדש הגביר סי' אברהם פואה זלה"ה, צדיק כתמר הכא תרגמו נהוריתא, שזכה וזיכה את הרבים, דקביע ליה דזוכתא בנין נאה וכותלי בית המדרש מלאים כל טוב, בית מלא ספרים, והיה כל מבקש ה' לאסוקי שמעתא עייל בלא בר לתור ולחפש ולצלול במים אדירים". 3. סוכה כ"ה ע"א. 4. ברכות ט"ז ע"א. 5. סוכה כ"ז ע"א. 6. ברכות י"ז ע"ב. 7. שם י"ח ע"א. 8. דף י"ח ע"א מדפי הרי"ף. 9. ענין תפלה סי' נ"ד. 10. חגיגה ט' ע"א. 11. בתוס' ד"ה טעה. 12. סעי' ב'. 13. ס"ק ה'. 14. ענין תפלה סי' נ"ג. 15. הל' ח'. 16. סי' ק"ח. 17. סעי' א'.

חכמי ורבני בית ההוראה

שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום"

שאלות שונות בהלכות תפילה

מצוי בתפילת ערבית דאם לא התחיל בשוה ממש עם החזן צריך להמתין לקדיש תתקבל כמבואר שם ובזה לא מצינו דנזהרין בזה. יורונו המורים ושכמ"ה.

תשובה: בשחרית ובמנחה יכול להתפלל במתינות ע"י שיתפלל עם חזרת הש"ץ ויאמר קדושה עם הצבור ויגמור רוב שמו"ע עם חזרת הש"ץ, וזה נחשב לו כתפלה בצבור לדעת הרבה ראשונים ואחרונים.

ובתפלת ערבית אם יכול לשמוע ממנין אחר מותר לו להתחיל כמבואר במשנב"ב שם ס"ק ה', אבל בלא"ה צריך להמתין ולהתפלל אח"כ, וצ"ע על מה סומכים העולם להקל בזה.

שאלה: בסי' קי"ג ביאווה"ל ד"ה הכורע הביא דהמגן גבורים דחוק למצוא טעם למנהג שנהגו העולם לכרוע בברכו דהוי בכלל מוסיף על הכריעות, ובביאווה"ל שם הביא לזה סמך מדה"י. והנה מצינו בזה מנהגים חלוקים דיש פוסקים שכתבו דלא יכרע ויל"ע לענין מעשה בזה. וכן יל"ע לענין ברכו כשעונין על המברך בתורה.

תשובה: בספר אור לציון ח"ב (פ"ה סעיף י"ג) כתב שמנהג בני ספרד שלא לכרוע, כמו שמשמע קצת מהשו"ע. אמנם כמה פוסקים כתבו שנהגו לכרוע קצת בברכו, ולא חששו למוסיף על הכריעות, והובאו דבריהם בס' הלכה ברורה (סי' נ"ז בביה"ל ס"ק ב'), ובספר פסקי תשובות ח"א (סי' קי"ג הערה 41), ומי שנוהג כך יש לו על מי לסמוך. ונראה דאם מתפלל במקום שיש להם מנהג אחר ממנהגו יעשה כמהגם.

שאלה: בשו"ע סי' ק"ט כ' דמי שנכנס לביהכנ"ס ומצא ציבור מתפללין אם יוכל לגמור השמו"ע קודם שיגיע הש"ץ לקדושה יתחיל ואם לאו לא יתפלל, ובביאווה"ל שם ד"ה הנכנס נסתפק במי שמדרך טבעו להאריך בתפילה ואינו יכול לסיים עד קדושה אם מותר להתחיל עם הציבור דאפשר דדוקא כשכבר התחילו הציבור דלא נחשב תפילת הציבור גמורה ונשאר בצ"ע, ויש לענין לענין מעשה דהדבר נוגע הרבה למעשה.

תשובה: מנהג העולם להתפלל אעפ"י שידע בודאי שיפסיד קדושה כיון שכעת יש עליו מצוות תפלה בצבור ואין מעעבירין על המצוות, ובסימן צ' במשנב"ב (ס"ק ח') כתב בשם האחרונים שאין מעעבירין על מצוה קלה אפי' שע"י ידחה מצוה חמורה

ממנה לדעת חלק מן האחרונים, וגם דאז יהיה אנוס ופטור מלענות. וכן הכריעו האחרונים, עיין ערוה"ש (סי' ק"ט סעי' ה'), ובספר דינים והנהגות (פ"ד ס"ק כ"ב) בשם החזו"א, ובס' אבני ישפה (עמו מ"ח) בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א.

שאלה: בשו"ע סי' ק"ט ס"ב כתב דאם מתחיל להתפלל בשוה עם הש"ץ כשיגיע עם ש"ץ לנקדישר יאמר עמו מילה במילה כל הקדושה וכן יאמר עמו מילה במילה ברכת האל הקדוש, ובמ"ב כ' פי' שיאמר עמו לדור דודר כמו שאין החזן. ויל"ע במי שמנהגו שגם החזן או' אתה קדוש ונמצא בציבור שאין החזן לדור דודר האם יאמר עמו הנוסח דלמנהגו אין תופס ברכה כזו או דאין זה מעכב [ונעוד] יש לדקדק בדברי השו"ע דמשמע דהך הקדושה וברכת אתה קדוש ושומע תפילה ומודים יאמר עם החזן ולא כל התפילה ולכאוי בשביל שיועיל לו גם לתפילה בציבור צריך שיתפלל כל התפילה עם החזן דאז משותף עם הציבור ומשמע לכאו מדברי השו"ע דבכל גוונא לא יחשב תפילה בציבור וצ"ע].

תשובה: עיין פסקי תשובות (סי' ק"ט סעי' ב') שכתב דמשנה ברורה כתב דיאמר עם הש"ץ לדור דודר, ובאשל אברהם (בוטשאטש) כתב שנכון יותר לומר אתה קדוש. ונראה שאינו לעיכובא איזה נוסח יאמר, ולכך יאמר הנוסח שהוא רגיל בה, רק יראה לסיים הברכה עם השליח ציבור. ומה שכתב השואל דבשביל שיועיל לו לתפלה בצבור צריך שיתפלל כל התפלה עם החזן. עיין רמב"ם פ"י מתפלה הט"ז משמע איפכא.

שאלה: בענין ברכת תפילת הדרך מצינו הנהגות שונות לענין הברכה בנסיעה מירושלים לבני ברק וכיוצא בזה וברצוננו לדעת לענין דינא את הדרך אשר נברך בה. יורונו המורים ושכמ"ה.

תשובה: הגר"ע הדאיה והגר"א ענתבי סקא ורבי יעקב עדס דצוק"ל הורו דבזמן הזה שאין סכנת דרכים של חיות רעות ולסטטים אין לברך תפלת הדרך בשו"מ כשנוסע מעיר לעיר. אמנם חכמי בבל הגאונים רבי' סלימאן חוגי עובדי ורבי ניסים כדורי ורבי יעקב מוצפי דצוק"ל הורו שצריך לברך גם בזמן הזה. ועיין אור לציון (פי"ד הלכה מ"ב) שהכריע שלא לברך. וכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא בזה קי"ל דסב"ל. ודין תפלת הדרך כדין ברכת הגומל.

^[1] ונראה שיש להקדים את שאלת הציבור

^[2] ונראה שיש להקדים את שאלת הציבור

^[3] ונראה שיש להקדים את שאלת הציבור

^[4] ונראה שיש להקדים את שאלת הציבור

ביני עמודי

בדין הנכנס לביהכ"נ ומצא ציבור מתפללין, ובאם שמיעה ועניה לקדיש וקדושה הוא חובת כל יחיד ויחיד
התפלה עצמה

או שחובתה נגזרת רק מכח הציבור ומרצונו להצטרף לציבור

ולמה לי שיהא גם הוא "מתפלל" עם הציבור. ונראה לענ"ד שנתכזין בזה ליסד יסוד חשוב לענין קדושה ושאר דברים שבקדושה הקבועים בתוך התפילה אף לרב הוא וקו" לריב"ז, דייחיד המתפלל בביתו אינו אומר קדושה אל רק משום דבעינן שיהא במקום דשכינה שריא שם וליכא, אלא שאינו מתחייב כלל באמירת קדושה כיון שאינו "מתפלל עם הציבור", דתנאי הראשון להתחייב כלל באמירת קדושה הוא "הציבור" ורק בהתאספותם יחדיו ושכינה שריא ביניהם נתחייבו גם באמירת קדיש וקדושה ושאר דברים הנגזרים מתוך שהם ציבור. ומיניה דאף לרב הוא אף אם אותו יחיד ימצא בתוך ציבור המתפללין אם לא יהא בדעתו להצטרף עמהם לתפילה כיון שהם עצמם אינם עומדים בקדושה פשוט שאותו יחיד לא יוכל לומר הקדושה כיון שלא נצטרף עם הציבור ומיניה שלא נתחייב בקדושה זו, ודו"ק, ולהלן וכריך דבר זה מכמה מקורות.

הכרח גמור ליסוד הר"ל מדברי רבינו חיים תלמיד הרשב"א בשם מורו ושכן הורה הרמב"ן
ואם כנים הם הדברים א"ש גם לשון המשנה דמגילה "דאין עוברין לפני התיבה בפחות מעשרה" ונתלקו האשונים אם משום הקדושה שבתוך התפילה, אם משום שהעובר לפני התיבה מוציא הרבים ידי חובתן, עיין להם. ולדברינו איתנהו תרזווייהו בלשון זה "דאין עוברין לפני התיבה" שהרי גם תפילת החזן שהוא שליח "ציבור" וגם הקדושה הנאמרת בתוך תפילת הש"ץ נגזרין מתוך שנתאספו יחדיו ציבור של עשרה, ואך ורק התאספותם יחדיו להיות ציבור היא המחייבת לענות הקדושה ולענות לכל אמן ואמן של ש"ץ ושלא להתנתק מן הציבור וכל שאר דינים שנאמרו על ציבור, אבל יחיד המתפלל בביתו מעולם לא נתחייב בשמיעת החזרה מן הש"ץ ובאמירת הקדושה כיון שהוא יחיד, [אך שפשוט שיש ענין גדול לענות קדיש וקדושה ושאר אמונים בכל יום, ועל ביטולם אנו מתוודים, אך להתחייב בדבר לא שייך רב הצטרפות עם הציבור, ולא]

ויסוד זה למדתי מהלכה תמורה דכ"א. שפסקה גדולי הפוסקים והובאה להלכה במשנה ברורה (סי' ק"ט ס"ק א') ושם אמר'ש מרן: הנכנס לביהכ"נ ומצא ציבור מתפללין וכו כתב במשנ"ב: "ואם רוצה לצאת להתפלל בעזרה חוץ לביהכ"נ מתפלל ואין צריך להמתין". ומקורו משע"ת (סי' ס"ק א') שהעתיק כן מספר ברכי יוסף, וכן הביא מקורו מכת"י מהר"י צמח זל"ה' שמצא כן בספר צרור החיים שחיבורו רבינו חיים תלמיד הרשב"א והביא הלכה זו משם מורו הרשב"א ושאמר לו רבו שכן הורה לו מורו הרמב"ן זל"ה".

ורבים תמאו על פסק זה, דבשלמא אדאם דנפסק אלא יכול להתחיל ולגמור קודם שגיע ש"ץ למודים תיפלה ואם לאו אזי תיפלה, וטעמו מדפר' וכו' בברכות שם דאם אינאמרו עם הציבור הריאזת את כולם כורעים והוא אינו כורע נראה ככופר במי שחבריו משתחוין לו, א"ש פסק זה דאם יוצא חוץ לביהכ"נ ומתפלל שוב אין צריך להמתין דאף אם יגיעו למודים והוא בתפילתו לא יראה ככופר כיון שאינו עמקן, אך ארא דכתבו דין זה גם אמר'ש שם לגבי קדושה או קדיש תמאו מאד, דמה יועיל לו ויפסד לו שיתעורר אם יצא לעזרה, וכן שאין בהם הענין שיארה ככופר אלא שעליו החיוב לענות לקדיש ולקדושה ועדיף ליה אפי' מתפילה בציבור, ואם יצא לעזרה יפסדי ענייתם, ואיך אפשר להתיר לו: או ויתפסד לו לתמזה דאם היתירו לו להפסיק מציאה טעם שוב מה ענין שיצא לעזרה, ישאר לעמוד על מקומו ויחלץ וילא יענה עמקם, שהרי בדברים אלו אין לחוש לא שהיאר ככופר שהרי אין עושין תנועה מסויימת הניכר מזה שעונין עתה לקדושה ולקדיש [לבר שיטה מחודשת והיא שיטת מהרמ"ם בן חביב בחדושינו לסוכה דף ל"ח ע"ב דס"ל דעפי"י מה דקדיל' שיש לדלג באמירת קדוש ושאר עניות דקדושה, ע"כ העומד בתפלתו ואינו מדלג נראה גם ככופר עיי"ש] א"כ יתפלל עמקם אם יענה וישפיר יראה שמהו ענין זה של יציאה לעזרה. עוד יש לתמוה טובא דאם כל דין זה של הנכנס לביהכ"נ וכו' מיירי על אדם שנכנס לביהכ"נ ע"מ להתפלל תפילה בציבור וארא מדדגים לו חשיבות הדברים קודם דהיינו שעניית קדושה וקדיש קודמת לתפילה בציבור וע"כ עליו להמתין, אך מה תתרון נמצא במה שהולך להתפלל בעזרה "שחוץ לביהכ"נ" או עיי"ז מפסיק גם התפילה בציבור וגם הניגון לקדיש שבקדושה, תאמנה, ועדיפות היה לומר לו שיתפלל בביתו ולא יכנס לכל פסקות אלו, [ואין לומר דמיירי בעזרה הפתוחה לביהכ"נ ורואין אלו את אלו, דא"כ חזר דינו להיות כמתפלל עם הציבור ממש ומתחייב לענות הקדיש והקדושה ועליו להמתין עליהם וככל הר"ל (לבר דמודים שיויעל לו עמידתו שם)].

וקודם שנבאר כל הענין בשאר אצעות כאן לשון רבינו חיים בספרו הר"ל ושוב נעלה ונבוא לבאר הדברים, ז"ל, והנכנס בבית הכנסת ומצא ציבור שמתפללין שמונה עשרה, אם יכול להתחיל ולגמור עד שגיע שליח ציבור "למודים" תיפלה, ואם לאו אל תיפלה, ושמתני' למיור הרשב"א כי הוא נוהג פעמים כשהיה הולך לביהכ"נ ומצא ציבור שמתפללין שהיה אומד בדעתו, אם היה יכול להתפלל קודם שגיע שליח ציבור "לאמן של שמונת תפילה" היה מתפלל אלא אם לא היה מתפלל אלא קודם שגיעו עד שליח ציבור לאמן של שמונת תפילה, וכן לא היה מתפלל אלא מתמתין עד שגיע שליח ציבור לאמן וישלים, שכן מצא בירושלמי. [וכונתו למה שהובא בב"י לשון הירושלמי פרק תפילה השח: בא ומצאן מתפללין אם היה יודע שאם יתחיל יגמור עד שלא יגיע ש"ץ לענות אחריזי אמן תיפלה ואם לאו אלא יתפלל, באיזה אלא אומר, פליגי ביה תרי אמוראי, חד אמר באמן של האל הקדוש, וחד אמר באמן של שמונה תפילה, וחד פליגי כאן בחול כאן בשבת, ע"כ וטעם חילוק בני אמונים אלו מהטאר כתבם הב"י בספרן סו"י עיי"ש, והעתיקו ללשון הירושלמי הזה התוס', הראש והמרמזי בפ' מי שמתו, ועי"ז רבינו הטור לא כתבו, וכתב הב"י שניאה הטעם דכיון דחזיון בגמי דין דלא מצינרין שיגמור אלא עד שלא יגיע לקדושה או למודים משמע דאתרן אמינא לא חיישנן ספי במשאר אמינים ועיי"ש עוד בב"י שהביא דמדברי תרומת הדשן נראה דנקטינן כירושלמי, עיי"ש מה שהאריך, עכ"ז בשריע' הנה עתיק מרן לזין אז: אבל הרמ"א דברכי' ובהגהתו לשו"ע שם הביא לזין אז: ועתה נתברר לן דאך דעת הרשב"א כן שאל לו להתפלל אם יפסיק לאמינים אלו] ועוד היה אומר ז"ל דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים לא לאמן של שמונת תפילה דוקא המתפלל בבית הכנסת, אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין: "הגע עצמך אי רצה ללכת לביתו בעוד ששליח ציבור מתפלל הכי נמי דאינו רשא, הא ליתא, וכטם שאם יצא לילך לביתו, כך אם יוצא לעזרה להתפלל הרשות בידו". וכן אמר לי שהורה לו הרמב"ן ז"ל עכ"ל.

ונהנ יש מחבירי הספרים בזמנינו שטעו על לשונו הר"ל כמצואי של רב, שהרי בפירוש כתב דין זה דוקא אמרדים הדתם הוא טעמ' משום שיש להם נראה ככופר ומעיל לו היציאה לעזרה, אבל לעניית קדיש וקדושה פשיטא ליה שאין לצאת ומחוייב בענייתן, ועיי"ש שנתקשו מאמן דשומע תפילה, ונתחקו לומר שלאו דוקא קאמר ושאר דחוקים שאין להאריך בהם. ועיין להם עוד שכתבו בדמאב נראה מס' צרור החיים הר"ל דס"ל להתפלל עם חזרת השליח ציבור לא חשיב כמתפלל בציבור כלל, ואי לאו היה קראי רשא לצאת מרחץ ויחלץ לבדו, וה מבטל בזה תפילה בציבור.

עיי"ש שהאריכו להוכיח עפי"ז דלא כמ"ש בספר צרור החיים.

וכל דברים איהם אינם אלא בוראכ, ואחר המהיאר רבתי היאך מלאא ליכם מחמת איהז קשויית או אי הכנת דברי הראשונים לבוא ולהכריע בזה לפוסקים גדולי האחרונים שהביאו לפסק הלכה זו לכל הנאמר בשו"ע שם דהיינו קדושה, קדיש, אמן האל הקדוש, אמן דשומע תפילה, ומס' הלכה זו קטנם עבה ממתנתיו וידעו גם המה להשיב על תמיהות המקשים. ואלו הם שהביאו לזין לה בסתם, מהר"י צמח בהגהותיו לשו"ע כת"י, הברכ"י סי' ק"ט שם, וכו"ה בסידור בית עובד (דיני קדושה ומודים אות י"ז), המגן גבורים (אלף המגן סק"ב), השע"ת (פס"א), המשנה ברורה (סק"א), וכף החיים (ס"ק טו').

וקודם שאשיב על דבריהם אכתוב מה שעלתה להם בהבנתם, והוא דלעולם פשוט וברור שאם יודע שיש ספיקם עם ש"ץ לקדושה או לא ימתין ואל תיפלה, וגם לא יועיל להתפלל מה שיצא לעזרה שהרי מחוייב הוא לענות ענייתם ולא מה שהתירו לצאת לעזרה היינו במודים שבוה לא יהא נראה ככופר, וכן אמן דשומע תפילה אין לחוש כל כך אם לא יאמרנו בציבור. אלו תורף דבריהם.

וכל דבריהם צ"ל עי, תחלה, שאל הביאור לייש דברי הצרור החיים שאמר לו מורו הרשב"א דכשפעמים היה נכנס לביהכ"נ ומצא ציבור מתפללין היה אומד בדעתו שאם יפסיק להתפלל קודם שגיע ש"ץ [לאמן של שמונת תפילה" היה מתפלל ואם לאו לא היה מתפלל ומתמתין שגיעו ש"ץ לאמן זה ומשלים, ועצ"י, לדבריהם מ"ט לא חש הרשב"א לעניית קדושה ולאמן דהאל הקדוש, וכו' אמן זה לא מפועי באותו ירושלמי שמצא הרשב"א, ווכי קדושה לא מפועיה גם בבבלי וגם בירושלמי, ומי' לא חש לענייתן, ועוד אי היציאה לעזרה היתה רק למודים כדי שלא יראה ככופר, ולאמן של שומע תפילה "דאין לחוש כל כך אם לא יאמרנו בציבור", מ"ט כשהיה אומד בדעתו שלא יפסיק היה ממתין כל כך לאמן זה הרי אין לחוש לה כל כך. ועוד היאך היה המקרה שעליו כתב שבמודים ואמן דשומע תפילה יצא לעזרה, דאי מיירי שבא כשציבור מתפללין בלחש ויודע שלא יפסיק להגיע עמקם ויחזי דשומע תפילה ועי"כ מה עצה טובה קמ"ל שיצא לעזרה, מה עצה טובה קמ"ל לא שפיר לה עצה שילך לביתו, שהרי עי' עצה זו של יציאה לעזרה גם מפסדי תפילה בציבור וגם מפסדי עניית קדושה ואמינים ושאר דברים, ואי מיירי שבא אחר קדושה ואמן דהאל הקדוש, או שהמתין עד שענה לקדושה ואמן הר"ל, א"כ שוב מה עצה קמ"ל שיצא לעזרה או תפילה בציבור לא משכחת ליה [דאי מקום העזרה היה פתוח למקום שמתפללין היה לו להמתין לאמן דשומע תפילה כריש דבריו שם, ובפרט שדימה ליה הרב ש לעזרות אלו למי שרצה לילך לביתו ושם וודאי לא יחשב למתפלל בציבור] ולענות על אמן דשומע תפילה לא יענה, ואי יעלה ביה תפילה בציבור שיע"מ כן נכנס לביהכ"נ.

כמו"כ מה שדקדקו בדבריו והמתפלל עם ש"ץ לא חשיבא ליה תפילה בציבור דא"כ היאך רשא י לצאת הא מבטל תפילה בציבור. ע"ז אומר שפיל עיניך לסוף דבריו שם שהביא להלכה הא דכתב הר"ף' משם רבינו האי דמנהגה דרבנן דן עילי איניש לבי כנישתא ומשכח ציבורא דמצלו בלחשא דמעבכ עד דמסימיו עוד פתח ש"ץ ה שפתי תפתח, ואומר בהדי שליחא דציבורא מילתא מילתא בלחשא ועיני דציבורא נהדי ציבורא, ושפיר דמי וליכא הספקא, ואין דאם מתחיל ביה שליחא דציבורא עולה בידו שפיר גם תפילה בציבור וגם עניית קדושה ושאר אמינים, הרי דתפילה עם ש"ץ חשיב תפילה בציבור לדעתו.

אמנם הנראה לענ"ד ביישוב הדברים, דזה פשיטא ליה לרשב"א דאדמוו בש"ם דאם יכול לגמור תפילתו עד שגיע ש"ץ לקדושה [והוא דין לאמן דהאל הקדוש לדעתו] יתפלל ואם לאו אל תיפלה וימתין

הרה"ג יהודה הלל שליט"א

ראש מערכת "אליבא דהלכתא"

בדין הנכנס לביהכ"נ ומצא ציבור מתפלל, **ועניה לקדיש וקדושה הוא חובת כל יחיד ויחיד**
התפלה עצמה

לענות, או שיתחיל עם הש"ץ מילה במילה, ועיקר כוונתו בריש דבריו לחדש לן שדעת הרשב"א לחוש להאי ירושלמי ולהמתין גם לאמן דשומע תפילה, אף שלא חשו לאמינים אלו בבבלי, והוה שכתב "ואם לאו לא היה מתפלל אלא ממתין עד שגיע ש"ץ לאמן וישלים, שכן מצא בירושלמי", ולא נצרך לומר דינו אאמן דהאל הקדוש, שהרי אם עליו לגמור עד שגיעו ש"ץ לקדושה [שעליה עליו להמתין בין לבבלי בין לירושלמי] שפיר עונה גם לאמן דהאל הקדוש, [וכבר נתקשו גדולי הפוסקים בהאי דינא דהאל הקדוש למאי נפקא מינא, עיין משכ"ב (שם ס"ק ה) כמה יישובים לזה].

ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן יסוד גדול זה שהוכרחו מפיר רש"י דלעיל דכל חובת עניית קדושה וקדיש, ואמנים דהאל הקדוש ושומע תפילה נגזרים רק מכח מה שציבור נתאספו יחדיו ונתחברו להתפלל כיון ששליח ציבור יאמר ששכת שם דכי אמרו שימתין עד שגיע ש"ץ למודים או לאמן של שומע תפילה היינו דוקא במתפלל בביהכ"נ אבל אם יוצא להתפלל בעזרות שחר חוץ לביהכ"נ יתפלל אלא ימתין, אין כוונתו שיויעל לו כן באלו דוקא שהרי אין חילוק בין אמן דשומע תפילה לאמן דהאל הקדוש וקו"י לקדושה כיון שמקורו אחד מאותו ירושלמי. וגם פשוט הוא דאין שום ס"ד לומר דעצה קמ"ל לקדושה ולעזרת ששליח ציבור נראה ככופר, דזה כל בר בר רב יודע שמי שמתפלל בביתו או בעזרות שחוץ לביהכ"נ אין חשש שיהא נראה ככופר שהרי לא נמצא עם ציבור המתפללים אלא כונות הרשב"א לייסד לן י

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

תפילת שחרית בבית הכנסת הגדול בירושלים

עמאם בלחש עולה לו לחובה ותפלה הב' להשלמת ערביה, וכיון שבערביה ליכא קדושה א"כ תיחשב לו זאת להפסק גמור בתפלתו, אלא גם במשלים שחרית במנחה, כיון שתפלה שנופלת בה הקדושה אינה קדושה השייכת לה שהרי מתפלל הוא ועכשיו שחרית, אפשר דחשיב' ליה להפסק, וכעין זה מצאנו פלגות ראשונים גדולה, עיין בבי' (סימן ק"ט) הבא דעת הגאונים (רבינו האי, ברינו הר"ף) בברכות סי' ס"ה (י"ג, ב') דהמתפלל כשיגיע ש"ץ לקדושה אומר עמו נקדישר מלה במלה, וילא מיביעאי אם התפלות שוות אלא שאפי' תפלת היחיד יוצר ותפלת הציבור מוסף, אמנם הרשב"א (בשרת ח"א סי' קנ"ח) פליג עלייהו בתוקף, וכתב: ולענין מה שאמרת ביחיד שהיה עומד בתפלה וכשהגיע לקדוש היו הציבור אומרים קדושה דסידרא אם יכול לומר קדוש עממה או לא, התשובה, דבר ברור הוא שאינו אומר קדוש עממה, ודא לפי שאין סדר הקדושות אחד, ועוד כי לולי שאמר הגאון ז"ל שהמתפלל בשעה שש"ץ יורד לפני התיבה יכול לומר עמו מלה במלה לא היה בנו כח לומר כן, ואף הגאון לא אמר אלא בשעומד במקום אחד עם ש"ץ ואומר עמו מלה במלה, אבל בזמן שהז' עומד בתפלתו ויצורה בסדרא דקדושה זו, וכל שכן שאין סדר הקדושות אחד, עכ"ל, וכתב ע"ז הב"י: ומכאן יש ללמוד להא דבסמון, דיחיד מתפלל יוצר וש"ץ מוסף והגיע לכתר דאינו אומר עמו, ומיהו ישתקוף ויכוין בלבו דשומע כעונה, עכ"ל. וכן פסק בשו"ע (שם ס"ג), אמנם בדרכי"מ שם פליג עליה וס"ל דלא פליג הרשב"א עם הגאון דינו, ולא אמר הרשב"א אלא בקדושה דסידרא שהיא אינה אלא סיפור איך שהמלאכים מקדישין אותה, אבל בבי' הקדושות מעניין אחד כגון של לאר ועל מוסף אפשר דמודה לדברי הגאון, ולכן מסקנתו שאין לדחות לדברי הגאון, וכן השיג בהגהתו לשם עיי"ש. אמנם בפרישה שם חזיק דעת הרב"י, וכתב שעלה לו לרמ"א להבין כך כיון שלא ראה דברי הרשב"א בתשובה דפי' דחה לדברי הגאון מכי טעמים, ולא העתיק בדרכי"מ אלא טעם הראשון ולא שכל לבו שבי' זייק מכח טעם השני, עיי"ש. וכן הוא הכרעת הפר"ח, ועיין ביאור הגר"א (שם אות ט') וד"ק, אמנם בפמ"ג (י"א ס"ק י') אחר שהביא דעת הפר"ח ופרישה כתב: ומ"מ אנו מנשכים אחר דברי הר"ב בהג"ה תמיד ואין לזוז הימנו. וז"ה מסקנת המשנ"ב, ועיין מ"א (שם ס"ק י') דכתב דפלוגתתם הוא גם ביחיד שהקדים תפלתו לציבור, וכשהקהל אומרים קדושות יוצר שלפני י"ח היחיד עומד ב"ח בברכות האל הקדוש, לא יענה עם הציבור קדושה, דעכ"פ אין הקדושות שוות, [ואפשר דבזמנא זו יודה רמ"א, כיון שהוא עדין דין הרשב"א אף להבטתו, שלדעת הרבה פוסקים קדושה יוצר מה היו סיפור דברים, וד"ק].

א"כ מצאנו פלגות הפוסקים בזה ו"ל כמנהגו ועדתו פוסק בזה, [ובאגב מצאנו מקום להעיר דלאכא הכרע' להלכותאם נמצא אפשר ביהושלם, [גם כן במכירת ר"ח וטש, ר' אהרן ר' יונה בטעם רבי יעקבא תפלה של שחרית ובא ומצאן מתפללין של מוסף מתפלל עממה, לא נתפלל של שחרית ובא ומצאן מתפללין של מוסף, אם יודע שהוא מתחיל וגומר עד שלא יתחיל ש"ץ כדי לענות אחרייו אמן תיפלא, ואם לאו אלא תיפלא, עכ"י. עיי"ש במפרשים ולפלא שלא העירו בזה בלחם].

אלא שעדיין לא מצאנו הכרע לספקתיו הג"ל לכל השיטות, דאפשר דגם לדעת השו"ע שהיא דעת הרשב"א, עיקר איסור העניה היא רק כשאין הקדושות שוות, אבל כשמשלים תפלתו ועתה משלים של שחרית בחזרת ש"ץ של מנחה אפשר דלא חשיב' אין הקדושות שוות כיון שבאמת שוות הן לגמרי בנחתותן וענייתן, אלא בששורשן ואין שוין, ואי"צ אפשר דאין קדושה אחת לדעת הרמ"א, שהיא דעת הגאון כל מה שהתירו לו לענות הוא דוקא בתפלות שנתקן בהן סדר קדושה אלא דאין קדושותיהן שוות כגון שנמצא בשחרית ושומעו של סומך, ושיר' ליה לענות כיון שבכא"פ איכא סדר עניית קדושה במקום זה, אמנם במשלים תפלת ערבית בשחרית אפשר דלכר"ע יאה אסור לו העניה כיון שאין שוין כלל סדר קדושה בתפלה זו.

הלום מצאתי אחי"ז דוגמי כעיי"ז בחידושי המאירי (ברכות כ"א ע"ב) ז"ל, מי שמצא שליח ציבור שמתחיל תפלת המנחה בקול רם, וזה מתחיל בתפלת ערבית וקורא עמו מלה מלה, יש אומר שאין זה מפקיט לקדוש, שלא התירו אלא בתפלה משלים קדוש אחד, ואפי' היה ש"ץ מתחיל בתפלת יוצר וזה בתפלת מוסף יש שמפקקים בזה, הואיל ואין זו אותה תפלה בעצמה שש"ץ מתפלל ויש חולקין לומר שמפקיט ואומר קדושה רבה עם ש"ץ אעפ"י שתפלת היוצר אין בו קדושה רבה, ואין בידינו להכריע, עכ"ל. הרי שאף שהביא פלוגת' הג"ל, ס"ל לדעתיה דזרע המתפלל תפלה של תקנו בה כלל סדר קדושה.

מכריח שהשלמת תפלה אינה השלמה לתפלה שהחשיב
אלא חשיב' כתפלה ב' של חובה שמתפלל באותו זמן

ונהג על פסק זה נראה לעי"ד להכריע בדכא"פ שמשלים תפלתו בתפלה אחרת ויכל בשופי לענות לקדושה, ואף כשמשלים עתה תפלה של תקנו בה כלל לומר קדושה, והכרח לדברי מביא דלכאזי כע"ל עד עיקר דין השלמה האין יכול להאדם להשלים תפלת שחרית במנחה וכן מנחה בערבית, הלא תפלות כנגד תמידים תקנום ובתמידים קי"יל דעבר זמנו בטל קרבנו, אלא ע"כ צ"ל דסמכו אטעם הב' דתפלה רחמי ניהו, [איןין מה שהרחיב בה יחידו ותכניו הרג"ר ר' מרדכי קרליבך שליט"א ממזרח הגב"ד "בניור דהמ"ח בגליון זה], ונתנו חכמים האפשרות לאדם שגאננס שיכול להשלים תפלתו, וכנ"ל. ומעתה כיון דהוכרח שאין תפלת השלמה באה להשלים התפלה שחשכה בזמנה דהא עבר זמנו בטל קרבנו, ע"כ צ"ל שהתירו לו חכמים להוסיף תפלה על תפלת חובתו וייתסב לו כאילו התפלל ב' תפלות של שחרית או של תפלות של מנחה וכנ"ל בכלום, הראשון לחובה ומקריב קרבנו בזמנו והשניה לרחמי, דכיון דלרחמי ניהו לא שייך שחיב' כרחמי על העבר, דרחמים מבקשים על ההווה והעתיד, וע"כ שחשיב' ליה כמתפלל ב' תפלות של אותה שחייב בה עתה.

והוכרחתו לזה מכמה לשונות שבשו"ע, תחלה לסי' ק"ח סעי' ג', ושם: "הא דמשלים התפלה שהפסיד דוקא בזמן התפלה אבל בשעה שאין זמן התפלה לא", ע"כ, ובמשנ"ב י"א הבא דעת האחרונים דבעידעב לא אם נתן מנחה להשלמה תפלת תפלה אחת או שתי, [ד"ק אם עבר זמן תפלה, דהיינו אם לא התפלל ערבית יתפלל שחרית שתיים עד ד' שעות על היום, שהוא זמן תפלה לשחרית, דהא נוטל עבור זה שחר תפלה בזמנה, מעשר"ב אחר ד' שעות דנוטל רק שחר תפלת רחמי, כ"כ הפמ"ג ומגן גבורים ודרך החיים"]. ולכאזי צ"ע מ"י בעיניו להקפיד על השלמת תפלת הערבית רק בזמן תפלת השחרית, ואם משלים הוא ערבית ולא שחרית, ובפרט צ"ע מ"י בטעם להשלים בזמן הגאון, "דהא נוטל בעבור זה שחר תפלה בזמנה מעשר"ב אחר ד' שעות דנוטל רק שחר תפלת רחמי", וצ"ע, לא הא ליתר להשלמה הוה רק משום טעם דתפלה רחמי ניהו, וא"כ מה ענין שיתפלל בזמן תפלה כדי שיעלה לו שחר תפלה בזמנה, אלא ע"כ כנ"ל שאין להיתר להשלמה לא כי נימא דחשיב' ליה כמתפלל עתה ב' תפלות של חובה, ומעתה ודאי שעליו להשלים תפלתו בזמן תפלה של חובה.

ומוכרח כנ"ל ממהשך דברי המשנ"ב שם שכתב דבהד"ח הוסיף דבר חדש שלא נזכרו בשארי אחרוניים, והוא דאם גם תפלת שחרית גופא לא התפלל עד אחר ד' שעות, דצריך להתפלל אז שתיים כיון שעוסק בתפלה, ע"כ, וע"כ כנ"ל דכיון דתפלת התשלומין נחשבת כמתפלל תפלת החובה, אם עבר זמנו לחובתו, כשם שיכול להתפלל חובתו כן יכול להתפלל השלמתו, וד"ק.

עוד יש להכריח לזה, מרה דנפסק שם (סעי' ט') טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת, ולכאזי מ"י שתיים. וכן סעי' י"א טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במו"ש שתיים של חוב, וכו'. ומכלה מה שייך השלמה בכהאי גוונא הא אינו מתפלל מה שנתקן להתפלל, וגם מצד שם נדבה לא שייך בהו שהרי אין מתפללים נדבה בשבת, וע"כ כנ"ל, כשמשלים בערבית של שבת אינו מתפלל של ערבית ועל מנחה [שהרי סדר התפלות שוות], אלא מתפלל של ערבית שתיים, ופשוט.

שו"מ שפסקו דאז עממו נסתפק הרמ"א בסי' ק"ח (סי' י"ב) ומדבריו מוכרע כנ"ל, ז"ל, מי שלא התפלל ערבית בר"ח והתפלל שחרית שתיים ולא אמר יעלה ויבא בשניה, מי נימא כיון דלתשלומין של ערבית קאזיז אין מחזירין, או דילמא טעמא דבערבית אין מחזירין דאין קידוש החדש בלילה והכא יימאא, "והכי מוסתברא", עכ"ל. אלא שיש מקום לדחות ממנ"ש והכא יימאא ולא נחית דחשיב כתפלה אחת, וצ"ע.

וגדולה מזו מצאנו, והיא מלמדת גם על פסקת הקדושה, דאהא דנפסק בשו"ע שם (סעי' א'): טעה ואננס ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתיים, כתב המשנ"ב (סי' ד'): וכשהשו"י ש"ץ יוצא ידי השלמה במה שחזו"ח הקהל בקול רם, ויכוין בה בשביל עצמו לתשלומין וגם להוציא בה מי שאינו בקי. ומקורו מרדכי'ו, הביאוהו הא"ר ודח"ש, שם. ולכאזי צלע"ג האין שייך שהש"ץ מתפלל עתה בתפלת תפלת מנחה ומוציא בה האחרים ידי חובתן של שחרית, ובפרט צל"ע האין אם משלים מתפלל ערבית בהו בחזרתו לתפלת שחרית שרי ליה לומר קדושה וא"כ להוציא האחרים בה, הא עתה תפלת ערבית בהו לא תקנו סדר קדושה, ע"כ מופשט כנ"ל כשמשלים לא חשיב שמתפלל עתה ערבית, אלא כמתפלל עתה שחרית שתיים, וע"כ שפיר יכול לומר קדושה, וגם להוציא הרבים ידי חובתם, ופשוט.

ומעתה מ"ש הרב המאירי שהמתפלל ערבית עם ש"ץ שמתפלל מנחה שלא יאמר קדושה עמו מובן היטב לכל הג"ל, דההם מתפלל תפלת ערבית שהיא חובתו הגמורה והיא כנגד הקטרת אימורים, ולא נתקן בה סדר קדושה, ע"כ פשוט שאינו יכול ואינו צריך לענות סדר זה עם הש"ץ, רק במשלים תפלתו דאז חשיב' ליה כמתפלל אותה תפלה ודאי יכול הוא לענות שהרי זו היא תפלתו, וד"ק, ועיין עוד בדברי הרב בכיז' יוסף סי' ק"ח ס"ק א' בענין הג"ל, ויש מקום להרחיב ולפלפל הרבה בדבריו, ועוד חזון למועד.

- ובאגב אכתוב מה שיש לתמוה לכאזי בדברי מרן, דהנה ממה שלא הביא דין זה של ההתמהה גם לאמננס אלו מוכרח דס"ל כמיש' בבי' דכיון דחזיון בגמי דיון שח' חשו לה אף אנו לא נחוש לה, וכן הסיקו כל האחרונים בדעתו. ומאידך במסעין שלאמננ"א נראה בפירוש דחש לה ומכריע בה דתמועת הדחש, דז"ל אלא מתחיל להתפלל עם ש"ץ וכו', וכן יאמר עמו מלה במלה ברכת האל הקדוש וברכת שומע תפלה, וכו' ע"כ, הרי שחש לה, ובאמת בטור כשהביא לדון זה אחז בשיטתו והזכיר שם רק שיאמר עמו מלה במלה הקדושה, ולכאזי דברי מרן נסתרו, שר"ע שעמד ע"ז במג"א שם (סק"ח) וכתב ז"ל, דבמקום דאפשר לתקן מורה הרב"י דמתקנין כל מה דאפשר, עיין סעי' א', עכ"ל. וכונתו דלהמתין ולהפסיד מקצת תפלתו ע"ז לא חש לה כנ"ל, אבל במקום דיעלה בידי האדם ליה לחוש לה, ועיין עוד בתפלה ש' ולבבשי שרד שם, ובפמ"ג שם ס"ח ק'.

איבעי' ליה למר לצלויי תפלה דמוספין ביחיד ולטעום מידי ולמיתני, א"ל ולא סבר לה מר להא דא"ר יוחנן אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הציבור, א"ל ולאו אתמר עלה א"ר אבא ובציבור שנו, ע"כ. הרי מביאר דבר אויאי כבר התפלל תפלת שחרית עם הציבור ואפי"ה היה אומר לו אביי שהיה לו להתפלל תפלת מוסף ביחיד, משום דמימאר דר' יוחנן לא איירי אלא בהיותו בציבור נראה שכוונתו לומר שהיה לו לצאת להקדים תפלתו לתפלת הציבור ולהתפלל חוץ לביהכ"נ, ואף שיש לדחות דמה שאמרו בש"ס בציבור שנו, היינו כשהיה מתחלה עם הציבור וא"כ אסור אפילו ביוצא, ורב אויאי שאני דאיירי בתפלת המוספין ודרכן היה לצאת מביהכ"נ אחר תפלת שחרית ולילך לדרשה ולא היו מתפללין מוסף תיכף ומיד, כנראה שם מן הסוגי ר"י מר' נלפק"ד דהעיקר כמי"ש דמשמעותו לשון בציבור שנו משמע כשמתפלל בציבור. לכן נראה לפסד" דמי"ש הרשב"י יוצא חוץ אינו ר"ל דאפילו ביוצא חוץ איכא איסור זה, אלא כוונתו לומר דאעפ"י שאינו עובר משום זה בצאתו לחוץ, כיו"מ לאו שפיר עביד דמפסיד מיהא תפלת הציבור דמצוה גדולה היא להתפלל עם הציבור, וכו', ולא כיו"מ לומר שיהא בו איסור דמקדים תפלתו האמור כאן אלא מטעמים שכתבנו הוא, "זהו מילתא דפשיטא הוא", אבל אם היה צורך בדבר בגוונא דמותר להתפלל בביתו, ה"נ היה מותר אם היה כבר בציבור ויוצא לחוץ ואינו מתפלל שם.

ועיי"ש עוד דכתב דכן משמע מדברי מרן ז"ל במ"ש על דברי הטור בסי' תר"כ שכתב שהרא"ש ז"ל כשהיה רואה ביהכ"נ שהיו מאחרים מהי מתפלל מוסף ביחיד כדי להתפלל בזמנה, וז"ל, ואנ"פ שאין בדבריו הכרע אם היה מתפלל בציבור או שלא בציבור, נלמדו מדברי הר"י דאפילו בציבור שרי, עכ"ל, וכונתו מביארת ד"רל דאף שאין לנו משם ראיא מכרחת לומר שמפני חשש טעה ועברת יאה מותר להקדים תפלתו לתפלת הציבור, דשמא הרא"ש ז"ל לא היה מתפלל בביהכ"נ עם הציבור אלא היה יוצא ומתפלל שלא עם הציבור דאז לא היה עובר על הא דר' יוחנן דאמר אסור להקדים וכו' דהא בציבור שנו, מ"מ מדברי רב יוסף למדנו דשרי אפילו בפני הציבור, וכו', אלמא משמע דכשיצא מביהכ"נ ומתפלל חוץ אין בו איסור מכח האי מימרא, וכו'. שוב מצאתי הדבר מביאר בארחות חיים (דף י"ז אות ס"ט), כתב ה"ר שני מילי בביהכ"נ לפי שהוא כמבזה את הציבור, "אבל חוץ לביהכ"נ לא אמרו אבל אמרו אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בציבור", ע"כ. וזה מכוון למ"ש דהרי דכשיצא מביהכ"נ אין בו איסור זה, ומ"מ אין לו להפסיד תפלת ציבור אלא לצורך, עיי"ש עוד שהכריח כן גם דלעולם הסמ"ג, עיין ע"ה, ושמתחיל על דבריו כמצוא של רב שהוא סעד וסייעתא ליסוד הג"ל שכתבנו, מלשון עיקר המחייב בכל חיובין אלו המה ר' אברהם ז"ל, וגם רק מה שרצונו להשתדף עם הציבור, אבל מי שיש לו צורך כל שהוא להתפלל ביחיד ודאי לא הוו עליה הני חיובין וא

הערות והארות

<div></div>
<p>הגאון רבי שמחה בונם ולדנברג זצללה"ה</p> <p>סימן ק"ח</p> <p>להשלים תפילת ערבית, בחזרת הש"ץ דשחרית</p> <p>סעיף א' משנ"ב ס"ק ד. וכשהוא שו"ץ יוצא ידי השלמה במה שמחזיר התפלה בקול רם.</p> <p>עי שר"ת שואל ומשיב מהדורא תנינא ח"ד סימן ס"ח. בתחילה סבר דמ"מ בבוקר א"א להשלים בחזרת הש"ץ תפלת ערבית]. כיון דיש שם נשיאת כפים והוי הפסקה עבור השלמת ערבית. אך אח"כ כתב דבכנה"ג ורדב"ז איתא כן גם לענין זה ועיי"ש שמסיים דמזה ראה למה שכתב הג' אהרון שהובא בבאר היטב ס"ק י"ח דלענין תשלומין לא איכפת לן בהפסקה שמפסיק בדבר שאין זמנו כעת ומדברי ירדב"ז ראה ברורה להל"ה עכ"ל</p> <p>ושם ביד אהרון המובא בבה"ט איירי לענין מפסיק באותו ענין השייך לאותה תפלה שהחסיק. אלא המכוון שמי"מ מהר"ל מוכח במכל שכן לנידונו של הדי אהרון. - אולם מאידך, אפ"ל דאדברא אזלינן בתר שעתה של תפלת התשלומין וכיון שבעת השתתפל בקול רם וכוננו גם שיאה עבור תפלת קול רם א"כ שו"ך בה נשיאת כפים. משא"כ התם [בנידונו של הדי אהרון] דסוף סוף כעת כבר לא שייך להזכיר את ענין המאורע שעבר.</p>
<p>לצאת י"ח תשלומין, בשמיעה מחש"ץ</p> <p>במשנ"ב ס"ק ה' מתפלל מנחה שותים ואין די שיכיון לשמוע מש"ץ ולצאת בה בשביל עצמו לתשלומין. ועיין להא בשעה"צ ס"ק ו'. מוכח ממכרי יוסף פומג' [ובפמג"א א"א ס"ק א' וד"ל דוע דאף עשרה שלא התתללו שחרית או מנחה מתפללין שתיים, ואין די להם במה שמחזיר הש"ץ התפלה להם. וכבה"ח (ס"ק ז') תיקן ודי להם במה שמחזיר שו"ץ התפלה להם, וחזר ע"ד המג"א בשם הרמ"א, דש"ץ יוצא בחזרה ובא לומר דלאו דוקא שו"ץ. עינ'ו] ובשעה"צ ס"ק ו' משמע דאינו מגיה אלא מפרש דהיינו משום דלכתחלה אין לצאת מן הש"ץ, מי שהוא בקי. ושו"ך לנידון הברכ"י [שהביא המ"ב בהמשך בדריו ומ"מ בדיעבד וכן] וס"ל דהברכ"י סמך רק שם בדיעבד, ולענין מעריב.</p> <p>והפמ"ג אשר איירי הו' לענין שחרית והן לענין ערבית, א"כ לענין שחרית יתכן שגם דיעבד לא יצא. ולענין ערבית אולי גם לדידיה יצא בדיעבד כמו לדעת הברכ"י.</p> <p>ומה שכתב הכה"ח שיש להגיה, משום דחזר על דברי המג"א. - כנראה דס"ל להמ"ב שנידון זה שאני, משום דהוי בקי ובקי לא יצא מש"ץ. אבל המג"א איירי לענין הש"ץ שיועיל לו החזרה גם עבור התשלומים. וא"כ מה שכתב הפמ"ג "דוע" אין לא כחזור על דברי המג"א להשוות עוד דין לדיון אלא כמערך שם. שנידון זה שאני. ומשי"כ "דאף" היינו דלא מועיל יחיד שלא יצא מחש"ץ, כיון שהוא בקי. אלא גם י' לא יצאו בשמיעתם מחש"ץ, כיוון דהיינו בקיאים.</p>
<p>טעה והתפלל של שבת, במנחה ערב ש"ס</p> <p>סעיף י"א</p> <p>ראיתי שכתב א'. בכגון שהתפלל מנחה בעש"ק, של שבת שיאה תתלי בפולגות באנא"ח. כ"ן סעי' י"א. דהרי גם כאן לא יועיל יותר [בתשלומין]. ועי"ן דן בזה לענין הא דלא מתפלל נדבה בשבת.</p> <p>אך לעני"ד שאפשר לחלק, דהא התם התפלל ח"י, שגם בשבת זו תפלה, ורק חיסר הזכרה של שבת. לכן ס"ל לה"י דלא יתפלל שתיים כיוון שכבר התפלל אלא שתיבת שבת. [בפרט לפי ההסבר שולדעת ר"י זו תפלה אלא שחיסר הזכרה. ערי פיר (צחק) אבל כאן שהתפלל <u>שבע</u> במקום י"ח אזי. כל"ע, אין זו תפלה. והוי כלא התפלל כלל. ועי"כ צריך להתפלל שתיים. אע"פ שלא יועיל ביה כעת יותר.</p>
<p>אופן אמירת תבות "שאתה הוא" במודים</p> <p>סימן ק"ג</p>

סעיף ז' וזשוקוף, זוקף שם.

עיין ביסוד ושורשי הבהודה שער ה'. בברכת מודים, שכתב דבעדו זוקף את עצמו. יאמר בה' תיבות שאתה הוא. וזשוקוף למרי יאמר תיבת ה"א. ובמכ"ב סעי' י"ב במ"ש בשם החיי אדם משמע, שלפני תיבת ה' זוקף עצמו, ומשמע שתיבות שאתה הוא, אומר בברכה, ואלום גם שכתב בשעה"צ שכן משמע ברמב"ם, הוא רק לאפוקי שלא יזקוף לגמרי לפני תיבות שאתה הוא אבל אין הכרח שלא יוכל לאמנם לכ' תיבות אלו בשעת הזקופה.

במנחה מהרי"ל לשחות בוליורשלים או בבונה ירושלים

סי' קי"ג מ"ב ס"ק ט' כתב דאין לשחות אלא מה שתתקן עכמים, ומהאי טעמא אין לשחות בירושלים או בבונה ירושלים, דלא כמהרי"ל [ד"מ]. עכ"ל. ולאוי ש' להעיר, דזה לשון הר"ם. כתב במהרי"ל, שהיה אומר לירושלים, וכן בונה ירושלים. היה משתחוה למזרח. ואינו נכון, שהרי אסור לכרוע בסוף ברכה, רק באבות והואדה, עכ"ל. מפורש דטעמו דד"מ שהשיג אדברי מהרי"ל, משום דאסור לכרוע בסוף ברכה, ולא מטעם דאין לשחות אלא מה שתתקן חכמים. אין לומר דהדא הם. שהרי הטעם דאסור לשחות בתחילת וסוף ברכה מבואר בטור שלא יבואו לעקור תקנת חכמים. והטעם דהכורע ב"וכל קומה" זה שוהא מגונה, הוא משום שהדאזא לא הם דרך שבת היולי, כמשי"כ ב"ל בהמשך דבריו. אכן ובד"מ לאוי ש' להעיר, מאצי: תפס על מהרי"ל רק דאסור לכרוע בסוף ברכה, ולא השיגו גם דאסור לכרוע בתחילת ברכה. והנה בלשון הברייתא המובא בב"י איכא, יא"א של לשוח בסוף כל ברכה ובכר, ובתחת כל ברכה ובכרה מלמדין אותו שלא ישחה, ע"כ. אך בטור כתב, דהנאי וכו' ואם בא לשחות בסוף כל ברכה ובכרה מלמדין וכו' ע"כ, ולא כתב גם ובתחת וכו'. איבירא דהוא א"כ כתב במפורש ואלא שתיבת ברכה, ויבסוף, מבואר בהדיא דאף בתחילה אסור, אך יתכן דמשום הכי לא השיג הד"מ על מהרי"ל מתחילת ברכה, דדילמא גריס כהטור, וא"כ אין הכרח לאסור בתחילת ברכה, אלא דצ"ב בסבירא, דכיון דטעמא שלא יבואו לעקור, מה ל' תחתית ברכה או סוף ברכה [כנהניא שוהו טעמו דבריו. אכן]

ולכאזי ש' ליישב קושיית ד"מ, עפ"י מש"כ האד"י [הובא בבביאר"ח ד"ה ואם באן] להאסור לשחות בסוף ברכה הוא דוקא בבירור אתה, אבל בסוף ברכה ממש יכול לישחות וא"כ ל"ל דאף מהרי"ל היה שותף בבונה ירושלים שחאמר בירור אתה, שר' באר' ס"ק ג' שהביא דברי ד"מ, וכתב אבל מצאתי כן בתשב"ץ סי' רט"ז, וכן בתשובות מהר"ם מניין ס' א"פ. וכתב לאו בבכרי, רק בתיבה אחוונה של ברכה דירושלמי ע"כ, [עכ"ל א"ר]. והרי ה' תחתית ברכה לא נמנבאר.

עוד י"ל לכאזי ביישוב קושיית ד"מ, דכיון דמהרי"ל היה שוהה דוקא במילה ירושלים, דהבכרה פותחת בוליורשלים ומסיימין בירושלים [משנתי' מהר"ם מנין] הנהי"ל דדוקא תתיבה ירושלים היה שוהה בסוף]. ועוד שהיה משתתף למזרח, הרי מוכח מתוך מעשיו דדוקא משום ירושלים הוא שוהה, שהיא מקום שכניה וכו', ולא משום שרצה להחמיר סתם ולשחות יותר או יותר, וכד' וכן, ולכן אפשר דמי. ועוד י"ל, דלכאזי ש' בליקדק מהו שכתב "היה משתחוה למזרח, דאם לא דלכו ירושלים, הלא כל ההשתחויות היה שוהה לשם, שלצד זה היה צריך להתפלל, כמבואר לעיל י' צ"ד, וצ"ל דהיה מצדד בניו לצפון או לדרום, משום הרוצה להעשיר יוסף לפי הלהיכים ידיום. וכמשי"כ מ"ב שם ס"ף י"ב שכן מנהגם אין בבונה ירושלים היה מפיס כפניו ומשתחוה למזרח, ואם אמת הוא. א"כ א"ש דבכנה"י יתר לו להשתחוות בסוף או תחילת ברכה, שכיון שאינו שוהה באותו אופן ששוהה בברכות אחרות, שוב לא יראה כרצוא להוסיף על תקנ"ה ולא שייך טעם דיעקור תקנ"ה, דניכר שזו היא שניה לצורך אחר.

שלמה רב כוכבא - תל ציון

כפולות המתבר ורמ"א שרי לעבור זמן תפלה משום הפסד ממון

סי' ק"ח ס"ח, ברמ"א, מיהו לבתחי לא יעבור זמן תפלה משום הפסד ממון. ע"כ. משמע מדבריו דאף דלענין דיעבד יכול להשלים בכה"ג דליה פושע, מ"מ לבתחיה אין להפסיק. ולאוי פליג דאינו דמחבר שהרי המתבר ש' משמע להשלים איירי באופן שחשב שני"י עסקיו עדיין ישרא לו זמן לתפילה, ובין כך עברה השעה אך לא באופן שפסד, אלא התפלל משום עסקו, ורמ"א איירי גם בגוונא דבמדידו לא התפלל משום הפסד, וכן הוא בתרומה"ד שוהה מקור הארץ, דין המתבר וכן המנומק"י. דאיירי רק בגוונא דנתעסק אחר תחילת הזמן ובין כך עבר הזמן, אמנם

מדמהיה הבי' את דין התרומה"ד את משמע כ"כ שהם חולקים. ואולי צ"ל דמחבר ומנומק"י איירי בעסק שאין לו הפסד מזה אם ידחה, אך בהפסד מזהה לתרומה"ד ולרמ"א, ואף דמהרמ"א משמע דהמחבר איירי ג"כ בגוונא דהפסד, אך עפ"י הבי' יתכן דס"ל דדוקא באופן שאין לו הפסד, וכנ"ל, ולפני"ז ל"פ המחבר על הרמ"א, ומ"מ דין הרמ"א וש"ע הם ב' דינים גם לענין תשלומין, ועצ"כ ל' הרמ"א, דמשמע דאיירי באותו גוונא דשרי"ר.

אי יוצא יד"ח תשלומין בשעה שנתייב לחזור תפלת החובה

שם סק"א פסק מ"ב דאם לא הבדיל בשניהם דקד"ל שיצא יד"ח גם דהתשלומין, ואח"כ אבל קודם הבדלה שחזר על תפילת חובה ונמצא שמתפלל תשלומין קודם, בכ"ז אין כיוון בשעתה שהתפלל תשלומין היה פסול מחמת שעתא וכו'. עיי"ש, משמע ע"כ רק משום שבשעתה תשלומין היה פסול מחמת שעתא סק"ט פסק דאף אם שכח טל ומטר או יעלה ויבא שחוזר, וגזכר אחר תפילת תשלומין שחזר ומתפלל לחובתו אפ"ה יצא יד"ח תשלומין אף שהתפלל קודם לחובתו, והתם בשעה שהתפלל תשלומין היה מחוייב כבר לחזור ואפ"ה יצא יד"ח תשלומין, וכאן פסק מ"ב רק משום שבשעת תשלומין היה פסול מתפילת חובה, ובשע"ת שוהה מקור הדין כ' כן אולי לשי' שהולקים על הרי"ז דסק"ט וכ"מ בשע"ת. אך מ"ב לשי' לכאזי ל"ד לזה, וקצ"ע, ואולי נפק"מ דהתם כ' מ"ב דאיירי בגוונא דנתכיון בפירוש בשניה לתשלומין ויתכן אולי משום סברא זו אף בלא שנתיכוין בפירוש, ואי נימא כן א"ש, ודח"ק.

לא התפלל ער"ח והתפלל בליל ר"ח שתיים והזכיר יעלה ויבא רק בשניה מה דינו
שם ס"ט ברמ"א, אם לא התפלל ער"ח והתפלל בליל ר"ח שתיים והזכיר יעלה ויבא רק בשניה לא יצא יד"ח דגלי דעתו דהשניה לחובתו, אך אם הזכיר או לא הזכיר בשניהם לא חזר, ולכאזי קשה דבכל בו שוהה מקור הדין ס"ל דלכתחי המתפלל שתיים בליל ר"ח מזכיר רק בראשונה שהיא לחובתו [וכמשי"כ בבביאר"ח ד"ה כל בן] וא"כ לשי' שפיר בהזכיר רק בשניה א"כ נחשב שהשניה לחובתו, אך הרמ"א דפליג וס"ל דמזכיר לבתחי בשניהם אי"כ מנמנ"ס שלא כדיון עבד שהזכיר רק בשניה וא"כ אמאי הוי גילוי דעת שהשניה לחובתו כיון שגם בתשלומין צריך להזכיר, ואין לומר דבכה"ג אמרי שכיון בפירוש שהשניה לחובתו, דהכא איירי בסתם ולא בחשב מפורש וכמשי"כ מ"ב מסקנ"ו, וא"כ אף ד"ל דלפי טעמו שהזכיר באתא אמרי דנחשב שהיא לחובתו ומשום דיותר י' להזכיר בחובה מתפילת תשלומין, ולכן בעינן השניה לחובתו, אלא שף כיון, עכ"פ מדברי הכל בו אין ראייה לזה דלשי' הוא פשוט, וברמ"א מבואר שדיון זה הוא מהר"ל בו, וקצ"ע.

הערה בטעם הדרכ"מ והביאו המוש"ב דלכתחי לא יסמוך על היתיר בשחות
למודים באמצע הברכה
סי' ק"ט מ"ב סק"י, בשו"ע פסק לגבי מי שהגיע אחר שהתחילו הציבור שמע"ה דלא יתפלל אלא יאמר יד"ח דגלי דעתו דהתחיל כן דיכירע היבא שאזחו ובלבד שלא יהיו בתחי וסוף ברכה, בלבד לענין לבתחי לא יסמוך ר"י. וכו' מ"ב בשם הדרכ"מ ליישב דטמא יטבח מלשחות כיון שאינו מחוייב שם לשחות בלא"ה, ואם יתן לזה לזה יסרד ולא יכיון בתפילתו, וצ"ע דלפני"ז כל ההיתר להתחיל עממה הוא רק בגוונא שבתחילת התפילה ביד, ובאמת שגיגע עממה למודים בלא ליתן ע"ז לב תפילתו והוא כמעט של"ש במציאות, ואם ממנ"ס ע"כ יתן לכו להגיע עממה למודים לא יחש שיתן לב לכרוע היבא שאזחו, ואם לא יתן לב בתפילתו כמו שכ מ"ב א"כ היאך מנשב"ל שיערע עממה ביד, ובאמת שנוספת זו דמ"ב דאין יתן וכו' כי שעה"צ דהוא מהפרי"ח (ומה שכ בדפרי"י מג"ה הוא טעות והוחלף עם ס"ק שאח"ז וכמו שתוקן בדפרי"ח) וצ"ע דבפרי"ח אכן כ' רק לחלוק על עיקר דין שד"ק דלכן לא שייך שיאמר עממה מידים, וכנ"ל דגם לכרוע עממה ביד צריך ליתן דעתו, ולכן פליג על שרע"א, אך לשי' שרע" ודרכ"מ שכן אמרי ליה לכרוע עממה א"כ ע"כ שיתן לבו ע"ז, א"כ יחש שיתן לבו לכרוע שגיגעוה הציבור למודים, ואולי י' לחלק דבכ"ז אם נתון לבו לכו עממה שד"ק יאמר אתם עממה למודים היו פחות טירדא מלכוין לכרוע עממה אף שבסברא נראה איפכא, וצ"ע.

בדין התפלל הבינונו במו"ש

סי' ק"י ס"ה כ', כי בשם הפמ"ג דאם התפלל הבינונו במו"ש וכלל בה הבדלה אף בדיעבד יתכן דלא יצא יד"ח דעבר אתקנת חז"ל, ובביאר"ח הביא בשם רע"א דהפמ"ג שזמן תפלה עובר יתכן דעדיף להתפלל בלא הבדלה כיון שדיעבד יוצא יד"ח ללא הבדלה, ולכאזי ב' דינים אלו פליגי דלפמ"ג דעבר אתקנת חז"ל ודיעבד לא יצא א"כ גם לבתחי"י יאמר בשעה"צ, דס"ס לא תקור רבנו, ואף דפמ"ג איירי שהזכיר הבדלה ורע"א באופן שלא הזכיר לכאזי לאפ"ה דעבר אתקנת חז"ל לא גרע במה שהזכיר ממה להזכיר דלשי' ע"כ דחז"ל לא חזרו הבינונו במו"ש ולא רק שלא יזכיר הבדלה דאין לה שום סברא, וקצ"ע דבמ"ב שציון לדברי רע"א לא משמע כ"כ דפליג, וצ"ע.

איסור הוספת תחנונים ובקשות והוספת ורשאים ושבתים הם מב' טעמים נפרדים
סי' קי"ג סעי' ז', בשו"ע, דלא המבואר בב"י ש' כאן ב' דינים. א' דאין לומר תואריות יותר ממה שאחז"ל בתפילה, וע"ז פסק ר"י דלא בשבילת מותר (ואל כרמב"ם) ואח"כ כ' בשם רבינו'י שמהלך בין תואריום לשבח (על פערולותיו של הקב"ה) שזה כן מותר, ולכאזי ע"כ דהיינו גם בתפילה, דהרי שלא בתפילה גם תואריות מותר להתייב, וע"ז כ' רבינו'י דלא יאירך גם בשבילתיו יותר מדי כדמריא במגילה כל המספר וכו' (מגילה י"ח ע"א) ולפני"ז מבואר דהגמ' ברכות ל"ג ע"ב הוא לענין תואריות ולא להוסיף כלל מהג' שתוקן חז"ל, ובמגילה הוא לא להוסיף בשבילתיו היינו יותר מדי והם ב' דינים, וע"ז הוסיף ריב"ז דגם שבת עדיף שיאמר בפסוקים. ע"כ בבי' היטב ומבואר בכל, ולפני"ז מש"כ השו"ע שלא לומר תואריות תפרי, אלא בתחנונים או בקשות ושבתים היינו למבואר דבתחנונים מוסיף תואריות, ובקשות ושבתים היינו לדון הרבינו'י הנ"ל והם ב' דינים נפרדים. ודח"ק. שמעון בן גיגי - רוממה

בענין הזכרת הדבר צ' פעמים שמועיל במסתפק

בסי' קי"ד סעי' ט' כתוב לגבי מוריד הטל עצה לומר צ' פעם ויועיל לו בספק, ויש לענין למה לא מצינו תקנה לומר צ' פעמים אלא אוהב דצדקה ומשפט המלך המבטוח ויועיל לו שאט יתכן וטעם מהו יתקן ואם א"כ יסתפק מה אמר יתלה שאפ"י אם אמר מלך אוהב וכי מדי תיקן וצ"ע.

מי שטעה בעש"ת ולא אמר המלך המשפט וחזר לראש התפלה ובחזרתו שחב

ושלח המלך הקדוש, מה דינו

מעשה שהיה באחד ששע"ת "המלך המשפט", וא"ל דעו ההלכה שבדיעבד יצא, ולכן חזר לראש התפילה, אלא שאז בחזרתו אמר האל הקדוש. יש לדון אם לקלקל בין השניים, ונעשניש ענין תפילת הקודמות ומעתה זוהי תפילתו וטעה בה. או שכל חזרה זו זידיעה וכל כהפסיק בתפילה בשניה שחב שאם לא היה בכדי לגמור את כולה אינו חוזר, ונשארה אמירתו הקודמת בתיקונה.

ומסבירא נראה שאף אם ינימא דחזרתו שם תפילה עמיה, מ"מ יצא ידי חובתו, דהלא לפי האמת תפילתו הראשונה היא תפילת חתקה, וכבר יצא ידי ברכת המלך הקדוש, ומה איכפת לן שהוסיף ברכת האל הקדוש, וכי מפני טעותו נעקרה התפילה הקודמת.

מיהו דאי שו"י ר' דין באופן שלא עדיף לגמרי תפילתו הקדומת בעקירת רגליו, או בהיסח הדעת וכדו'. וממילא נידון כולו כתפילה אריכתא, ויש להוסיף ראייה לסברא זו, דאם תפלה גם כשבאמת צריך לחזור לראש, ופסקא שאלא לחזור ולומר ד" שפתי תהלים" (מ"ב ס' קי"ז ס"א ק"כ), הרי שגם התפילה שנפסלה, נשתבת כמעשה תפילה, אלא שהברכה שבתפילה נפסלה, וממילא בנידון דידן, יש לדון הכל כתפילה אריכתא. ושפיר אמר ברכת המלך הקדוש ויצא בה, וצ"ע לדינא.

צבי הוכמן - רמת שלמה

בדין הסמכת גאולה תפלה בשבת

בסי' קי"א נחלקו רב"י והרמ"א אין צריך למיסמן גאולה לתפילה בשבת, דדעת הרמ"א דצ"ל משום דכל המקור דסמכין גאולה לתפלה הוא מנכתיב יעבר ה' ביום צרה וסמך ליה יהיו לרצון לו ושוב לאו זמן צרה, והב"י פליג וביאר דעתו במ"ב סוף דסל" דעיקר המקור דסמכין גאולה לתפלה אינו מהריא אלא מהא דאמי שאמר שחב לשוח לאחוריו של מלך דשפס על פתח המלך ויש המלך הקדוש להאיר ואהאו שהפליג אף הוא מפליג ושוב אינו מתקרב אליו כשחזור ודופק.

והנה בסי' ס"ט כ' הרמ"א שאם לא התפלל הפורס והעובר לפני התיבה תחלה, שיעלם תשלומיו אפי"צ שציטקר לקרות אח"כ וכן לא יסמוך גאל"ת ובמג"א סק"ו פליג עליה וכו' דלכתחילה יתפלל בסדר ויסמוך גאל"ת ואח"כ יפרוס על שמע אם

יהי י' וצ"ב פלוג. [ובמחצה"ש כ' להדיא ראייה למג"א מהא דסי' קי"א ס"ג דסמיתכ גאולה לתפלה עדיפא מתפילה בציבור, ולא זכותי להבין ראייתו דפורס על שמע אין לו ענין עם תפלה בצבור אלא שצריך הוא לקדושה, וזה לא למדנו משם דשם לא יפסידו הקדושה דהא שרי לענות קדושה בברכות ק"ש אפי' באמצע הפסוק ובכ"ל סס"ו ס"ג.] אמנם יש לשאול על הרמ"א מהמבר שם ס"ט דאין לענות קדיש וקדושה בין גאל"ת אלמא דסמיתכ גאולה לתפלה עדיפא מקדושה ואיך העדיף כאן קדושה מסמיתכ גאל"ת ואפשר לדחוק ולו' דהכא איירי הרמ"א שיפסידו לגמרי הקדושה ועו"כ עדיפא [בפרט דיש סטורים דמקיים בה מע"ד אורייתא וא"ש] והתם בסי' ס"ו איירי שיהיה לו אפשרות אח"כ לצאת יד"ח קדושה. אך זה דוחק שלא מצינו מי מהפוסקים שיחלק זה.

והנה בסי' קכ"ד ס"ו כ' השו"ע ש"ץ שנוכס ביה"כ ומצא צבור שהתפללו בלחש והוא צריך לעמוד לפני התיבה יורד לאלתר ומתפלל בקור'ר לצבור, וכו' בבביאר"ח דמסתימת הפוס' משמע דאיירי גם בשחרית אף דער"י לא יוכל לסמוך גאל"ת אין דפק על פתחו של מלך אין דין מסמית גאולה לתפלה. ויתכן דהיא פלוג דאבהו דשמואל ולי' עם רשב"א בברכות ל' ע"א דהשכינס לצאת לדרך דלאבהו דשמואל ולי' מתפלל ונשיגעו זמן ק"ש קורא ולרשב"א קורא ק"ש ומתפלל כדי שייסמוך גאל"ת. מ"ס תפילה מעמוד עדיף ומ"ס מסמך גאל"ת עדיף. והיינו דכיון שלא דעיקר החומרא היא מצד המשל וזה אינו כל שלא אמר עדיין הגאולה, וע"כ עדיפא אמר עדיין הגאולה ס"ל דלאבהו דשמואל ולי' דהגם דיש ענין דיסמוך גאל"ת מצד הילפו דיהיו לרצון אמנם אין זה עיקר חיוב הסמיתכ אלא רק למעלה טובה דעיקר החומרא היא מצד המשל וזה אינו כל שלא אמר עדיין הגאולה, וע"כ עדיפא עמידה ורשב"א' ס' דעיקר חיוב סגול"ת הוא מהא דיהיו לרצון וע"כ עדיף מעמידה, ועי' ברש"י בסוגיא שם שכ בד"ה ולעביד דהא דל"ח אבהו דשמואל ולי' לסמיתכ גאולה לתפלה הוא משום דמצלך קודם ק"ש, ומבוי' בזה כדברינו ממש. וכן ראיתי בהג"ה רע"א לשו"ך סס"י פ"ט שם הש"ך לדשה"ר שפסק כאבהו דשמואל ולי' אם הוא בדרך ורואה שיעבור זמן ק"ש יקרא ש"ך ואח"כ כשיבא למלון יתפלל מעמוד דעדיף מעמוד. והעיר עליו רע"א דאינו מוכרח דיל"ל דחזקוק כשהתפלל קודם עדיין לא לח עליו כ"כ לסמוך הגאולה לתפלה אבל כשעדיין לא התפלל כיוון דקורא ק"ש מוטל עליו להסמיק גאל"ת וציון לרש"י הנ"ל, והוא בהדיא כדברינו.

איבאר חזיתיה לשגא"ה סי' ג' שכ צריך ללמוד כן שיש חובי' למנחה ומש' וכן ראיתי ד"ב ריח"ה וריב"א לא בעי למיסמן גאל"ת בערבית או דתפילתו באמצע תקנום, לא שפיר אפשר למיעבד כריב"ל ויתפלל קודם שמרע' ואח"כ יתן דכל שלא קרא ק"ש לית לן בה, וי"ן עפ"י דכונת רש"י דמצלך קודם ק"ש [וני' במראה חן שגרס כן ברש"י] וכי דל"ה באו"י, ובאמת דכן נראה מדברי רש"י דביבור שאח"ז שכ מצינו שהתפלל עד זמן ק"ש מצוה לסמוך] ובעיקר קושייתו דידן ד"ל דלא כדפי' שדוכן דאי לא נשכח הגאולה לית לן בה [לכשונן] וי"ן קשאי ליה, אבל הכי רב כתבו דודאי איכא מעלת סמכיה דגם אם סו להמשל הוא עיקר מ"מ קרא דיהיו לרצון אלא למעלת סגול"ת דאיתא אם כשלא אמר הגאולה עדיין, וכלשון רע"א דלא חל עליו כ"כ דהתפלה אבל אדיו דיש לו מצוה לסמוך רק דאינו די בשביל לדחות תפילה מעמוד, וע"כ דברי רע"א שרירין.

ובהו ראה לבאר דברי רי"י ברכות י"ח ע"כ מדפי הרי"ף שם דהא דרב צלי של שבת בעי"ש ולי"ח לסמיתכ גאולה לתפלה כיו' שהיה מתכוין למצוה לקבל שבת מבעי"ה ולוהוסיף מחול על הקודש ל"ח להכי. והוא דבר פלא דמשום זה ידחה סגול"ת אמנם לדברינו יבואר דכיון דלא היה קרא ק"ש (כמ"ש שם תו"י) ודלא כדעת התוס' ב' ע"א ד"ה איתמא) וא"כ לא היה לו החומרא הגמור דסמיתכ גאולה לתפלה וע"כ היה נדחה בשביל מצות קבלת שבת מבעי"ה כמו שנדחה מפני עמידה אבל בלא"ה דאם הגם צריך למיסמן גאל"ת מחמת הקורא דיהיו לרצון.

ומעתה אפשר לנו כי דכל מה דסמיתכ גאולה לתפלה עדיף מקדושה כיוון בסי' ס"ו היינו כשאמר כבר הגאולה דלא יפסיק אבל בפורס על שמע שעדיין לא אמר לא הגאולה שפיר קדושה עדיפא משמכיתיה א"כ אף עדיין אין זה יכול לפורס להרמ"א שהרי הוא אחר דעיקר הטעם הוא מפני יהיו לרצון דע"כ בשבת ליכא סגול"ת וא"כ שא' שעדיין לא קרא ק"ש מחוייב הוא בסגול"ת. אמנם נראה דכ"י יקשה להרמ"א אבל להא"ו גופיה ל"ק דאפשר שלמד אחרת משנ"ט הרמ"א והוא כמ"ש שהגא"ב ס"ו ז' לחלוק על טעמו של הרמ"א דודאי אין ענין מציב ביה צור דלחן סגול"ת דבשבת לא נאמר ששבתת דלאו י"ח צרה הוא א"צ לסמוך [ותכן שלמד ממהרש"ל שהביא בה"ח דהלימוד הוא מהא דכתבו ית"ר דאין צריך אומר פי' אלה תפילה וסמך ליה ה' צורי וגואלי שלא גאולה ולי' משום דלמסמן לענין ה']. אלא תפילה וסמך הוא משום המשל דכל מה שצריך הקיבהו הזו דרציו' בשבחי יצא"ה היינו בימות חולל ששואל על רציו' אבל בשבת ששואל על רציו' לא צריכו אינו צריך לזה. וא"כ לפי"א אף להושיטות אין סגול"ת בשבת כיון הוא כמשי"כ דאי לא אמר עדיין תפילה ואין חיוב גמור לסגול"ת. ובאמת דלפי מהלך דבריו ע"כ לו כשגא"ה' בזה, דהא יש לתמוה לפי דרכינו שם בסוגיא דאיתא דעיקר הטעם הוא יהיו לרצון ולזה הטעם אין דין סגול"ת בשבת ואמאי הוא מכפני' בשבת (וני' כשגא"ה"ו י"ט) ושבחי' מהא ראייה דאין סגא"ה"ו (ע"א) דרשב"א דהחמיר בסגול"ת הוא אף דסל" דבשבת ליכא הדין דיעוק מ"מ הטעם דמשל הוא עיקר ואעפ"י קאמר דסגול"ת עדיף מעמידה אף שעדיין לא קרא ק"ש. ודמ"ל לו כשגא"ה"ו דאדרכתא בטעם דיהיו לרצון איכא טעמ' דמשל ליכא וע"כ כל פלוג' שם אי' הטעם דיהיו לרצון עדיף מעמידה או לא אבל כל"ע' הטעם דמשל עדיף מעמידה, שם שהוא אינו שעדיין לא קרא ק"ש ודח"ק.

וע"י בהג"ה רמ"א לסי' פ"ב כי להפרי כרשב"א דאף להפרי דבשבת ליכא סגול"ת מ"מ מתפלל בדרך ומסמך גאל"ת שהרי הוא דפסקו כרשב"א הוא משום מרימר ומ"ו. ודבריו תחומין דאין לשיטה זו אין סגול"ת ולמה לו להתפלל בדרך ואודברא דלא יתפלל מ"מ מוכח לא בטעמיה וכו' וכנ"ל סי' י"ט) ושבחי' מהא ראייה דאין סגא"ה"ו דאף לסו דליכא סגול"ת בשבת היינו מדיו המשל אבל דין יהיו לרצון איכא וע"כ להפרי כרשב"א דעמידה אינה עדיפה מן הדין פסמיתכ הזה גם בשבת גרידנים לסמוך.

אריאל חיון - ביתר עילית

מקור למנחה המקובלים שאין כורעים בברכים

כתב מרן בשולחן מהרהר סימן קי"ג סעיף ו'. "ונשואה טורע ענין במהירות פנעם אחת, וכשהוא זוקף זוקף בנחת" וכו'. וכן בסעיף ז' כתב "טורע בכוור". ומצינו מחלוקת בין הפוסט לקבלה אלא זוקף ראשו קודם או גופו, לפי הפטש זוקף ראשו קודם ואיך נכ"ל, ולפי הקבלה זוקף גופו ואיך נכ"ל. ונכתבא המחלוקת בכף החיים שם אות כ"א באריכות ורציתי לברר לגבי כריעות הברכיים לפי הפטש ולפי הקבלה, ובאמת מצאנו לפי הפטש במנשה ברוך שער קטן י"ח. "כשנאמר ברכו וכו' יכרעו בברכיה וינין שם לברא' ודח"ה" ואינו כ"א, ובאמת באר"ה רבה אות ה' האקט בשם תשובת דברוואת קמאי דצריך לכרוע על ברכיו, כי כשהי"ל במעי' אינו נשאר מונח בין שני הברכי' [ואולי יש לדחות את השלמי ציבור שהחזיר"ה מ"מ מודים זה במודים ולא בשאר הכריעות, אך זה אינו, שהלא לכאורה אין הבדל בין מודים לשאר הכריעות וכן קשה מדוע הברכי' יוסף לא להתפלל מצינו מה האם מודים כפי"מ קכ"א צ"ן דן. אך באמת קושיית הראשונה יש לדחות משמע מצינו מה האם מודים דומה לשאר כריעות או לא, ועיין מ"ב סימן קי"ג ס"ק י"ב שבמודים לא כורעים בברכיים וכן כן החיים שם אות כ"א כתב שאין חילוק בין מודים לשאר כריעותא, אם כן יש לדחות, אך הנהיה בברא' בעיה עומדת] ואינו כל זה יש לנו לדון מה מקור אותם הנוהגים אחר שיטת הקבלה לא עושים כריעה בברכיים שהרי תולדת דין זה

אברכי ורבני הכוללים

"אליבא דהלכתא"

הוא מהזוהר. ועיין בפרי עץ חיים שער העמידה שביאר באריכות את ענין הכריעות ולא הזכיר כלל את הברכיים, וכן יש להעיר שהבן איש חי פרשת שלח סעיף ו' לא הזכיר כלל את ענין הכריעות, וכן בעיני"ח שם האריך לבאר את ענין הכריעות אך כריעות הברכיים לא הזכיר, וכן הביא בפשטות כח"ח שם ולא הזכירו כפיסת הברכיים.

שמתעורר היסוד, צריך להזמין נגזו המלכות, שלא לגרום לפירוד חס ושלים, עכ"ל וכן כתב להדיא הגאון בעל החוות יאיר בספרו מקור חיים על השו"ע כאן בסימן ק"א סק"א.
ז' שרביא בחיילה את דעת המקובלים על פי הסוד, שלא לענות אמן של גאל ישראל בין גאולה לתפילה, ותכב על זה בסוף דבריו וז"ל, והמהדרין מן המהדרין יכונוו לחבר יחד גאולה לתפילה **בנשימה אחת** כי גדול הסומך עכ"ל.
אולם המשנ"ב כתב להדיא את בסימן ק"א ס"ב כי דבר השו"ע שצריך לסמוך גאולה לתפילה ולא יפסיק ביניהם, וז"ל, ביניהם, ואפילו בשניה ביניהם יותר מכדי דבור יש להוחר לתתחילה עכ"ל. ומדקודק בדבריו, שמעיקר דרין בשתיקה מותר להפסיק אפילו הרבה, וכך פוסק הפרי חדש, והביאו הפרמ"ג כאן במשכבות זהב סק"א, רק לתתחילה יש להוחר לא להפסיק יותר מכדי דיבור, ומה שהוא פוסק שזה רק לתתחילה יש להוחר, זה משום שזה מחלוקת בין הפרמ"ג להפר"ח, והביאם הכף החיים כאן בס"ק ו', ועכ"פ ישעור תוך כדי דיבור פסק המשנ"ב שמותר להפסיק לתתחילה, הא קמן שכל חד לשיטותיהו וכל מקום שפסק המקובלים פסקו על פי הסוד, הצריכו לסמוך גאולה לתפילה תכף ומיד ממש בהמשך אחד ובנשימה אחת, ולא המשנ"ב פסק שמותר לתתחילה להפסיק בשניה ע"פ שעור תוך כדי דיבור, ורק יותר מכדי דיבור יש להוחר לתתחילה.

ומכאן הנפק"מ לעניינו לגבי שבת, שהרי לפי הרמ"א והמשנ"ב שלא פסקו כהוורח, רק כיון שחלוקת עד כמה צריך לסמוך גאולה לתפילה אפילו בחול, וכמו שכתב הביאור הלכה כאן כ"ל, אז לתתחילה בחול מממרים, אבל ג"כ לא עד כדי כך, אלא מותר לשוהת בשתיקה זמן של תוך כדי דיבור, וגם יותר מכדי דיבור מעיקר דרין מותר, ורק יש להוחר בזה לתתחילה וכנ"ל, וממילא עכ"פ אם נוסף עוד כפי מצד שבת, אז דאזי שמותר לענות, וכמו שפסק המשנ"ב, ונלקט את דבריו בביאור הלכה בטוב טעם ודעת וכנ"ל, אבל בא חכם רבינו הרי"ח הטוב ולמד, שכיון שאנן קי"ל כפי תורת הסוד, שזה צורך גדול בתיוקן העולמות העליונים לעולם לסמוך גאולה לתפילה, לכן לא שייך לחלק בין שבת לחול, וכן בין שתיקה לדיבור וכנ"ל, וכמו שכתב להדיא הכף החיים כאן בס"ק ו' וז"ל: צריך לסמוך גאולה לתפילה, ואסור להפסיק אפילו בשתיקה, כן מוכח מדברי הרב [האריז"ל] בשער הכוונות בדרוש הקדוש דף י"ד ע"י ס'סוף, ובסוף דרושי ק"ש, שלפי סודן של דברים, צריך תכף ומיד כשאומר גאל ישראל, יאמר ה שפתי תפתח, ולא יפסיק אפילו שתיקה, וז"ל, ואין חילוק בין חול לשבת וי"ט, כי כל העובת שיש בזה כיעווי"ט, עכ"ל, וא"כ תבאר דאזי, מדוע פסק הר"י"ח הטוב שגם בשבת לא יפסיק בין גאולה לתפילה ואפילו לקדיש וקדושה, ודלא כהביאור הלכה, וכל אחד טעמו ונימוקו עמו, וכדביאורו.

ראובן ניסן - אלעד

בביאור דעת הרמ"א המצריך לקרוא תפלת הדרך בפרסה הראשונה
השו"ע (סי' ק"י סעיף ז) כתב: "אומר אותה אחר שהחזיק בדרך ואין לאמרה אלא אם כן יש לו לילך פרסה אחת פחות מפרסה לא יחתום בדרך", והוסף הרמ"א "ולכתחלה יאמר אותה בפרסה ראשונה".
ומקור דבר הרמ"א הוא שפירוש רש"י בברכות שעד פרסה שרי לברך תפלת הדרך.
וצריך ביאור מה הטעם לומר תפלת הדרך דוקא בפרסה הראשונה, והנה הגמרא בברכות (כ"ט ע"ב) מביאה "שאלוהי הנביא אמר לרב יהודה כשתאמר יוצא לדרך המלך בקוץ ואר, ואין המלך בקוץ וצא, אמר רבי יעקב אמר רבי חזקיהו זו תפלת הדרך", ופירש "המלך - טול רשות".
ותמה הצ"ח על דבריו דאך עדין לא אמר באמת נתנו לו רשות משמים לצאת לדרך אם לאו.
[וברש"י] שם תירץ, שמתפפל שאם יש בדרך שטעושי ישתמרוהו ועיכבוהו מלילך, וז"ה במכתבם [ותירץ הצ"ח שבידוק אם תפלתו שגורה בפיו אין לדרך ואם לא ישבת לחול, ע"ל דאיתא (שם דבר ל"ד ע"ב) על רבי חנינא בן דוסא דאם היהת תפלתו שגורה בפיו ידע שיהיה ואם לאו ידע שימות תחילה, וכן תירצו בראש יוסף והשל"ח דקדוש.
ולפי"ז מובן חילוק הדבר מדוע צריך להתפלל תפלת הדרך דוקא בפרסה הראשונה דכיון שענינו של תפלת הדרך היא נטילת רשות ע"כ דוקא בפרסה הראשונה שעדיין מקרי בגדרי הצ"ח שייך להתפלל תפלה זו.
ואולם סיבת הוצאת (שם) אורח כוונות הממיר שרק עד פרסה סמוך להעיר אפשר יעדין להתפפל, סבר שתפלת הדרך עניהת תפלה שיעצל מסכנתה, הדרכים, ועכ"ל תמיד שייך עדיין להתפלל ע"ז אלא שבפחות מפרסה סמוך לעיר כן תחתם הוא לא מקום סנה.
ובביאור זה משמע מדברי המאייר (שם), וז"ל: "י"מ שאם לא בירך ביציאתו מבירה עד פרסה, משם ואין צורך לו נמלך בקונו ואינה אומרה" עכ"ל וד"ק.
ובפ"י ובנחלת ד"ד (שם) ביארו בפשטות שיטת רש"י, דלאחר שכבר הלך פרסה אין עדתו מיושבת וע"כ לא יתפפל עוד.

בדין הכריעות בתפלת שמונה עשרה
השו"ע (סי' ק"ג סעיף ז) כתב "כשכור כורע בברוך ומשזוקף זוקף בשם".
ומקורו מהגמרא בברכות (דף י"ב ע"א) דאיתא שם "כשהוא כורע כורע בברוך כשהוא זוקף זוקף בשם".
ויש להסתפק מתי בדיוק צריך לקרוא, האם בשעה שמוכרי את השם אז יזקוף את גופו, או שבעינו לקרוא לפני שמוכרי את השם ובשעה שמוכרי את השם הוא כבר זקוף לגמרי.

ומצינו בזה מחלוקת במפרשים, דהראש יוסף (שם) כתב "כשאומר השם מגביה ראשו" אמנם הרשב"ץ (שם כתב, וז"ל "וזקוף את עצמו כשמוכרי את השם כלומר דוקא שיוכרי את השם יתקוף כי שיוכוו שהשם זוקף כפופ"י, ע"ז [וכן הביאו שכתב היעב"ץ], [ומצאתי בס"ד בחדושי ר"י מלגולני (שם) שרביא את שני פירושיום אלו.

יהודה פרוש - נווה יעקב

<div></div>
שור׳ת מהגר״ח קנייבסקי שליט״א
א שאלה: כ' הבה"ל (סי' ק"י) ואפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק, והטעם משום דבוב פעמים אינו נשח עכ"ל. ואזי הארץ ביומה (פד'): איתא בדפיקו"ק אין חולקים אחר הרוב, ומיימי שאינו מסוגל להסיריו ממנו וצריך לבקש מבחירו להסירו.
תשובה: זכות המנוחה תנין .
א שאלה: כתב המ"ב (סי' ק"ו סק"ב) וקטנים שהגיעו לחינוך חייבים לחנכם להתפלל שמונה עשרה ערב ובוקר עכ"ל. וצ"ב למה השימי תפילת מנחה הוא חובי ממוחל דהיך טפי, ושמה כלל כל התפילות שמוכרך עד ערב אך צ"ע למה לא כתב ג תפילות להדיא.
תשובה: ערב כולל מנחה .
ג שאלה: עוד ילע"ב מל"ב שאף מעריב הוא בכלל חובת חינוך הלא כל יסוד חובי ממוחל אינו משום דקבעיה חובה [דמח"ט נשים נטורות כמבואר כ"ז במ"ב סי' רל"ז סק"א], א"כ מהיכי יתייז שיש חובי חינוך ע"ז דשמוע על קטנים נמי לא בקעוה חובה ולא דמי לק"ש שקייל כר"ת דשאני ק"ש שהוא מצוה דאורייתא, יע"ש ועוד שהוא נוסח קצר משאכ"י תפילת י"ח.
תשובה: קבעוה חובה כמו גדולים .
ד שאלה: עוד תוספתית נמלעתי על איה גיל מדרב המ"ב שצריך לחנכם להתפלל ערב ובוקר, והנה לענין ק"ש כ' המ"ב כבר שית כבר שבע ואילו לענין תפילה סתם ולא פי'.
תשובה: תלוי אם יודע להתפלל כהוגן .
ה שאלה: נוספתית האם יש חובת חינוך על חלק מתפילת י"ח, וצדדי השאלה האם רשאי לקבוע נוסח קצר מעצמו, [אנעין נוסך בדנינו], ולענין ברהמ"ז כ' המ"ב (סי' קפ"ו סק"ד) דיכול לקבוע נוסח קצר עד שיתגדלו לברך כולו יע"ש ולכאזי ה"ה תפילה יהיה רשאי לקבוע להם נוסח קצר.
תשובה: לא נוהגין .
ו שאלה: יש לזון האם יש חובת תשלומים בקטן שהגיע לחינוך [כגון שלא התפלל מנחה האם צריך להתפלל פעמיים מעריב].
תשובה: למה לא .
ז שאלה: בדין תפילת נדבה כ' הרמ"א (סי' ק"ז ס"ב) י"א דלא מיקרי חיידוש אלא אם נתחדש אצלו דבר שלא היה צריך אליו קודם לכן, ובנה"ל כ' דאפי' לשיע"ר בעינו שהקבשה הזו לא היה מורגל בה.
ויז"ע בדין אז הם התפלל עד חולה משום תפילת נדבה, ובתפילת נדבה רוצה להתפלל עד חולה אחר, האם חייבים חיידוש (שלא יש י"מ אם נדקש לו מחולה זה רק אחר שכבר התפלל תפילת חובה).
תשובה: כן .
ח שאלה: מוט משמיה דהקד"י וצ"ל שהיה מברך תפילת הדרך מיד מעיר ב"ב האם נכון השמועה כי במ"ב (סי' ק"י ס"ק כ"ט) הביא חבר פו' שהסכימו לתתחילה יש ליהדר שלא יתפפל שעדעדין הוא בתוך העיר אך שיתגדלו לברך כולו יע"ש ולכאזי ה"ה תפילה יהיה רשאי לקבוע להם נוסח קצר.
תשובה: כן נוהגין .
ט שאלה: יש לזון האם יש חובת תשלומים בקטן שהגיע לחינוך [כגון שלא התפלל מנחה האם צריך להתפלל פעמיים מעריב].
תשובה: למה לא .
י שאלה: בדין תפילת נדבה כ' הרמ"א (סי' ק"ז ס"ב) י"א דלא מיקרי חיידוש אלא אם נתחדש אצלו דבר שלא היה צריך אליו קודם לכן, ובנה"ל כ' דאפי' לשיע"ר בעינו שהקבשה הזו לא היה מורגל בה.
ויז"ע בדין אז הם התפלל עד חולה משום תפילת נדבה, ובתפילת נדבה רוצה להתפלל עד חולה אחר, האם חייבים חיידוש (שלא יש י"מ אם נדקש לו מחולה זה רק אחר שכבר התפלל תפילת חובה).
תשובה: כן .
יא שאלה: מוט משמיה דהקד"י וצ"ל שהיה מברך תפילת הדרך מיד מעיר ב"ב האם נכון השמועה כי במ"ב (סי' ק"י ס"ק כ"ט) הביא חבר פו' שהסכימו לתתחילה יש ליהדר שלא יתפפל שעדעדין הוא בתוך העיר אך שיתגדלו לברך כולו יע"ש ולכאזי ה"ה תפילה יהיה רשאי לקבוע להם נוסח קצר.
תשובה: לא קודם לכן (ועיין אורחות רבינו ח"א).
אברהם שקלאר - מודיעין עילית

במנחה וצ"ל דלא נתקנו אלא בשחרית וצ"ע עכ"ל, ואפשר הדסברא בזה כי תפילת תשלומין אין לה שייכות כ"ע עם שחרית דכל דיני האזכרות שיש במנחה ישנו גם בתפילת תשלומין, ויסוד התקנה דחז"ל תקנו להתפלל ג"פ ביום גם זמנים שונים וכשאל התפלל בשחרית תיקנו לו להשלים חובת תפלה י"ח בתפילה הסמוכה, ויסוד הדברים כבר מפורש במ"ב (ס"ק ג') דכ' דלא תיקנו חז"ל תשלומין אלא לתפילה שהיא בקשת התמינים וד"ק וי"ל לאפוקי פסד"ז ושאר התפילה ובמשנ"ב'.

והביאור נראה וכל דכל מאי דס"ל לרבנן דש"ץ אינו מוציא את הבקב הוא משום דכיון דמצי איהו גופא להתפלל תיקנו חז"ל דעדיף דאיהו גופא התפלל וכמשכ"י הר"ן דתפילה רחמי אף כאשר יוצא מהש"ץ הוי כמזולל בתפילה שגורא שלא חשובה היא בעיניו להתפלל ולהעתיך רחמים בעצמו ובמוציא כאשר כבר התפלל אף רבנן ס"ל דליכא הכא זילותא בתפילה ושפיר מודו לרשב"ג דש"ץ מוציא אף הבקב. ומוכח זאת מזה דלכ"ע ש"ץ מוציא את שאינו בקי ולכאורה הרי מאי נ"מ שאינו בקי שילך וילמד דכל דאיהו גופא לא התפלל ותפילה רחמי הוי נמשכ"י.

והשוע לגדלי - אלעד
בגדרי תשלומין
סי' ק"ח- כ' המשנה ברורה בסק"ד דאם הוא ש"ץ ישלים בחזרת השו"ץ וכיון לעצמו בשביל תשלומין וגם להוציא את מי שאינו בקי. ובמבאר דאין גדר ההשלמה כאילו מתפלל עצמו אחר התפילה שהסד, ואזי אינו יכול להוציא את הצבור בתפילת מנחה בעוד הוא מתפלל בשביל שחרית, אבל זה ברור דבכלל לא שייך תשלומין על דין קרבן השחר שכנגדו תיקנו שחרית דהרי "עבר זמנו בטל קרבנ" וכמו דלבי' מוסף במבאר בסעיף ו' דלא שייך השלמה משום כן וכל השלמה היא על "בקשת רחמים" שהפסדי במה שלא התפלל שחרית [וזה מפורש בדברי הראשונים שהביא הב"י גבי מוסף שחילקו בין מוסף לשאר תפילות בזה"ל "אבל שאר תפילות דרחמי ניתנו ולאיש שיתפלל אדם כל היום כולו, ואין כאן עבר זמנו בתפילה אחרת"] וא"כ אין כל מניעה לצאת בעצמו מצד מה שהפסדי בתפילה קודמת להוציא את שאינו בקי בתפילה של עשניו דאין על ההשלמה של תפילת שחרית, ולכא"י זה ברור, אלא דצ"ע דסד"ס אין הש"ץ מוציא יד"ח בחלק הקרבן שבתפילה דהרי הוא מתפלל בשביל השלמה ואינו מכוון בשביל קרבן של זמן מנחה, וא"י לומר דהה"ן אין הש"ץ מוציא בתפילתו מצד ענין הקרבן ורק ענין רצון מוציא יד"ח דהרי מבואר בס"י דלא שייך השלמה משום כן אחד כולו לעכב משום דהתפילות במקום התמידים וא"א להקריב קרבנו שלא מדעתו, א"כ מה יאה על חלק הקרבן בהאי גוונא דכתב המ"ב (גם יל"ע בשבת האם שייך לומר דיש ענין בקשת רחמים) דהרי שאר תפילות השבת שייך בהם השלמה ולהמבאר אין זה שייך מצד הקרבן.

בענין סמיכות גאולה לתפילה בשבת

בשו"ע סימן ק"יא סעיף א' כתב מרן וז"ל: צריך לסמוך גאולה לתפילה, ולא יפסיק ביניהם אפילו באמר אחר גאל ישראל, עכ"ל, והביא שם המשנ"ב כ"ס ג' מהשו"ע לעיל בסמן סי' ס"ט סעיף ט', שכתב מרן להדיא שהוה הדין קדיש וקדושה לא יענה בין גאולה לתפילה, רק בא לחדש כאן שאפילו אמן של גאל ישראל שהוא סוף ברכות ק"ש לא יענה, עיי"ש.
ובבית יוסף כאן הביא דעת הגהות אשר"י שבשבת לא צריכים לסמוך גאולה לתפילה, שהרי בירושלמי למדו את הדין של סמיכות גאולה לתפילה מזה שבתהלים נסמך פסוק יענה ה' ביום צרה לפסוק יהיו לרפא אמרי פי, וזה למלמד שצריך לסמוך לא ענין גאולה מצרות לתפילה, לכן טומכים גאולה לתפילה, וממילא בשבת שאינו יום צרה לא צריך לסמוך גאולה לתפילה, וכתב עליו הבית יוסף וז"ל: ואין דבריו נראין דהוה קרבן פסוק בעלמא, וכלאו אמרי קרב אריך צריך לגאולה לתפילה, ועוד דהתלת שבת במקום תפילת חול דעניה שיה צרה היא, עכ"ל, ולכן בשו"ע כתב מרן בשתמות גם כאן וגם בסימן ס"ו כ"ל שתמיד צריך לסמוך גאולה לתפילה ולא חילק בין שבת לחול, אבל הרמ"א כאן הביא את דעת הגהות אשר"י שבשבת לא צריך לסמוך גאולה לתפילה, וכתב שכלתחילה טוב להחמיר בזה, אבל במקום הצורך לא צריך לסמוך גאולה לתפילה בשבת, והסביר שם המשנ"ב בס"ק ט', שמקום הצורך היינו אם שמע קדיש או קדושה או רבנו בין גאולה לתפילה בשבת, יענה ולא יסמוך גאולה לתפילה, ובביאור הלכה שם ב"ד"ה וטוב להחמיר הוה כתוב, שאפילו שלכאורה לפי מרן שסובר שצריך לסמוך גאולה לתפילה גם בשבת, ממילא אין להקל אפילו במקום נקלה, כגון לענות לקדיש וכו', מכל מקום אין לה החמיר, וז"ל שם, מכל מקום נלע"ד דאין להחמיר בזה, ואולי אפי' בחול יש מקילין בעניניה אלו בין שבת לחול, וזהו תפילה, יש לסמוך על פה פנים על זה לענין שבת, עכ"ל. והיני שזה ענין פסוק פסיקא, שהרי גם ביום חול לא מחלוקת, והבטצור עוד ספק מצד שבת אז יש להקל.

אבל מרן הרי"ח טעם בזה בבא"ש שנה שריה פרישת תולדותיו סעיף י' כתב וז"ל: גם בשבת צריך לסמוך גאולה לתפילה, ולא יפסיק אפילו לקדיש וקדושה וברכו, עכ"ל. ובבאר בעיה"א מדוע לא סבירא ליה להקל בזה, ומכח מה שכתב הביאור הלכה, שהרי אפי' בחול לא מחלוקת וממילא בשבת עכ"פ מותר וכנ"ל. והנראה בביאור הדברים שהדבר תלוי בעצם אופן פסיקת ההלכה של סמיכות גאולה לתפילה, דהנה הרמ"א כאן בסעיף א' פסק, שמותר לענות אמן על גאל ישראל בין גאולה לתפילה, והמשנ"ב ס"ב ו' מצוין לענין בסימן ס"ט סעיף ז', ושם ג"כ נתלקו בזה מרן והרמ"א, ועיי"ש במשנ"ב ס"ק ל"ד כמה פרטים בהלכה זו באריכות ובהי בבית יוסף שם בסמן ס"ו על סעיף ז' כתב מרן, שאע"פ שלפי ההלכה וכפי שכתבו הראשונים צריך לענות אמן על גאל ישראל, מ"מ לא עונים כי כן כתוב בזהרי הקדוש, וגם בסימן י"א בבית יוסף ב"ד"ה ואי"כ, כותב מרן שמה לא עונים אלא על גאל ישראל או על פי הוזהר, אבל על פי הגלגל אין לענות, וכן כתוב פעם שלישית בבית יוסף אצולנו בסמן קמ"א ב"ד"ה אבל שאפילו שהטור פסק שמוצה לענות אמן של גאל ישראל, מ"מ נוהגים למעשה כדעת הוזהר שלא עונים אלא, והרמ"א בסימן ס"ו וכאן פסק שטונים אמן וכו"ל.

והדבר ברור שהרמ"א הרמ"א חותב לשיטתיהו בסמן קמ"א בהלכות קריאת ספר תורה, שהביא שם מרן בבית יוסף בסעיף ב' מחלוקת בין הפשט לסח, וכתב וז"ל וכיון שצריך הוזהר אסור לקרות וכו' ואפי"פ שלדברי הפוסקים צריך לקרות ואם לא יקרא כתבו דהוי ברבך בטבעה וכו', לא שבקינן בדין הוזהר מפני דברי הפוסקים עכ"ל, והשיג עליו הרמ"א בדרכי משה שם ס"ב ב', וז"ל, ולי נראה וכו' שאין צ"ל מדברי הפוסקים, אף אם היו דברי הוזהר חולקים עליהם, כן נראה, לי דלא בבית יוסף שכתב דלא שבקינן בדין הוזהר מפני דברי הפוסקים, ע"ז.

והנראה מזה, שהרמ"א חותב לשיטתיהו בסמן קמ"א בהלכות קריאת ספר תורה, שהביא שם מרן בבית יוסף בסעיף ב' מחלוקת בין הפשט לסח, וכתב וז"ל וכיון שצריך הוזהר אסור לקרות וכו' ואפי"פ שלדברי הפוסקים צריך לקרות ואם לא יקרא כתבו דהוי ברבך בטבעה וכו', לא שבקינן בדין הוזהר מפני דברי הפוסקים עכ"ל, והשיג עליו הרמ"א בדרכי משה שם ס"ב ב', וז"ל, ולי נראה וכו' שאין צ"ל מדברי הפוסקים, אף אם היו דברי הוזהר חולקים עליהם, כן נראה, לי דלא בבית יוסף שכתב דלא שבקינן בדין הוזהר מפני דברי הפוסקים, ע"ז.

והנראה מזה, שהרמ"א חותב לשיטתיהו בסמן קמ"א בהלכות קריאת ספר תורה, שהביא שם מרן בבית יוסף בסעיף ב' מחלוקת בין הפשט לסח, וכתב וז"ל וכיון שצריך הוזהר אסור לקרות וכו' ואפי"פ שלדברי הפוסקים צריך לקרות ואם לא יקרא כתבו דהוי ברבך בטבעה וכו', לא שבקינן בדין הוזהר מפני דברי הפוסקים עכ"ל, והשיג עליו הרמ"א בדרכי משה שם ס"ב ב', וז"ל, ולי נראה וכו' שאין צ"ל מדברי הפוסקים, אף אם היו דברי הוזהר חולקים עליהם, כן נראה, לי דלא בבית יוסף שכתב דלא שבקינן בדין הוזהר מפני דברי הפוסקים, ע"ז.

והנראה מזה, שהרמ"א חותב לשיטתיהו בסמן קמ"א בהלכות קריאת ספר תורה, שהביא שם מרן בבית יוסף בסעיף ב' מחלוקת בין הפשט לסח, וכתב וז"ל וכיון שצריך הוזהר אסור לקרות וכו' ואפי"פ שלדברי הפוסקים צריך לקרות ואם לא יקרא כתבו דהוי ברבך בטבעה וכו', לא שבקינן בדין הוזהר מפני דברי הפוסקים עכ"ל, והשיג עליו הרמ"א בדרכי משה שם ס"ב ב', וז"ל, ולי נראה וכו' שאין צ"ל מדברי הפוסקים, אף אם היו דברי הוזהר חולקים עליהם, כן נראה, לי דלא בבית יוסף שכתב דלא שבקינן בדין הוזהר מפני דברי הפוסקים, ע"ז.

והנראה מזה, שהרמ"א חותב לשיטתיהו בסמן קמ"א בהלכות קריאת ספר תורה, שהביא שם מרן בבית יוסף בסעיף ב' מחלוקת בין הפשט לסח, וכתב וז"ל וכיון שצריך הוזהר אסור לקרות וכו' ואפי"פ שלדברי הפוסקים צריך לקרות ואם לא יקרא כתבו דהוי ברבך בטבעה וכו', לא שבקינן בדין הוזהר מפני דברי הפוסקים עכ"ל, והשיג עליו הרמ"א בדרכי משה שם ס"ב ב', וז"ל, ולי נראה וכו' שאין צ"ל מדברי הפוסקים, אף אם היו דברי הוזהר חולקים עליהם, כן נראה, לי דלא בבית יוסף שכתב דלא שבקינן בדין הוזהר מפני דברי הפוסקים, ע"ז.

והנראה מזה, שהרמ"א חותב לשיטתיהו בסמן קמ"א בהלכות קריאת ספר תורה, שהביא שם מרן בבית יוסף בסעיף ב' מחלוקת בין הפשט לסח, וכתב וז"ל וכיון שצריך הוזהר אסור לקרות וכו' ואפי"פ שלדברי הפוסקים צריך לקרות ואם לא יקרא כתבו דהוי ברבך בטבעה וכו', לא שבקינן בדין הוזהר מפני דברי הפוסקים עכ"ל, והשיג עליו הרמ"א בדרכי משה שם ס"ב ב', וז"ל, ולי נראה וכו' שאין צ"ל מדברי הפוסקים, אף אם היו דברי הוזהר חולקים עליהם, כן נראה, לי דלא בבית יוסף שכתב דלא שבקינן בדין הוזהר מפני דברי הפוסקים, ע"ז.

והנראה מזה, שהרמ"א חותב לשיטתיהו בסמן קמ"א בהלכות קריאת ספר תורה, שהביא שם מרן בבית יוסף בסעיף ב' מחלוקת בין הפשט לסח, וכתב וז"ל וכיון שצריך הוזהר אסור לקרות וכו' ואפי"פ שלדברי הפוסקים צריך לקרות ואם לא יקרא כתבו דהוי ברבך בטבעה וכו', לא שבקינן בדין הוזהר מפני דברי הפוסקים עכ"ל, והשיג עליו הרמ"א בדרכי משה שם ס"ב ב', וז"ל, ולי נראה וכו' שאין צ"ל מדברי הפוסקים, אף אם היו דברי הוזהר חולקים עליהם, כן נראה, לי דלא בבית יוסף שכתב דלא שבקינן בדין הוזהר מפני דברי הפוסקים, ע"ז.

אך טעמיה דהאי שיטות אכתי לא ביאר.

וליישב זאת יש להביא בהקדם קושיות הבית יוסף הדקשה דהא האי דינא דהש"ץ מוציא אותו רק בטרשנ"ג דס"ל דש"ץ מוציא אף הבקב אף לרבנן דש"ץ מוציא רק את שאינו בקי מאי יחגי דישמעון מהש"ץ הרי בקי הוא ואינו מוציא י"ח ותירץ דלא פליגי רבנן אלא במי שלא התפלל כלל אך אם התפלל וטעה מודו לר"ג דש"ץ פוטור.

והביאור נראה וכל דכל מאי דס"ל לרבנן דש"ץ אינו מוציא את הבקב הוא משום דכיון דמצי איהו גופא להתפלל תיקנו חז"ל דעדיף דאיהו גופא התפלל וכמשכ"י הר"ן דתפילה רחמי אף כאשר יוצא מהש"ץ הוי כמזולל בתפילה שגורא שלא חשובה היא בעיניו להתפלל ולהעתיך רחמים בעצמו ובמוציא כאשר כבר התפלל אף רבנן ס"ל דליכא הכא זילותא בתפילה ושפיר מודו לרשב"ג דש"ץ מוציא אף הבקב. ומוכח זאת מזה דלכ"ע ש"ץ מוציא את שאינו בקי ולכאורה הרי מאי נ"מ שאינו בקי שילך וילמד דכל דאיהו גופא לא התפלל ותפילה רחמי הוי נמשכ"י.

והשוע לגדלי - אלעד
בגדרי תשלומין
סי' ק"ח- כ' המשנה ברורה בסק"ד דאם הוא ש"ץ ישלים בחזרת השו"ץ וכיון לעצמו בשביל תשלומין וגם להוציא את מי שאינו בקי. ובמבאר דאין גדר ההשלמה כאילו מתפלל עצמו אחר התפילה שהסד, ואזי אינו יכול להוציא את הצבור בתפילת מנחה בעוד הוא מתפלל בשביל שחרית, אבל זה ברור דבכלל לא שייך תשלומין על דין קרבן השחר שכנגדו תיקנו שחרית דהרי "עבר זמנו בטל קרבנ" וכמו דלבי' מוסף במבאר בסעיף ו' דלא שייך השלמה משום כן וכל השלמה היא על "בקשת רחמים" שהפסדי במה שלא התפלל שחרית [וזה מפורש בדברי הראשונים שהביא הב"י גבי מוסף שחילקו בין מוסף לשאר תפילות בזה"ל "אבל שאר תפילות דרחמי ניתנו ולאיש שיתפלל אדם כל היום כולו, ואין כאן עבר זמנו בתפילה אחרת"] וא"כ אין כל מניעה לצאת בעצמו מצד מה שהפסדי בתפילה קודמת להוציא את שאינו בקי בתפילה של עשניו דאין על ההשלמה של תפילת שחרית, ולכא"י זה ברור, אלא דצ"ע דסד"ס אין הש"ץ מוציא יד"ח בחלק הקרבן שבתפילה דהרי הוא מתפלל בשביל השלמה ואינו מכוון בשביל קרבן של זמן מנחה, וא"י לומר דהה"ן אין הש"ץ מוציא בתפילתו מצד ענין הקרבן ורק ענין רצון מוציא יד"ח דהרי מבואר בס"י דלא שייך השלמה משום כן אחד כולו לעכב משום דהתפילות במקום התמידים וא"א להקריב קרבנו שלא מדעתו, א"כ מה יאה על חלק הקרבן בהאי גוונא דכתב המ"ב (גם יל"ע בשבת האם שייך לומר דיש ענין בקשת רחמים) דהרי שאר תפילות השבת שייך בהם השלמה ולהמבאר אין זה שייך מצד הקרבן.

בדיני תשלומין

במ"ב סק"ט: כי דאם התפלל ראשונה לשם חובה אלא דלא יצא משום דשכח ותן ס'ל ומטר, וצריך תשבע להתפלל כזה וממילא יצא בשניה דין תשלומין, והיינו דהגם דלא יצא יד"ח ס"ט שם תפילה עליה וממילא סג' לנביא את דתשלומין צריך להיות בזמן תפילה, ורקדק המ"ב לומר דשכח ס'ל מוטב דלגבי משכיב חולי תפילת המבואר להלן בס"י קכ"ד ל"ט בשם השע"ת סי' ק"ד"ז סק"ב בטעה משכיב הרוח האם צ"ל לשמוע משנ"ץ ולצאת על דיו, דשם יסוד דהה"ן דאצנאם בקי אינו יוצא מש"ץ אבל אם התפלל וטעה וי"ל לצאת, ובטעם משכיב הרוח אצנאם דנחשב דלא התפלל כלל ועיי"ש בשע"ת דהוה משום גז' ראשונות א' הם, וכוונתו לכאזי דאם לא אמר ג"כ אין להם שום תפלה ולכן במה דכולם ברכת האמר, ע"י טעות באחת כאילו לא אמר כלל, וא"כ גם לעניינו בטעה בג"ז יתכן דאין תפילה להשלים דגבי כומן תפילה, ולכן כ' המ"ב דוקא על מוסר, אמנם יל"ע הלכה למעשה דנראה דגבי הא דסימן קכ"ד עיקר הדין נקט המ"ב דנחשב דאצנאם גם אם טעה בג"ז, וא"כ ה"ה כאן, ויעזר עוד בשע"ת הנ"ל.

מש - תמת שלמה

חובת תשלומין בקטן

כ' השו"ע (סי' ק"ח ס"א) טעה ואז נאנס ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה טעים וכו'.

נסתפקתי האם יש חיוב תשלומין בקטן, וצדדי הספק הם דכיון דקטן אין לו חיוב עצמי להתפלל, אלא רק מפני חובת חינוך של אביו לחנכו להתפלל ג' תפילות צריך להתפלל כמבואר במ"ב (סי' קס"ה), ומעתה יש לזון במקור טעמה הקטן או נאנס ולא התפלל האם מוטב עליו להשלים תשלומין דשמת אמר דרוך מי שיש עליו חיוב עצמי להתפלל יש עליו חובה ג"כ להשלים מה שהפסדי, אבל מי שחיובו תלוי בידי אחרים לא שייך אצלו מושג טעה או נאנס דנחשב דאין עליו חיוב תשלומין מחמת אונם המהובן, ואפי' בכלל צרכיהו היה מחמתו ולא מחמת דמי שחייב אותו, כגון שאביו א"ל להתפלל והקטן לא יכל באותו שעה להתפלל ושוב נאנס ושכת, ג"כ יש מקום לזון שכיון שאין החיוב מחמת אביו הקטן לא ח"א ממתת חובת אביו ומיזה"ל דאד"כ אין החיוב התשלומין דדמי חובת אביו אלא מחמת חובת אביו לחנכו על כך לדששגדיל ויהיה אנוס ולא יתפלל שיעצור להשלים תפילתו, אבל אחת צ"ב דאם בשביל זה הא סג' שמה שאביו ילמדו הלכה זו להשגדיל יצטור שיהיה תלמיד, ויבטו שיהיה תלמיד שגוי ש"ץ ומנען (שמשתפל בת"ח שחויבם עליו רק כשהוא גדול ועכ"פ לא נפטר אביו מחובת דת' לחנכו על כך דשגדיל יצטור לעשות כך וכו', וא"כ גם חל ויתכן, ודוחק לומר דאם לא נצרכיו להתפלל על דמיון בעוד קטן, שיהיה חייב למסרו להשגדיל, וזהו דמי דסבדור י' שייכא דוקא בעניינת מעשה כגון כוס ין ביהו"כ דחיישי' דילמא אתי' למסרך (ועיין

שו"ע סי' תר"ט מ"ב סק"ד) אלא בשב ואל תעשה לא שייך טעם זה. ומצאתי בספר תפילה הכוללת (פ"א ה"ג) בשם הגריש אלישיב שליט"א דיש לחנך הקטן להתפלל גם עבור תשלומין ולא נתבאר שם הטעם, וע"כ משום דגם זה בכלל חובת חינוך דשגדיל יעשה כן, וכן השיבני הגרי"ח קנייבסקי במכתב לדמה לא ישלים, ושוב דהתי לפניו בצדדים אלו וא"ל כ"ל דאינו מוטב חובת תשלומין של הקטן אלא משום חובת חינוך האב לחנכו גם על הלכה זו, ושאלתי אה הקטן אינו יכול כי אינו מסוגל להתפלל ב' תפילות זו אחר זה, והשיבני שיתפלל אחר מן העומד על פי חובתו ולא שיתפלל לאחר זמן.

ונ"מ סבבאר זו בקטן שהוא מדיז שלא היה שום סיבה המעכבת את התפילה, האם יש לחנכו להשלים תפילתו, וצדדי הספק דלכאזי סיבת מדיז שייך רק בגדול של ענין חובת עצמית להתפלל וכיון שהוא מדיז אין עליו חובת תשלומין משאכ"י בקטן שחיובו בידי אחרים א"ל מ"ל שהקטן היה מדיז, ומיזה"ל דכיון שכל סיבת חינוכו הוא בשביל דשגדיל יענה כן א"כ לאזי הנהג

בגליון הקודם כתב הרב ישראל לביא מע"ת בני ברק כמה הערות על דברי בעיון הלכה (גליון מס' 40), ובס"ד אפשר דברי:

בדן נט"י לתפילה

הוכחתי בדברי דנט"י אינה מעכבת את התפילה לענין שאם התפלל ולא נטל ידיו שיצטרך לחזור ולהתפלל, ודקדקתי מלשון הרמב"ם דכוונת דבריו חמשה דברים מעכבים את התפילה היינו שמעכבים את האדם מלהתפלל (ובעת כותבי חזיתי לרבנו מנוח שכך פירש, ז"ל, חמשה דברים מעכבים את התפילה אמר המפרש פירוש מונעים אותו מלהתפלל, ושמחתי שכיוונתי לדעת גדול, וכתב הרב הנ"ל דגם הפמ"ג יודה לזה הפירוש רק מה דכתב דנט"י מעכב בדיעבד הוא מהא דנקט הרמב"ם לישנא דמעכבים את התפילה.

והוראה יראה דפירוש זה דחוק ביותר דאחר דכוונת הרמב"ם למנות חמשה דברים שמעכבים את האדם מלהתפלל ופירוש מעכבין את התפילה מתפרש על המתפלל ולא על התפילה עצמה, לדקדק בדברי הרמב"ם דרמו בדבריו דנט"י מעכב בדיעבד זהו דבר שאי אפשר להולמו.

ומלבד כל זה האיק אפשר לפרש דנט"י מעכב בדיעבד אחר שאין מקור לזה כלל בדברי הגמ', וביותר דהרי חזינן דבדברים החופזים אותו ובטהרת המקום פירשה הגמ' בפירוש שאין תפילתו תפילה וכן בכוונת הלב מדוקדק בדברי הגמ' משא"כ בנט"י אין לזה זכר כלל בדברי הגמ'.

בענין כיסוי הערוה

תורף דברי דמוכרח דסבר הרמב"ם דמעכבין היינו את האדם ולא את התפילה דהרי פירש כיסוי הערוה היינו כיסוי הלב, ובוה כתב בפירוש שאינו מעכב בדיעבד, וכתב הרב הנ"ל דכוונת הרמב"ם במה שמנה כיסוי הערוה דמעכב היינו בלא כיסה כלל ערותו.

ואחר המחילה לא הבנתי האיק אפשר לפרש דברי הרמב"ם באופן זה אחר שדבריו ברור מיללו דמה שכתב כיסוי הערוה היינו כיסוי הלב, וז"ל כיסוי הערוה כיצד אע"פ שכיסה ערותו דכרך שמכסה לק"ש לא יתפלל עד שיכסה את ליבו. הן אמת דלשונו מוקשה דאחר שפירש דבריו לענין כיסוי הלב למה נקט כיסוי הערוה וצ"ע.

בענין דברים החופזים אותו

תורף דברי הוא להוכיח דהנצרך לנקביו ואינו יכול לשהות פרסה אינו שייך כלל לדין הכון, ותמכתי יתדותי דאי נימא דבין יכול לשהות ובין אינו יכול לשהות פרסה הוי מדין הכון אין מקום כלל לילך ולומר שבזה תפילתו תפילה ובזה תפילתו תועבה אחר שאיסורם שוה.

וכתב הרב לביא שליט"א דיש לחלק דאם אינו יכול לשהות פרסה אינו ראוי לעמוד לפני המלך, ודחה בזה דברי, ואבאר את דברי בס"ד.

דהנה בדין לומר דהנצרך לנקביו באופן שאינו יכול להעמיד עצמו פרסה שצריך לחזור ולהתפלל מדין "הכון", צריך להניח כמה הנחות מוקדמות

האחד שדין "הכון" שמשמעותו הפשוטה הוא דין על הגברא שצריך להכין עצמו קודם שבא להתפלל יגרום שהתפילה עצמה תהא תועבה, וזהו דבר שקשה להולמו דכל הזינים המעכבים את התפילה הם דינים השייכים לתפילה עצמה (כגון כוונת הלב וטהרת המקום) ובדינים אלו שפיר אמרינן שאין תפילתו תפילה לצאת בה ידי"ח דהחסרון בגוף התפילה.

והשני שיש לחלק בין נצרך לנקביו ואינו יכול להעמיד עצמו פרסה ליכול להעמיד עצמו פרסה, והנה זהו דבר זה דהרי דין "הכון" הינו דין כללי ואינו לימוד מפורש על הנצרך לנקביו (דאם "הכון" היה לימוד מפורש על הנצרך לנקביו אפשר היה לאוקימנן דנצרך לנקביו היינו באינו יכול להעמיד עצמו פרסה והרחיבו כממים את הדין גם בנצרך לנקביו שיכול להעמיד עצמו) אמנם בפסוק הכון לקראת אלהיך ישראל אין שום משמעות מפורשת למתפלל שנצרך לנקביו אלא דזהו דין כללי שהמתפלל צריך להכין עצמו לתפילתו, והנה גם אם נדחוק דדין "הכון" שהוא דין על הגברא יפסול את התפילה עצמה אין מקום לחלק כלל בין יכול לשהות לשאינו יכול לשהות מאחר דגם הנצרך לנקביו ויכול לשהות פרסה מעוכב מלהתפלל מדין הכון ואחר שעבר והתפלל מדוע תפילתו לא תהא תועבה, ומש"ה יש לפרש דהנצרך לנקביו כשאינו יכול להעמיד עצמו פרסה אין תפילתו תפילה דחשיב כגברא דיחויא לענין תפילה, ובנוסף מבואר דהנצרך לנקביו באופן שאינו דחוי מתפילה מעוכב מלהתפלל משום "הכון" לקראת אלהיך ישראל ודוק היטב.

בענין טהרת המקום

תורף דברי דנתוסף בתפילה דין חדש שאינו בק"ש והוא דאסור

מכתבים ותגובות

תפילה או בהל' ביהכנ"ס. ומדברי הגר"א בסי' צ"ח שציין מקור להרמ"א בדברי הזהרה ח"א קל"ב ע"ב שאין להתפלל אחרי רבו כדי שלא להראות מורא בשעת התפילה רק מהקב"ה, משמע שאיסור הנישוק כדי שלא להראות אהבה רק לקב"ה. מוכח שהאיסור הוא דין בתפילה ולא בבית הכנסת. ובהכי א"ש מה שכתב הרמ"א דין זה בהל' תפילה ולא בהל' בית הכנסת. אולם הגרי"ח בבן איש חי כתב דין זה בפרשת ויקרא (הי"א) ושם מיירי בהל' כבוד בית הכנסת, משמע דס"ל דאיסור זה מדין כבוד ביהכנ"ס, ולפ"ז אף שלא בשעת תפילה יש לאסור. ונראה שמש"כ הרב להסתפק עוד בלומד בבית המדרש אי שרי לנשק בנין, תלי ג"כ ביסוד הנ"ל. (וכל זה בלא להכנס לחשש ביטול תורה).

ויש עוד לדון אם האיסור דווקא בנישוק או אף חיבוק וכיוצא. [כמ"ש מדרש ריש קהלת, בן שנה כמלך שהכל מחבקין ומנשקין אותו]. וצ"ע.

חיוב קטנים בתפילה

בגליון הנז' כתב ה"ר אברהם מרדכי וינפלד לחדש בדעת הרמב"ם כי חיוב קטנים בתפילה, הוא חיוב עצמי ולא משום חינוך, עיי"ש דיוקו.

ובאמת שלשון הר"מ צ"ב. אולם יעויין במעשה רוקח על הר"מ בהל' תפילה פו"ה י"י שכתב: וקטנים דקתני היינו "שחיב אביו לחנכו להתפלל" כדאיתא בסוכה מ"ב גבי לולב ציצית ותפילין. וע"ע בספר המפתח (פרנקל) מ"ש בזה.

ומש"כ להביא ראיה דמצינו חיוב על הקטן (ולא מדין חינוך) מהר"מ בהל' ת"ת פ"א ה"ג שכתב, שאם אביו לא לימדו תורה חייב ללמוד כשיכיר והיינו אף בעודו קטן. נראה דאינה ראיה א. עצם ההנחה דהר"מ מיירי בקטן אינה מוכרחת עי' בספר המפתח (פרנקל) מ"ש בזה. ב. הר"מ גופיה כתב לפני כן בהל' א' "קטן אביו חייב ללמדו" ואם נפרש בה"ג דיש חיוב על הקטן אי"כ דברי הר"מ סתרי אהדדי. ג. אף אם נפרש שהר"מ בה"ג מיירי בקטן, עדיין אינה ראיה להל' תפילה, די"ל שהגדר בזה הוא כמו חיוב נשים בת"ת שצריכות ללמוד כדי לא להכשל בעבירה ולא חיוב בעצם הלימוד, ה"ה קטן חייב ללמוד כדי לא להכשל בשגדל, דאם יתחיל ללמוד רק ביום הבר מצוה ודאי יעבור על כמה מצוות, ולכן יש לו חיוב עצמי בת"ת ללא קשר לאביו. משא"כ בתפילה דכל יום מצוה לעצמה ואינה הכנה לגיל מצוות י"ל דאין עליו חיוב עצמי כלל רק אביו מחוייב לחנכו. אברהם בטאט - ביתר עילית

לכבוד מערכת "אליבא דהלכתא"

רציתי ברושומכם להעיר על תשובת רה"י הגרי"מ הלל שליט"א (בגליון מס' 42) בענין מי שבא לביהכ"נ בין הראשונים, וקודם שנשלם המנין יצא לפי שעה [לאסוף מנין או להניח טו"ת וכיו"ב], וכשחזר כבר נשלם מנין בלעדיו - אי יש לו מעלת עשרה ראשונים. ודקדק הגרי"מ שליט"א מדברי האריז"ל בשעה"כ [זול"ש. הא דאמרי מצוה על האדם להיות מעשרה ראשונים בביהכ"נ - צריך שאשר שיבוא לביהכ"נ אחד מעשרה ראשונים לא יצא משם עד שישלים תפילתו שם, לא כאותם הנוהגים להיות מעשרה ראשונים בביהכ"נ זה ואח"כ חוזרים והולכים להתפלל בביהכ"נ אחר שלא היו שם מעשרה ראשונים, שטעות הוא בידם ולא תחשב למצוה כלל, עכ"ל], דמשמע דזקא אם יצא להתפלל בביהכ"נ אחר, אבל אם יצא לפי שעה מסיבה אחרת וביני וביני נשלם המנין בלעדיו, לא הפסיד המצוה, יעויי"ש.

ולענ"ד אין שום ראיה מדברי האריז"ל הנ"ל לנדוד"ד, דהנה בטעם הדבר דהנמנה מעשרה ראשונים נותנין לו שכן כנגד כולם (ברכות מז.) פירש הרבינו יונה (שם ד. ד"ה אלא) מפני שהשכינה שורה בביהכ"נ כשיש שם צבור דכתיב "אלקים נצב בעדת א-ל", עכ"ל, ולפ"ז מסתבר דאותם הנוהגים להיות מעשרה ראשונים בביהכ"נ זה ואח"כ הולכים להתפלל בביהכ"נ אחר, מיירי שהמתינו בביהכ"נ זה עד שיתאסף מנין, וכשכבר היה מנין בלעדיהם אז הלכו לביהכ"נ אחר, ובכה"ג קס"ד דכיון שהשכינה הקדימה לבוא בזכותם, אי"כ יש להם מעלת עשרה ראשונים. קמ"ל האריז"ל דמ"מ אם לאחמ"כ יצאו להתפלל במקום אחר, הפסידו מעלה זו.

אבל באופן שיצאו משם קודם שנשלם המנין, בזה לכאו אין אנו צריכים לדברי רבינו האריז"ל דלא תחשב למצוה כלל, דמילתא דפשיטא היא, דכיון דאפי' לא המתינו עד שתשרה השכינה בביהכ"נ מהי"ת דמעלת עשרה ראשונים בידם, הגע בעצמך וכי מי שיבוא לביהכ"נ באישון לילה ואח"כ ישוב לביתו לישן שנתו, הכי יחשב שהיה מעשרה ראשונים, ואין ספק שדברי שעה"כ אמורים בממתין שם עד שישולם המנין ואח"כ הולך לביהכ"נ אחר וכמשנ"ת.

ואפי' אם יטען הטוען שאין מוכרח דמיירי שממתין שם, מ"מ בודאי גם לא מוכרח דמיירי שאינו ממתין שם, באופן שכאמור אין מדברי האריז"ל ראיה כלל לנדוד"ד שיוצא מביהכ"נ קודם שישולם המנין.

אשמח מאוד מאוד אם יובאו הדברים הנ"ל לעיני הגאון שליט"א ולקבל תשובתו בזה.

בברכה מרובה
שלום חיים בלאמו"ר הר"ר אלעזר שליט"א ברקלי
כולל ישרי לב - קריית ספר

לכבוד מערכת הגליון החשוב והנפלא אליבא דהלכתא ברצוני להודות לכם על הוצאת הגליון שהוא מאוד עוזר בהרבה דברים, אבל בקשתי שטוחה לפניכם שוב אם תוכלו להציב מקום ב"בני ברק" אשר שם יהיה הגליון לכל הרוצה מידי חודש, ושכרכם יהיה כפול מן השמים.

ברצוני להאיר דבר בהקשר לסימנים ששייכים לגליון הבא, ואשמח מאוד אם תפרסמו את הדברים ובעזה"י יהיה לתועלת.

"המאריך בתפלתו ומפסיד חזרת הש"ץ אי שרי"

הנה בשו"ע פסק (סי' ק"ט סעי' א'). הנכנס לביהכנ"ס ומצא ציבור מתפללין וכו' אם יכול להספיק להגיע לקדושה יתפלל ואם לאו אל יתפלל, וכתב בביאור הלכה שנסתפק אם מדרך טבעו להאריך בתפלתו ואינו יכול לסיים עד קדושה אם מותר להתחיל, וכתב שאין להביא ראיה מהשו"ע כאן עיי"ש טעמו. ראיתי בשם ספר אורח נאמן שהוכיח מס' נ"ב מהשע"ת שם אות א' שמותר לו להתפלל במתניות אם יפסיד הכוונה. אבל לפענ"ד ז"א דהשע"ת שם כותב זאת לבגי אדם שהתחיל עם הציבור מהתחלת התפלה רק שהוא מתנהל לאיטו וזה שרי ליה, "רק שצריך ליזהר שברכו וקדושה יאמרו עמהם בין הפרקים ולא יהיה באמצע פרק" ומשמע מזה איפכא שאם לא יוכל לעשות כן כגון בעמידה שאז אסור לענות קדושה בזה יצטרך לסיים מחר התפלה ודו"ק.

עוד ראיתי בשם שו"ת שלמות חיים סי' קכ"ו, שהוכיח מהרמ"א (סי' קכ"ד סעי' ג') שפסק שאם יש יחידים שמאריכין בתפלתן אין לו לש"ץ להמתין עליהם עיי"ש. ומשמע ששרי להאריך. וז"א ראי' כמבואר למעיון דמי יימר ששרי להו להאריך, ואדרבה לא יעשו כן, ומה שהש"ץ לא מחכה, זאת משום שאינו חייב לחכות לכולם אבל סגי ברוב ציבור דנזכר שם.

אלה שמשו"ת אפרקטא דעיי"ש (ח"ב סי' קי"ז) הביא ראי' מפסק המג"א (בסי' קכ"ד) שכתבו בספר חסידים (סי' תשפ"ד) שאם אחד צריך להאריך בתפלתו וירא שיתלוצצו עליו יכול לילך לאחוריו בשעה שמתחיל הש"ץ אע"פ שעדיין לא גמר תפלתו, ואח"כ יחזור למקומו ויגמור, ומשמע מזה שמותר להאריך בתפלה למרות שמפסיד עי"ז קו"ק ועניית אמן. ועי' בזה בפסק"ת (אות ב') שהכריע ששרי ליה להאריך בתפלתו ושכ"כ הרבה אחרונים עיי"ש.

"בענין המתפלל עם הש"ץ בחזרת הש"ץ אי הוי תפלה בציבור"

הנה הפסקי תשובות סי' ק"ט אות א' הביא בשם הרבה פוסקים שמותר ואף ראוי יותר להתפלל תפילת הלחש עם הש"ץ שבזה ודאי מתפלל עם הציבור ואפי' לכתחילה מותר לעשות כן וכפי שהוכיח הרב נפש חיה מהר"ף (ברכות י"ג ע"ב), וגם מרויח בזה שעונין הציבור אמן על ברכותיו, עיי"ש.

אולם ראיתי בשו"ת אגרות משה (ח"ה אור"ח סי' ט') שהאריך בענין זה טובא והבין שכתב כן ג"כ האשל אברהם (בוטשאטש) (סי' נ"ב) וכן כתב בחת"ס (ליקוטי שו"ת חת"ס סי' ג') שעדיף לעשות כן מאשר להתפלל יחיד דכך בעצם היתה עיקר תקנת תפלה בציבור, עיי"ש. והוא ז"ל האריך להשיב עליו בדברים חריפים והוכיח מסברא וראיה דלא כדבריו, ולמעשה פסק שאמנם יכול להיות שזה עדיף קצת מלהתפלל יחיד לגמרי אבל ודאי חייב להתפלל עם הציבור, ואם מתפלל עם הש"ץ אינו יוצא ידי"ח תפלה בציבור, והביא ראיה מהפמ"ג (בא"א סי' נ"ב) שכתב כן מסברא. אולם האליה רבה וכן המ"ב ס"ק י"ד וכן החיי אדם וכן המאמר מרדכי וכן בספר מגן גבורים כתבו דלא כהאגרות משה. וכן משמע מהשו"ע סעי' ב' שלא נראה שיש איזה בעיה וחסרון להמתפלל עם הש"ץ יחד, וכז"ל נעלם מהרב אגרות משה שם. וצ"ע.

ושוב פעם הנני לברך ולהודות לכם על כל פועלכם ושכרכם יהיה כפול מן השמים ושתזכו להמשיך להרבות כבוד התורה שעיקר הלימוד הוא אליבא דהלכתא. והנני מודה לכם על שעבר ומבקש על העתיד שתפרסמו את הדברים. ובעזה"י יהיה לתועלת.

מנאי מאיר ניסים חדאד
החונה פה עיה"ק בני ברק

ספרים חדשים בהוצאתינו

קובץ חידושי תורה מקבציאל גיליון ל"ב

מאסף דברי חכמה ומוסר, גנזי נסתרות, חקרי הלכה ואגדה, קבלה ומחשבה, המתחדשים בבתי המדרשות של מוסדות אהבת שלום, ומכון להוצאת ספרים וכת"י שעל ידה

להשיג במשרדי ההוצאה טל': 02-5370970 ת.ד. 5515 י-ם 91054

הגיליון הבא יעסוק בסימנים קי"ד - קכ"ב בהמשך חלכות תפילה

כתובת המערכת: רח' אבן יהושע 24 משלוח הערות והארות: ת.ד. 50526 ירושלים פקס: 02-5370088

רמזה - בבית המדרש הגדול "משכן יצחק" רח' ראש פינה 6

ביתר עילית - בבית הכנסת "דרכי תבונה" רח' פחד יצחק 12

רמות - בבית הכנסת "מגן אבות" רח' שירת הים 5

תל ציון - בבית הכנסת "בני תורה" רח' אהבת אמת 17

נה יעקב - בבית הכנסת "היכל ניסים" חניכי הישיבות רח' זוין

רמת בית שמש - בבית הכנסת "משכן רפאל" רח' נחל שורק 20

בית וגן - בבית הכנסת "מגן אברכים" רח' חיד"א 21

רמת שלמה - בבית הכנסת "אורח יוסף" רח' הרב זולט"ס 8

מודיעין עילית - בבית המדרש חזון איש רח' רשב"י 21 ברכפלד

אלעד - בבית הכנסת "בית אליהו" רח' הלל 24

אליבא דהלכתא
ועד חזני וזכר
הוצאת ספרים
הנחלת